А ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

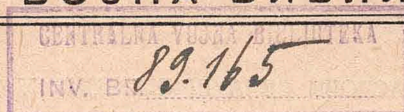
МИШЉЕЊА О ПОСЛЕДЊЕМ РАТУ

4

1951

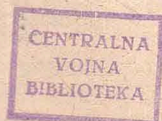
БЕОГРАД

МАЛА ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

МИШЉЕЊА О ПОСЛЕДЊЕМ РАТУ

4

1951

БЕОГРАД

ОРИГИНАЛНИ НАСЛОВИ ДЕЛА ПРИКАЗАНИХ У ОВОЈ СВЕСЦИ:

Kyrill D. Kalinow:
SOWJETMARSCHÄLLE HABEN DAS WORT
Приказ према немачком оригиналу,
написао генераллајтнант
ДУШАН КВЕДЕР

B. H. Liddell Hart:
THE GERMAN GENERALS TALK
Приказ према америчком издању,
написао пуковник
ВЕКОСЛАВ КОЛБ

Heinz Guderian:
ERINNERUNGEN EINES SOLDATEN
Приказ према немачком оригиналу,
написао генераллајтнант
МИЛАН ЗЕЛЕНИКА

Kazimierz Glabizs:
CAUSES OF THE GERMAN DEFEAT IN THE
1941—1945 RUSSO—GERMAN CAMPAIGN
Приказ према америчком издању,
написао пуковник
МИЛИСАВ ПЕРИШИЋ

Насловну страну израдио
МИХ. С. ПЕТРОВ

Уређује редакциони одбор часописа „Војно дело“

ПРЕДГОВОР

Иако је прошло већ шест година од завршетка последњег светског сукоба, ипак је, изгледа, још рано да се напише једна опширна, општа, свеобухватна историја тог досада највећег рата у историји човечанства. У првим покушајима таквог подухвата критичари су без много потешкоћа наишли на многе шупљине и пропусте. Показало се да се још увек налазимо у фази прикупљања и сређивања података и фрагментарног приказивања појединих многобројних и разнообразних догађаја и детаља.

Основни недостатак досадашње литературе, без сумње, огледа се у њеној једностраности. Међутим, нигде се толико не може грешити као у писању војне историје, ако се ратни догађаји посматрају само са једне стране. Ма колико били тачни, опширни и документовани подаци једне ратујуће снаге, слика догађаја ће обавезно бити непотпуна, па и неистинита, ако се истовремено, са истом детаљношћу не прикажу сва збивања, циљеви, намере, планови и оцењивања супротне стране. Управо у том погледу још увек је једнострана послератна репродукција последњих ратних догађаја.

До те чињенице свакако није дошло случајно.

Најкомплетнија и најдоступнија је, свакако, данас литература Западних савезника. Без непотребне и претеране тенденције да проучавање историје последњег рата ограниче оквиром „строге поверљивости“, они су широкој јавности пружили досада велики број добро документованих релација, приказа и мемоара о свима кампањама, операцијама, као и многобројним тактичким радњама са њиховог обимног фронта. Још је далеко од тога да је та литература потпуна, али, они су, свакако, досада уложили највећи удео у заједнички напор за стварањем целокупне војне историје Другог светског рата.

У том погледу много горе стоји са уложеним напорима совјетских историчара. Правилан суд о томе, свакако, овде не би било могуће дати. Ми, наиме, немамо увида о томе шта се пише и ствара иза њихове завесе „строге поверљивости”. Међутим,

но што су совјетски војни писци публиковали за ширу јавност, или су сасвим једнострани, претерани и ограничени на само успешне операције, прикази главних битака, или су тенденциозна, вулгарно-агитациона белетристика без сваке научне вредности. У томе, вероватно, постоји одређена тенденција: онемогућити коришћење њиховог искуства другим земљама — евентуалним жртвама њихове будуће агресије.

Немачки документи, публиковани за време Хитлерове владавине, због своје подвучене пропагандне оштрице, једва могу послужити као војно-историско градиво. После рата, Немци су дуги низ година ћутали, што је и разумљиво. Њихово војно руководство, уколико га није обухватила правда због њихових злочина, било је дуже времена у заробљеништву, или му је, још и сада, на један или други начин, ограничена слобода. Тек у најновије време појавиле су се прве њихове студије и мемоари. И поред разних тенденција за оправдавањем и улепшавањем стварности, ови су радови врло важни, јер приказују стање, како каже Лидел Харт, „с друге стране брда”.

Са становишта таквог стања ствари у светској војно-историској литератури треба и посматрати значај трију дела, које редакција „Војног дела” пружа својим читаоцима у облику кратких, сажетих, критичких приказа.

Књига пребеглог пуковника Совјетске армије Кирила Д. Калинова, под насловом „Совјетски маршали имају реч”, значајна је управо по томе, што претставља засада редак документ једног совјетског аутора, ослобођеног прагматистичког ограничавања и фалсификовања историске истине. Поред описа неких успелих операција Совјетске армије, он нам пружа (иако још непотпуно) увид у низ њихових неуспелих подухвата, о којима је у осталој литератури веома тешко наићи на неке податке. Вредност његовог дела, свакако, умањује обиље непрецизности и погрешних података, од којих су неки лако уочљиви, а неке би тешко било проверити. Калинов, изгледа, приликом свог бекства није имао могућности да пренесе писмене записе и документе и био је принуђен да пише своје дело по несигурном сећању. Тако је за илустрацију своје студије без потребе прибегавао навођењу података и цифара у које ни сам није могао бити сигуран. Али, поред тога, његове основне идеје и оцене врло складно употпуњују слику развитка и догађаја на Совјетско-немачком фронту.

Од посебног је значаја претпоследње дело чувеног енглеског војног писца Б. Х. Лидел Харта „С друге стране брда”. Оно је у Великој Британији изашло већ у два издања; у САД је штампано под насловом: „Немачки генерали говоре”, а ускоро

затим појавило се и у немачком преводу под насловом: „Сад могу они да говоре”. Извршавајући одређене задатке за „Управу политичке обавештајне службе” (Political Intelligence Department), Лидел Харт је одмах после завршетка рата обилазио заробљеничке логоре и испитивао руководеће немачке генерале и адмирале. Њихова оригинална сведочанства он је, са њему својственом проницљивошћу, критички обрадио у првом издању свог дела, изашлом 1948 године. После тога он је добио могућност да прикупи још много нових детаља, међу којима и нова важна сведочанства оних генерала које 1945 године, приликом свог обиласка заробљеничких логора, није имао прилике да саслуша. Тако је био у стању да 1950 године штампа ново, проширено и употпуњено издање свог дела. Његово дело је од првенствене важности за проучавање историје Другог светског рата, како његовог предвечерја, тако и његовог тока развитка. Он нам даје сређен увид у оно што се догађало „с оне стране брда”, у немачкој Врховној команди и главама командујућих генерала на свим немачким фронтовима. На тај начин, он је испунио велику празнину у досадашњој војно-историској литератури.

После рата неколико немачких аутора штампало је већ своје студије и мемоаре из рата. Вероватно, од свих тих радова најзанимљивије су Гудеријанове „Успомене једног војника”, не само због своје опсежности и документованости, већ и због еминентности самог писца. Гудеријан, самосвојна и бунтовничка глава, са челичном вољом, пример новатора и антибирократе, који је због своје насртљивости три пута био смењиван са свога положаја, описује нам своје сукобе у Врховној команди и Генералштабу. Његова жеља да са немачке стране допринесе свој удео у писању историје рата, успела је у великој мери, иако је он код тога имао разумљиве потешкоће, пошто је већи део немачке ратне архиве био или уништен или је пао у руке противнику. Он није код тога имао претензију да напише историју читавог рата; он се ограничио на описивање догађаја којима је сам лично присуствовао. Али он при томе често губи из вида целину ситуације и развитка операција на немачкој и непријатељској страни и детаљан опис дејства његове јединице остаје због тога често неразумљив. Такође изненађује непотпуност описа ситуације и намере непријатеља, што такође умањује прегледност операција. На тај начин у књизи често недостаје она педантност у документацији догађаја, коју смо иначе научили да срећемо у немачкој војно-историској литератури. Исто тако потребно је критички приступити његовом излагању политичких проблема, као, например, о милитаризму, национализму, ратним циљевима хитлеровске Немачке,

улози Генералштаба, итд., који претстављају непотребан баласт и умањују у многоме вредност саме књиге. Ипак, већи део његовог дела даје нам увид у истините мотиве немачког војног руководства, његових мера и његових грешака.

Збирци приказа додат је на крају чланак генералмајора К. Глабиша о „Узроцима немачког пораза на Источном фронту у рату 1941—1945" из америчког часописа „Military Review". У том чланку износи се мишљење једног америчког аутора о битним грешкама немачког командовања и објективним околностима које су довеле до њихове катастрофе на Истоку. Његовим тезама могу се ставити оправдани приговори, али, поред тога, оне претстављају занимљив покушај синтезе искустава тог великог судбоносног рата.

Ова скромна књижица претстављаће, без сумње, важан допринос ка употпуњавању литературе која се на нашем језику публикује о историји Другог светског рата.

Генераллајтнант ДУШАН КВЕДЕР

СОВЈЕТСКИ МАРШАЛИ ИМАЈУ РЕЧ

У Западној Немачкој изашла је из штампе књига Кирила Димитријевића Калинова под насловом „Совјетски маршали имају реч"[1]).

Кирил Димитријевић Калинов претставља нам се у својој књизи као бивши пуковник, одговоран штабни официр Обавештајне управе совјетског Генералштаба. Пребегао је почетком 1949 године у Западну Европу са службеног положаја обавештајног официра совјетске команде у Берлину.

Из многих његових примедби може се закључити да спада у ред оних разочараних грађана Совјетског Савеза, који се нису могли помирити са режимом угушивања индивидуалне слободе и нечовечног односа према људима, који су толико типични за коминформовско схватање друштвеног уређења: „Ја сам се само зато одлучио на емиграцију, што хоћу да живим својим властитим животом и да припадам самоме себи" (стр. 7).

Књига Кирила Калинова за наш војни кадар занимљива је са више страна:

Прво, зато што се у званичној совјетској литератури скоро искључиво сусрећемо са успесима и победама Совјетске армије, а на основу тих и таквих извора било би војном историчару готово немогуће да објасни почетне неуспехе и поразе у рату против Немаца и огромне тешкоће совјетске команде у борби за стратегиску иницијативу и преокрет на фронту. Кроз излагања појединих маршала, дата у овој књизи, читалац може наићи на многе детаље који досада нису били познати, а поготово на оне, који су остали у сећању као непријатне успомене на неуспехе и поразе.

Друго, што јавност данас има мало могућности да упозна изблиза високе совјетске војне руководиоце, њихов лик, њихова гледања на протекли рат и њихова стратегиска схватања. Званична, глајхшалтована совјетска публицистика прикрива их тајанственим велом, не пропуштајући кроз своје решето друго до ба-

---

[1]) Kyrill D. Kalinow: Sowjetmarschälle haben das Wort, Hansa Verlag Josef Toth, Hamburg, 1950, strana 368.

налне и досадне пропагандне славопојке. У том погледу књига К. Д. Калинова, свакако, претставља занимљив допринос упознавању руководећих совјетских маршала.

Ми бисмо од књиге ишчекивали и више. У њој наилазимо на многе шупљине и пропусте. Нека излагања маршала звуче неубедљиво и вероватно су се у сећању Калинова прилично изменила од првобитног оригинала. Сумња у њихову доследну аутентичност биће у сваком случају оправдана и једва би могла неком војном писцу послужити као изворно градиво. Да би задовољио менталитет што шире јавности, писац сувише често прибегава сензационалном сликању догађаја и булеварско-репортерском разоткривању ситних интимних детаља из живота, рада и навика појединих маршала.

Упркос свих поменутих недостатака, писац изгледа доста добро информисан о збивањима у совјетској команди и наводи податке из којих се може закључити да је за време свог службовања у армији и у току свог приватног живота имао прилике да се лично упозна са свима важнијим маршалима Совјетског Савеза и сазна од њих за њихова схватања по низу значајних ратних догађаја.

За време немачких напада на Москву присуствовао је Стаљиновим разговорима у његовом подземном командном месту испод Кремља. Тамо је као секретар маршала Шапошникова имао прилике да упозна тог првог Стаљиновог војног саветника. Као пратилац генерала Захарова присуствовао је седници лењинградског Одбранбеног комитета под претседништвом Ворошилова, и слушао његов реферат. Са Тимошенком срео се за време совјетске противофанзиве код Харкова. Жукова је упознао у његовом штабу у данима немачких напада на Москву, говорио са њим јануара 1945 у његовом штабу на Висли и поближе га упознао после примирја у Берлину. Марта 1944 године упознао је у уралском опоравилишту Черњаковског и поново га срео код Вилне пре његове смрти. Августа 1943 године преносио је поверљива обавештења II управе Коњеву код Харкова, и поново га срео фебруара 1944 године. Толбухина је познавао још од 1939 године. Соколовског је упознао још 1941 године за време битке за границе. Маршала тенковских трупа, Ротмистрова, познаје још као наставника Војне академије, срео се с њим у штабу Коњева зими 1943/44 и слушао после рата његов реферат у тенковској академији. После рата слушао је у клубу Генералштаба поверљиве реферате Буђонија, Тимошенка, Жукова, Рокосовског, Коњева и Малиновског о операцијама којима су они руководили, а у приватним и друштвеним приредбама сретао се са Толбухином, Ма-

линовским, Вороновом и Јаковљевим. Поред тога, аутор износи да је кроз његове руке прошло много докумената и реферата истакнутих руководилаца армије, преко којих је сазнао за многе поверљиве податке.

*

* *

У уводном делу књиге Калинов се осврће на предратни историјат совјетског командног кадра. Интересантним подацима он скида вео са брижљиво прикривеног најтрагичнијег и најкрвавијег периода совјетске историје — немилосрдног и бескрупулозног разрачунавања са опозиционим елементима у 1937 и 1938 години. После бруталног елиминисања водећих опозиционара на монструозним процесима и ликвидације хиљаде мање експонираних без суда и заштите, на ред је дошло и масовно чишћење у армији. Систематски спроведена акција чишћења у 1937/38 години требало је да уклони све оне официре који би икако могли да угрозе Стаљинову свемоћ. Истовремено требало је обухватити и све потенцијалне противнике режима, који су на један или други начин били у вези са убијенима, затвореницима и депортиранима. За ту акцију Политбиро је овластио Јежова, шефа НКВД, који је и прешао обим чишћења дат у директиви. Црвена армија тада је бројала око 75.000 официра, од којих 12.000 виших. Јежов је сматрао за потребно да ухапси 50% виших и 10% осталих официра, то јест укупно око 12.000 официра.

Сагласно томе ударило се чврстом руком. Маршал Тухачевски је стрељан. Исто тако стрељан је и његов заменик, маршал Јегоров, који је нешто раније, као члан посебног војног суда, потписао смртну пресуду свом шефу. Исту судбину доживео је 1938 године и његов други следбеник, армиски командант првог ранга, Иван Фиједко. На Далеком Истоку ликвидиран је Блихер. Од јула 1937 до октобра 1938 године уклоњени су сви команданти војних округа, заједно са својим начелницима штабова, па чак и многи команданти корпуса, као Бетин и Мегелинов. Ратно ваздухопловство изгубило је Алксниса и Родионова, а морнарица адмирале: Орлова, Викторова и Муклевића. На крају је ликвидирана Главна политичка управа Црвене армије са Гамарником и Булином, а није поштеђен ни одговорни уредник „Црвене звезде". До краја септембра 1938 године било је убијено већ 1.500 виших официра, од којих две трећине у генералском рангу, а других 4.000 бачено у затворе или послато у логоре (стр. 13—15).

Јежов је био пијан од вртоглавице. Сањао је о томе да елиминисањем свих истакнутих и популарних вођа политичког, војног и државног живота преостане сам са Стаљином, са којим ће уве-

сти, ни са ким подељену, диктатуру у Совјетском Савезу. У ту сврху измислио је заверу против Стаљина, у коју су тобоже били умешани Молотов, Ворошилов, Микојан, Калинин и Жданов као агенти енглеског Интелиџенз Сервиса. Улогу војног организатора завере приписао је Рокосовском, који је требало да покајнички „призна" злочине завереничке групе. Политбиро је разоткрио план Јежова и он је био крајем септембра 1938 године ухапшен као „саботер и издајник, који је хтео да дискредитира ближу околину Стаљина" и затим стрељан (стр. 219—220).

После чишћења ситуација у Црвеној армији била је забрињавајућа. Војна ситуација у Европи и на Далеком Истоку била је напета. Требало је што брже попунити испражњена места у командном саставу.

Нови шеф НКВД, Берија, оснива комисију за рехабилитацију, која је после темељитог застрашивања и „убеђивања" поново вратила у армију 3.000 ухапшених официра, међу њима касније позната имена, као: Рокосовски, Родимцев, Доватор, Петров, Петровски, Маслеников, Јаковљев и Толбухин (стр. 14—16). Како су после чишћења остали у животу само двојица од старих маршала, наиме Ворошилов и Буђони, то су сада попуњени Семјоном Тимошенком, Кирилом Мерецковим и Григоријем Куликом (стр. 71).

У војној академији отворен је посебан убрзани курс за млађи кадар за команде и генералштабне послове, кроз који је прошло око 1.000 официра. До немачког напада на Совјетски Савез командни редови армије били су поново попуњени (стр. 16). Тај кадар произлазио је не толико из професионалних војних кругова, колико из редова проверених политичких активиста (стр. 195).

*

*   *

Питање спремности једне државе на изненадни напад агресора и благовремених припрема да се та агресија сузбије, врло је актуелно у данашњој напетој ситуацији у свету. Због тога су занимљиви подаци које Калинов наводи о конкретним совјетским припремама на немачки напад. Совјетски Савез тог периода претставља класичан пример погрешне процене ситуације, небудности, помањкања припремних мера, аљкавог обезбеђења и катастрофалних последица такве неразумне политике и стратегије. Званични совјетски извори о томе ћуте, сматрајући да не би било

„опортуно” то чак и помињати.[2]) Они тај свој неуспех стидљиво тумаче као „вероломни војнички напад хитлеровске Немачке на нашу отаџбину”.[3])

Управо је несхватљиво колико је у то време било слепила код руског руководства. Не може се рећи да Руси нису ништа знали о немачким припремама за напад. Из излагања пуковника Калинова види се да је совјетска војно-обавештајна служба имала извештаје о томе, али да је Политбиро истрајно одбијао да схвати њихов значај и правилно процени ситуацију.

У том времену постојала су знатна противречја и трзавице између војно-обавештајне службе и иностране службе Министарства унутрашњих послова Совјетског Савеза. Војно-обавештајна служба имала је тада солидне агентурне центре у Швајцарској, Италији и Јапану, који су у неколико махова сигнализирали немачке намере за непосредни напад на Совјетски Савез. Из италијанских и швајцарских извора сазнало се да се Хитлер ванредно негативно изразио о резултату Молотовљеве посете Берлину 12 и 13 новембра 1940 године и да, према томе, треба рачунати са затезањем ситуације. Из швајцарских извора сазнало се за конференцију водећих немачких генерала о будућој привредној експлоатацији окупираног совјетског земљишта. Из јапанских извора сазнало се да ће Немци отпочети напад 20 јуна.

Међутим, инострана служба МУП-а категорички је демантовала ове гласине. Совјетски амбасадор у Берлину, Деканозов, и његов саветник, повереник Инослужбе МУП-а, Семјонов, уверавали су Политбиро да може рачунати са коначним учвршћивањем немачко-совјетског пријатељства. Инослужба је све податке војно-обавештајне службе тумачила како је то желео да их чује Политбиро. Узела је као аутентичан чак и лажан документ, који су Немци подметнули совјетској обавештајној служби и према коме би Рибентроп требало, тобоже, да демантује гласине о томе да би могло доћи до погоршања немачко-совјетских односа. Деканозов је све гласине о немачким намерама за напад тумачио тиме, што Немачка жели да учини притисак на Совјетски Савез, да би јој овај испоручио што више сировина за њен рат у Западној Европи. Чак је насео једној измишљеној изјави Геринга, који је, тобоже, потврдио ту његову тезу. Уистини, Хитлер је већ тада потписао

---

[2]) Лидел Харт каже о тој совјетској особености: „Руси, поред тога што су обично тајанствени, нису склони да баце светлост на слабости које су показали“. (Liddell Hart: „The Defense of the West“, New-York, 1950, str. 24.)

[3]) Стаљин: „О великом отаџбинском рату Совјетског Савеза“, Култура, 1947, стр. 5.

фамозни план „Барбароса". Немци су успели да успавају совјетску Врховну команду (стр. 24—31).

Не само то! Чак и тадашњи званични непријатељи Совјетског Савеза, а будући њихови савезници, Енглеска и САД, добронамерно су у више наврата упозоравали совјетску владу на опасност која прети Русији. Черчил је лично преко свог амбасадора у Москви, Стефорда Крипса, још априла упозорио Стаљина на покрете трупа са Балкана у Пољску. САД су стално достављале још прецизније информације совјетској влади.[4]) Самнер Велз је, у јануару 1941, чак упозорио Уманског, совјетског амбасадора у Вашингтону, да се немачки напад на Совјетски Савез може очекивати у току месеца јуна.[5]) Али, „ништа што је неко од нас могао да уради није продрло кроз слепе предрасуде и фиксне идеје које је Стаљин подигао између себе и страшне истине", констатује Черчил.[6])

Према свему изгледа да је баш сам Стаљин био онај који се највише одупирао мишљењу да ће Немци да нападну Совјетски Савез, и највише кочио спровођење неодложно потребних мера, које је ситуација захтевала. „Стаљина није било могуће уверити да ће Немци отпочети рат на два фронта". (Калинов, стр. 28).

Исти утисак о Стаљину имали су тада и Немци.

Хитлеров амбасадор у Москви, Шуленбург, саопштио је 9 маја немачкој влади, приликом Стаљиновог преузимања положаја претседника совјетске владе следеће: „Разлог за то може да се тражи у недавним грешкама у спољној политици које су довеле до хлађења у срдачности немачко-совјетских односа, за чије се стварање и оснивање Стаљин савесно трудио... Ја сам уверен да ће Стаљин употребити свој нови положај да лично учествује у одржавању и развијању добрих односа између Совјета и Немачке".

Немачки поморски аташе такође је јављао из Москве: „Стаљин је ослонац немачко-совјетске сарадње.[7])

Уверен да није у заблуди, Стаљин је мирно, без најмање сумње дочекао почетак рата на одмору у Сочи на Криму.

У сагласности са том, у основи погрешном, оценом немачких намера, Стаљин је настојао да задржи према Берлину што је могуће више пријатељски и љубазан однос. Совјетској војној ко-

---

[4]) Winston S. Churchill: „The Second World War", Том III, стр. 320—329.

[5]) Général Chassin: „Histoire militaire de la seconde guerre mondiale", стр. 128.

[6]) Черчил, наведено дело, стр. 328.

[7]) Черчил, наведено дело, стр. 325—326.

манди било је, на тај начин, онемогућено да предузме било какве мере опрезности и припреме (стр. 27 и 31).

Шапошников, тадањи начелник штаба, почетком маја 1941 године предложио је совјетској влади да прогласи други степен мобилног стања, што је било једноставно одбијено. Он је то аргументовао следећим разлозима: „Ако на будуће војиште пошаљемо најмање 30 стрељачких и 10 тенковских дивизија, могли бисмо против 275 немачких пешадиских, ставити наших 200 дивизија, а против 30 немачких тенковских, наших 18 тенковских дивизија" (стр. 77—78). Ако је ове бројеве немачких дивизија Шапошников стварно изнео, онда је он знатно преувеличао противничке снаге, пошто су Немци, стварно, за напад развили свега 121 дивизију од којих 17 тенковских и 12 моторизованих. Али, у том случају, совјетско руководство имало је још више разлога да пооштри своју будност и предузме одговарајуће противмере. Међутим, једино што се Врховној команди дозволило, била је делимична мобилизација у неколико војних округа под изговором маневара (стр. 32).

У духу пароле „Не провоцирати Немце!" било је чак забрањено да се доведе у приправно стање систем противавионске одбране да би се тиме онемогућио сваки евентуални случај конфликта.

Почетком јуна 1941 године Немци су почели надлетати својим извиђачима совјетску територију (стр. 31).

Међутим, према Черчилу надлетања су почела још много раније. Совјети су се 28 априла жалили немачком Министарству иностраних послова због повреде совјетске границе од стране немачких авиона. Од 27 марта до 18 априла било је још 80 таквих случајева.[8]) На совјетске жалбе Немци су одговорили својом жалбом на прелетање совјетских авиона и продужили своја надлетања.

Покушавало се најпре сигналима, а затим и патролирањем ловаца да се немачки авиони принуде да се врате преко границе. Кад је код тога ускоро дошло до сукоба у ваздуху, одустало се чак и од тих мера. ПАО је добила наређење да не отвара ватру без изричите дозволе Москве (стр. 31—32).

Руске снаге дуж њихове западне границе бројале су тада, према Черчиловим подацима, 119 дивизија. Поред тога, они су у Финској, Кавказу и у Централној Русији имали још 67 дивизија на расположењу, не рачунајући снаге на Далеком Истоку. По снагама обе противничке стране биле су, дакле, отприлике изједначене. У авионима су Совјети имали знатну надмоћност, —

[8]) Черчил, наведено дело, стр. 323.

5.000 авиона — а исто тако су их надмашивали и по броју тенкова.

Код таквог односа снага управо је запрепашћујуће какву је огромну предност постигао агресор када му је у целости успело да и стратегиски и тактички изненади непријатеља. То је потпуно показао први период совјетско-немачког сукоба. Совјетско изненађење било је досада без преседана у историји.

Гудеријан, који је са својом Другом тенковском групом нападао на сектору Брест — Литовска, овако описује неприпремљеност руских трупа на дан 20 и 21 јуна: „На дворишту Брест — Литовске тврђаве, које смо могли да осматрамо, Руси су, под звуцима музике, увежбавали парадни корак. Фортификациски објекти дуж реке Буг били су непоседнути. Радови на утврђивању су, у последњим недељама, једва напредовали. Изгледи да се постигне изненађење били су, дакле, велики и поставило се питање да ли би под тим условима била уопште потребна артиљериска припрема од једног сата, коју смо ми били предвидели. Једино због опрезности, да не бисмо у моменту прелаза преко реке претрпели губитке због неишчекиваних руских мера, ја сам остао код наређене ватрене припреме." И даље: „Изненађење противника успело нам је на читавом фронту тенковске групе. Јужно од Брест—Литовска пали су мостови преко Буга неповређени у руке 24 тенковском корпусу".[9])

Маршал Рундштет изјавио је Лидел Харту: „Руси су изгледали потпуно изненађени када смо ми прешли границу."

* *
*

Према немачком плану муњевитог слома совјетских оружаних снага, њихова оперативна идеја састојала се у томе да униште руске снаге што ближе граници, избегавајући да се упуте сувише дубоко у непознату, блатњаву и слабо комуникативну совјетску територију, где су се, у првом реду, бојали тешкоћа у снабдевању масе својих трупа и технике. Руска команда, уместо да на ту тактику одговори дубоким распоредом својих снага, развијала је главнину својих јединица непосредно уз границу и тако их ставила под директан удар немачког ваљка. Последице су биле поразне. Немци су својим брзим продорима и окружавајућим маневрима опкољавали читаве рејоне и постепено уништавали делове изненађеног руског распореда. Руси су само у току неколико недеља рата изгубили велики број својих комплетних јединица.

---

[9]) General Guderian: „Erinnerungen eines Soldaten", стр. 139—140.

За први период рата управо су катастрофалне биле последице изненадног напада на совјетску авијацију — род војске који је најосетљивији на изненађење.

Када су 22 јуна 1941 године у 4.30 часова ујутру први немачки бомбардери избацили свој терет на совјетске аеродроме, могла је совјетска ПАО ступити у дејство тек са осетним закашњењем. Само је мало совјетских авиона, после пола сата немачког бомбардовања, било још у стању да се подигне са земље. У току неколико часова рата совјетска авијација изгубила је више од 3.000 апарата или 50% својих ефектива, који су без ПА одбране беспомоћно лежали на земљи. На тај начин, претрпели су пораз који би се једино још могао упоредити са катастрофом америчке флоте 8 децембра 1941 године код Перл Харбора (стр. 32—44).

„Нешто налик на катастрофу која је задесила пољско ваздухопловство 1 септембра 1939 сада се поновило у много већим размерама на руским аеродромима и много стотина руских авиона затечено је у свануће и уништено пре него што су могли узлетети”.[10])

„Чињеница, да је совјетска влада дозволила да њена авијација буде изненађена у својим базама, и да су војне припреме Руса биле далеко од тога да буду комплетне, претстављала је за њих слаб почетак. Руске трупе су због тога претрпеле страшне ударце”.[11])

„Скоро исто тако важне биле су и моралне последице тог удара, којима се могу протумачити многи тадашњи порази” (стр. 44).

Страшна је била цена коју су руска војска и руски народ морали да плате због заблуда, наивности, небудности и неспособности свог „мудрог и непогрешивог” руководства. Руска земља морала је поднети огромне жртве и напоре да би се поправиле грешке и отклониле последице како би се касније прикупиле снаге (уз помоћ Савезника) које ће јој дозволити да постигне превагу на фронтовима и порази агресора, који је могао бити потучен и пре и са мање жртава. Њен пример остаће као вечито упозорење свима онима, који су изложени опасности нових агресора.

*

*   *

Погрешна оцена совјетске команде о главном стратегиском удару немачких армија била је узрок низа судбоносних последица у

---

[10]) Черчил, наведено дело, стр. 328—329.

[11]) Черчил, наведено дело, стр. 350.

првом периоду рата. Иако је Обавештајна управа доставила совјетској команди још крајем маја податке о томе да се на простору Кенигсберг, Торуњ, Варшава концентрише око 60 процената немачких снага и да, према томе, треба очекивати да ће осовина немачког наступања ићи у североисточном правцу, ипак, ова није хтела да одустане од предвиђања да ће немачка команда ударити главним снагама на југ, у правцу Ростова на Дону у циљу задобивања украјинског жита, донских рудника и кавкаске нафте. Податке II управе прогласили су једноставно за дезинформаторске. Према Шапошникову Совјетски Савез је скупо платио ту заблуду. Замало га то није коштало, октобра-новембра, губитка Москве.

Сагласно тој процени, Руси су предвиђали немачки главни удар са просторије Јаши-Люблин у општем правцу на Кијев. Зато је главнина совјетских снага била прикупљена на југу, и то у две групе: једна у Јужној Бесарабији, а друга у троуглу Брест-Литовск, Бјалисток, Волковиск. Ова друга група имала би задатак да угрози бок непријатеља, ако би продро у Украјину.

Уистини Немци су уперили свој главни удар северније. После заузећа Брест-Литовска немачки тенкови пробили су се до Ковела и Владимир-Волинског, док су немачки сателити, Мађари, Словаци и Румуни, ушли у Северну Бесарабију. У јулу Руси су били принуђени прихватити жестоку битку на линији Новгород-Волинск, Шепетовка (стр. 79—80).

О појединостима ове прве фазе рата, врло интересантне за сваку земљу која може да очекује изненадни напад противника преко својих граница, преостало је, како потврђује и Калинов, веома мало писмених, документарних трагова, изузев неколико романтизираних прича и накнадних реконструкција догађаја са много улепшавања стварности (стр. 115—116).

Прве борбе такозване битке за границу (од 22 јуна до 12 јула 1941 г.) протекле су у знаку пуне немачке иницијативе. Због силине првог немачког удара и помањкања довољних сопствених снага, Русима није успело да зауставе незадржив немачки продор. Главнина совјетских снага повлачила се на исток, док су веће компактне групе водиле борбе у позадини надирућих немачких трупа, неке чак у дубини од 300 км. Уместо непрекидне линије фронта, дошло је до гигантског комешања јединица у борби на дубини од више него 100 км дуж читавог фронта. Многим окруженим, до изнемоглости исцрпљеним армијама, као, например, 18 армији под командом Болдина, успело је да се пробију из окружења, нанесу пораз противнику и споје се са главнином снага (стр. 44—45).

Међутим, совјетска команда имала је огромних потешкоћа у очувању дисциплине у трупи. 12 и 103 дивизија, например, пребегле су на страну Немаца, пошто су претходно побуњеници поубијали политичке комесаре. У рејону Бјалистока неколико артиљериских пукова отказало је послушност и одбило да иде на фронт. Генерал Павлов, командант Западног фронта, реномирани тенковски специјалист и војни теоретичар у мирно доба, показао се потпуно неспособан да се снађе у замршеној стварности ратне праксе. Молотов га је телеграфски строго опоменуо и затражио од њега чвршћу руку ради очувања дисциплине. У одговору Павлов му је саопштио да је 89 дивизија пребегла непријатељу. Кад је у штаб Западног фронта стигао опуномоћеник Врховне команде, маршал Кулик, да успостави ред, Павлов је у његовом присуству извршио самоубиство (стр. 112 и 129—131).

Прва фаза почетног комешања, неизвесности и ужурбаног повлачења завршена је на Березини и западној Двини. Совјетској команди овде је успело да успостави непрекидни фронт и пређе на прве противударе.

Рат није трајао ни 25 дана кад је отпочела велика битка за Смоленск, којим су Немци успели да овладају тек 7 августа.[12]) Први противудар уследио је 20 јула између Могиљева и Рогачева у спој између група армија фон Бока (von Bock) и фон Леба (von Leeb). Он није успео у првом реду услед надмоћности непријатеља у ваздуху (стр. 46—47).

И овде је Калинов непрецизан. Спој између група армија фон Леба и фон Бока није тада ишао између Могиљева и Рогачева, него много северније, између Невела и Витебска.

Уствари тада је Тимошенко повео противудар са две стране: са севера из рејона Великије Луки, Невел у правцу западно од Смоленска (дакле, у спој између фон Бока и фон Леба) и са југа између Могиљева и Рогачева у северозападном правцу у циљу отсецања и окружења смоленске групације непријатеља. Тај је противудар у целости пропао.

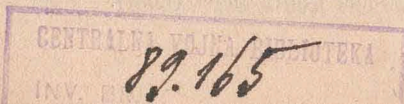
*

* *

На југу је од 6 јула до 2 августа трајала битка код Житомира између фон Рундштета (von Rundstedt) и Буђонија. Већ 19 јула Немци су прешли Дњепар изнад Кијева, а румунске трупе појавиле су се на јужном Бугу. У таквој забрињавајућој

---

[12]) Ово није тачно. 29 моторизована дивизија из састава Гудеријанове 2 тенковске групе заузела је Смоленск већ 16 јула.

ситуацији Буђони се одлучио за свој судбоносни Умански подухват (стр. 47).

Буђони је ценио ситуацију овако: „Немачки главни удар није уследио, као што смо предвиђали, на југу, него северније. Уместо да су му основни напори концентрисани на обезбеђење сировина и животних намирница, непријатељ се одлучио на више политички циљ — заузеће Москве и Лењинграда, као предуслов за каснију брзу окупацију неопустошене Украјине и Кавказа.” Потцењујући немачку снагу, Буђони се одлучио на фантастичан план велике противофанзиве у правцу румунских петролејских врела у базену Плоешти. По његовој замисли то би требало да буде грандиозни „коњички јуриш”, који би извршиле тенковске дивизије, и који би немачкој механизацији ускратио гориво и тиме је довео до застоја. У том циљу извукао је са фронта и прикупио у рејону Умана најбоље тенковске снаге (стр. 111—112).

Међутим, Буђонијев рачун је био наопак у првом реду зато што није узео у обзир постојећи однос снага, а нарочито изразиту непријатељску надмоћност у авијацији. Немци су врло брзо приметили марш Буђонијевих тенкова и прозрели његове намере. У току 48 часова удружене снаге фон Рајхенауа (von Reichenau),[13]) фон Шоберта (von Schobert) и фон Клајста (von Kleist), уз подршку ваздушне флоте фон Леба[14]) успеле су да до ногу потуку све снаге које је Буђони скупио за тај подухват. То је била катастрофа код Умана. 10, 11 и 12 август 1941 године остаће, за Совјетску армију, у историји последњег рата као нарочито црни дани. Пошто је Буђони изгубио своје тенкове, морао је да препусти Немцима читаву Западну Украјину. Већ 24 августа није преостајало ништа друго него да се Дњепрострој баци у ваздух (стр. 80—81).

Чак ни херојска одбрана Кијева није више могла да заустави немачко надирање (стр. 81). Немачко десно крило, од Умана до Црног Мора, помакло се напред и Немци су са југа дошли иза леђа браниоцима Кијева (стр. 114). Даље на северу, фон Бок, после заузећа Смоленска, није продужио свој удар право на Москву него је скренуо у југоисточном правцу. После успешног пробоја Гудеријанови тенкови упутили су се у правцу Кијева (стр. 47).

---

[13]) 6 армија фон Рајхенауа није тада дејствовала у правцу Умана, већ северније на Кијев. У ликвидацији Уманске групације садејствовале су 17 армија фон Штилпнагела, 11 армија фон Шоберта и 1 тенковска група фон Клајста.

[14]) У саставу групе армија „Југ“ није дејствовала ваздушна флота фон Леба, већ 4 ваздушна флота Лера (Löhr).

Око Кијева затварала су се огромна клешта, чији су краци већ допрли до Канева и северно од Чернигова и требало да се затворе негде између Кијева и Полтаве. Буђони није смео да измакне из клешта: Москва је тражила времена за евакуацију украјинске индустрије. Немачко наступање се убрзало. Гудеријан је прешао Десну и узео Њежин.[15] Фон Клајст је форсирао Дњепар и запосео Кременчуг. Моторизоване јединице фон Рајхенауа ушле су у Черкаси и такође прешле Дњепар. Отвор клешта постајао је све мањи. Тек после 10 септембра, када су оба крака немачког обухватног маневра била већ непосредно пред спајањем, Буђони је из Москве добио дозволу за повлачење из Кијева. Део окружених снага успео је у „херојском пробоју" код Ромодана и код Бахмача да изађе из клешта. Пропало је више од 60% Буђонијевих трупа и готово читав материјал (стр. 114—115). Кијев је пао 19 септембра и Немци су у свом ратном извештају јавили: 675.000 заробљеника. Буђони је хтео да изврши самоубиство у Стаљиновој радној соби. Стаљин га је једва умирио. Затим је био послат у Сибир да организује нове контингенте. Њему је следио и Ворошилов, иако је успешно одбранио Лењинград. На тај начин, сениори маршала ступили су у позадину догађаја (стр. 48).

*

*   *

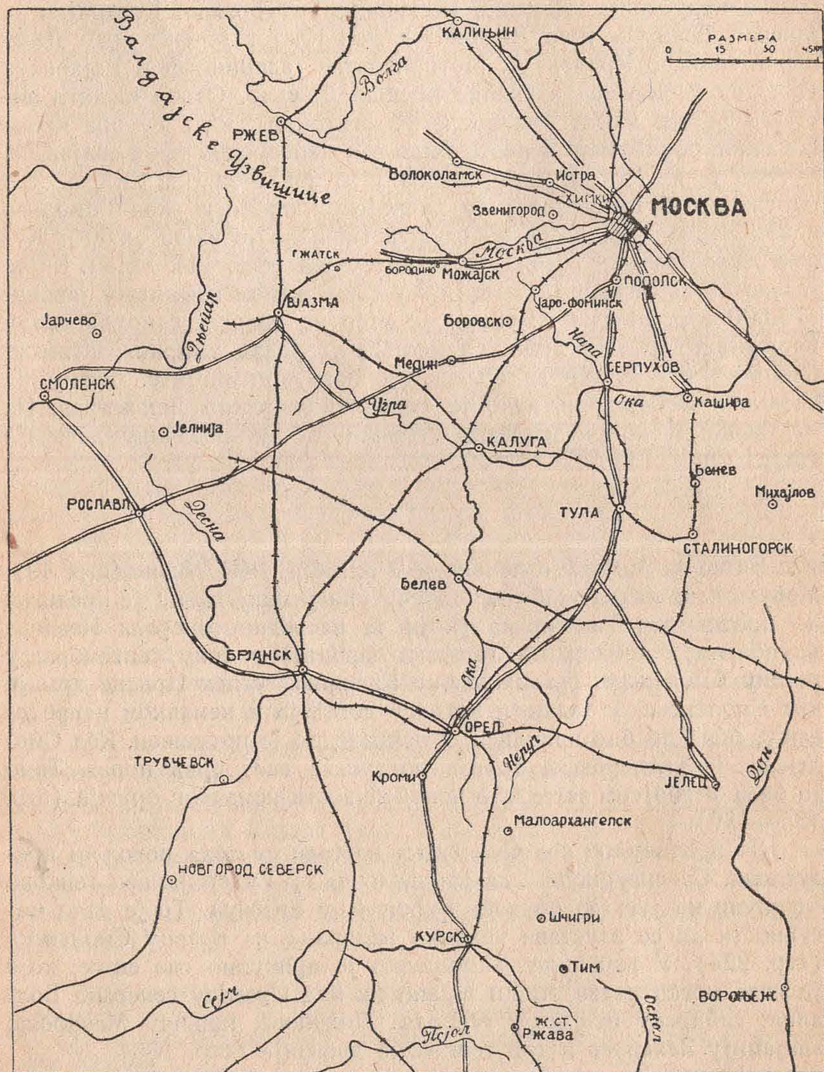
Битка за Москву отпочела је 2 октобра 1941 године (стр. 49). Међутим, на исход те битке одлучујући утицај имала је предигра — противудар Тимошенка (који је наследио генерала Павлова на положају команданта Западног фронта) у току септембра, у рејону Смоленска. По мишљењу Калинова, успех Црвене армије код Смоленска, у тадањем вртлогу догађаја и немачком напредовању, једва је био примећен, и неправедно је потцењен. Код Смоленска је хитлеровска армија претрпела свој први пораз. Тамо је била разбијена легенда о непобедивости немачког оружја (стр. 135—136).

За противудар код Смоленска настали су тада повољни предуслови. Са сигурношћу се утврдило да су Гудеријанови тенкови скренули на југ (за обухват Буђонија у Кијеву). То је дало могућности да се заустави немачко надирање на правцу Смоленска (стр. 224). У том циљу Тимошенко је прикупио све снаге, које је игде могао издвојити, и ставио их под команду генерала Болдина: сибирску пешадију генерала Додонова, коњицу Макарова, авијацију Захарова и три тенковске дивизије (стр. 136).

---

[15]) Њежин није заузео Гудеријан, већ 2 армија фон Вајхса. Гудеријан је наступао источније у правцу Почеп, Конотоп, Ромни.

Противудар је извршен из рејона Јарцево (50 км североисточно од Смоленска). Главни циљ био је Јелнија, где су се Немци већ довољно утврдили. Тенковске снаге требало је да заузму Јарослав, док би трупе Коњева требало да уђу у Гомел.

Скица 1 — Прегледна карта Московског и Орелско—Курског војишта.

Једини тактички успех био је постигнут на фронту Рокосовског, који је ушао у Јелнију. Али, Немци су били тим дејствима задржани најмање 14 дана, а њихов темпо наступања осетно се смањио. Тимошенко је постигао значајан морални ефекат (стр. 137).

Чим је била завршена велика битка за Кијев, Немци су ослободили знатне снаге за напад на Москву. Гудеријан је у току 48 сати променио свој правац, и следећи горњим током Десне, прошао Новгород — Северск, разбио узгред руске тенкове код Трубчевска и избио у рејон Кроми—Орел, пресекавши на тај начин железничку пругу Москва—Харков. На левом крилу Гудеријана надирала је 2 немачка армија, фон Вајхса (von Veichs) и приближила се Брјанску око кога је већ 4 армија фон Клугеа (von Kluge) извршила обухватни маневар. Више на север, на валдајским узвишицама, Немци су прикупили основне снаге своје коњице и моторизоване пешадије (стр. 226).

Немци су појачавали свој притисак. У рејону Брјанска окружили су Јеременка, који је успео да се извуче само са мањим делом својих снага. Болдину се десило исто код Вјазме, а Рокосовски је једва измакао притиску немачких тенкова код Ржева. Немци су до 15 октобра заузели Медин и ушли у Можајск (стр. 227 и 162).

18 октобра опасност окружења престонице још се повећала. Тенкови генерала Хота (Hoth) заузели су Калинин, а друге немачке јединице Бородино. Две немачке армије (4 и 9), јачине близу пола милиона војника, требало је да отпочну са фронталним нападом дуж осовине Смоленск—Москва (стр. 49).

Хитлер је на тај начин прикупио пред Москвом око милион и по својих најбољих трупа (стр. 49). Рокосовски набраја у свом извештају око сто немачких дивизија, међу којима двадесет тенковских. Пред Москвом су стајале најбоље немачке тенковске јединице, као например: 1 до 7, 10, 11, 14, 17 и 18 тенковска дивизија и најбоља моторизоване, као: 10, 15, 19, 25, 29, 32 и 36. Против њих Руси су имали тек око 40% немачких ефектива, десеткованих још противнападима код Смоленска (стр. 226—227).

Руси су се ужурбано припремали за одбрану града. Стаљин је 19 октобра потписао прокламацију у којој саопштава да ће се Москва бранити до задње куће. У ту сврху формирано је 4 дивизије народне милиције (стр. 49). За уличне борбе припремано је читаво насељено подручје између Можајска, Боровска, Наро-Фоминска и Подољска (стр. 163).

Посебно темељито била је организована ПАО Москве, по замисли пуковника Љубимова. Батерије су биле у већини разбацане по шумама око града, у седам концентричних кругова, од којих је спољашњи имао радиус од 24 км. Центар система био је

Кремљ. Између појединих кругова растојање је било 3—4 км. Код петог круга, од периферије, вероватноћа погађања достигла је 90%. Центар града чувале су густо постављене батерије, а нишанске справе биле су тако прецизне, да је овде постојала скоро тотална непролазност за непријатељске авионе. И стварно, око 90% свих немачких авиона, који су се усудили да уђу у брањени ваздушни простор, било је срушено. Например, при ваздушном нападу 5 новембра од 187 немачких авиона вратило се у своје базе свега 7 апарата (стр. 50).

Жилавом одбраном браниоцима Москве успело је да привремено зауставе надмоћнијег непријатеља. Крајем октобра Гудеријанови тенкови заустављени су на Оки. Почетком новембра задржани су Хепнерови (Höppner) тенкови на друму за Волоколамск и на реци Нари. Козаци генерала Доватора противнападима су задржали тенкове генерала Хота. 10 новембра Немци су првипут изгубили живце (стр. 50).

У немачкој Врховној команди дошло је до несугласица. Хитлер је тражио продужење офанзиве на Москву, а његови генерали су тражили да се војска, слично као у зиму 1914 године, укопа и среди за зимско логоровање. Како наводи Жуков, да би подупрла Хитлера у његовој намери, совјетска Врховна команда успела је да протури преко неког неутралног војног аташеа у Москви, који је радио за Немце, вест да су Руси дотада изгубили фантастичан број од око 330 дивизија, да су резерве исцрпљене и да се за одбрану Москве може рачунати само са контингентима радничке милиције. Совјетска команда надала се, на тај начин, да, охрабрујући Хитлера, доведе немачке трупе до исцрпљења и створи погодне предуслове за противофанзиву. Стварно, све положаје око Москве тада је преузела радничка милиција (стр. 156—157).

Заиста, 16 новембра отпочео је Хитлер своју другу и последњу фазу офанзиве на Москву, помоћу маневра за окружење са југа и севера. На северу фелдмаршал фон Бок располагао је са три моторизоване и осам тенковских дивизија. У центру стајало је тридесет пешадиских, две моторизоване и две тенковске дивизије. На јужном отсеку фелдмаршалу фон Клугеу потчињене су две пешадиске, две моторизоване и Гудеријанових пет тенковских дивизија (стр. 51).

Извесно време успевало је Русима да задрже Немце на линији р. Наре, али, после пробоја, немачке трупе продужиле су наступање (стр. 163) и крајем новембра и почетком децембра битка за Москву достигла је свој критичан стадиј (стр. 155). 2 децембра Немци су појачали свој притисак на спољашње рејоне Москве. Лаки тенкови и пет моторизованих јединица продрло је у Химки на каналу Москва—Волга, који је од Москве удаљен свега 7 ки-

лометара (стр. 157), и само брза интервенција Рокосовског на Истру спречила је улазак немачких јединица дуж тролејбусне линије у центар главног града (стр. 227—229). Нешто северније Немци су пресекли локалну пругу Москва—Кимри и заглибили се у блата и мочваре преко којих није било могуће даље надирање на исток (стр. 164—165). На северозападу Немци су ушли у Истру и претили су заузећем Звенигорода. На југозападу ушли су у Наро-Фоминск. На југоистоку од Москве немачке трупе су заузеле Сталиногорск, Михајлов и Венер (источно од Туле) и приближили се Каширу и Серпухову (на Оки) (стр. 157). На дан 4 децембра Немци су стајали на врхунцу својих успеха. На западу је главнина била на 30 км од периферије града. У току 5 децембра Немци нису успели да напредују, а 6 децембра Жуков и Тимошенко издали су наређење за прелазак у противнаступање (стр. 51), и то после жестоке дискусије у Ратном савету, у току које је Жуков једва победио своје противнике (Шчербакова и друге) који су пре времена и завршене концентрације хтели да отпочну са офанзивом (стр. 158—159).

За своју велику противофанзиву Руси су концентрисали свеже јединице, дотада неистрошене у одбранбеним бојевима (стр. 157). Противудар је био за Немце изненадан и жесток. Већ до 10 децембра клешта око Москве била су разбијена. Рокосовски је потукао 5, 10 и 11 тенковску и 35 пешадиску дивизију и повратио Истру (стр. 51). То је била велика победа. Жуков је био унапређен у чин маршала (стр. 52).

Удар се развијао свом жестином у дубину. 26 децембра Гудеријанови тенкови били су потучени код Калуге. 30 децембра Руси су повратили Косјелск. 13 јануара већ су се руске трупе тукле на више од 100 км од Москве. На стару тврђаву Можајск јуришали су са три стране и заузели је 19 јануара. Трокраки „јеж" у рејону Ржев—Гжатск—Вјазма Руси су окружили 25 јануара и у њему све до априла држали затворену 16 армију под командом фон Буша (von Busch)[16]) (стр. 52—53).

Московска противофанзива повукла је за собом активизацију целокупног фронта од Ладошког Језера до Црног Мора. У Украјини Тимошенко је поново узео Ростов на Дону и Лозовају. Руске трупе угрожавале су Таганрог (стр. 52—53).

---

[16]) Овај податак Калинова изгледа да је нетачан. Према немачким и совјетским подацима 16 немачка армија фон Буша била је опкољена у рејону Стараја Руса — Демјанск, а не код Ржева и Вјазме. Изгледа чудновато како се ова армија нашла код Ржева, кад је она била у саставу Северне групе армија. И сам Калинов, када говори о одбрани Лењинграда, помиње фон Бушову армију код Стараја Русе.

Међутим, општи положај Совјетске армије, почетком 1942 године, ни издалека није још био задовољавајући. Ратни потенцијал био је још недовољан. Због евакуације и губитка индустрије у Украјини, Московској и Лењинградској Области, совјетски продукциони капацитет пао је за 45%. По процени Генералштаба било би потребно најмање годину дана док фабрике на Уралу, у Сибиру и Туркестану прораде пуним капацитетом.

Према подацима Обавештајне управе, противничка продукција била је у узнемиравајућем порасту. Шведска, Швајцарска, Француска, Белгија и Холандија раде за Немачку или је помажу испорукама, док Италија снабдева Афрички фронт. Инострани радници омогућили су замену домаће радне снаге и ослобођење немачког људства за 50 свежих дивизија. Добровољци из окупираних земаља ојачавали су СС јединице.

Немачкој Врховној команди било је потпуно јасно да ће после 1942 године премоћ бити у сваком погледу на страни Совјета. Зато је наступило за Немце крајње време за одлучан удар (стр. 53—54).

*

* *

Битка за Лењинград обрађена је у књизи мање детаљно. Из излагања Ворошилова види се да совјетска Врховна команда није никада рачунала на неку обимнију офанзиву Немаца у правцу Неве. Није се претпостављало да ће Немци моћи одједанпут да нападну у толико праваца са тако значајним снагама (стр. 92).

У балтичким земљама Руси су до избијања непријатељстава имали релативно слабе снаге и не више од 20 стрељачких дивизија, 5 тенковских бригада и три пука морнаричке пешадије. Лака ескадра Трибуца састојала се из крстарице „Киров" и торпедних бродова „Грозниј", „Стремитељниј" „Грозјашчиј" и „Неукротимиј". Она није могла да пружи већу подршку, пошто су је немачки авиони и мине ускоро протерале у дубину Финског Залива.

Немци су надирали са својим најбољим трупама (према Калинову Ворошилов воли да претерује) на том сектору. Оне су се састојале из армија фон Кихлера (von Küchler) и фон Буша, тенковске групе Хепнера и ваздушне флоте фон Келера (von Keller). Главнокомандујући на том фронту био је фон Леб (von Leeb). Северно од Лењинграда Финци су располагали са 10 дивизија. Осим тога, Немци су на том отсеку ангажовали својих 15 пешадиских, 6 тенковских и 5 моторизованих дивизија (стр. 92—93).

Руси су Немцима пружали доста жесток отпор. Тек 20 августа, дакле, два месеца после избијања рата, фон Кихлер ушао је у Нарву, а фон Буш узео Псков, Стараја Русу и Новгород, Али су се совјетске трупе још држале код Талина и Балтиског Порта. Трупе на овом отсеченом делу фронта толико су растерећивале притисак на Лењинград, да је совјетска команда послала тамо још четири дивизије појачања.

30 августа Финци су узели Виборг и истог дана Руси су били принуђени да напусте Балтиски Порт, а затим још и Талин. Напад на Лењинов град добио је узнемиравајуће обележје.

Најпре су Немци покушали са фронталним нападом на град. Када су били одбијени од стране радничке милиције, покушали су следећи пут са истовременим нападом са свих страна, са запада, са југа и југозапада. На североистоку били су задржани на линији Неве. На дан 7 септембра Немци су чинили очајничке напоре, подржане читавом авијацијом Келера, да пређу Неву и узму тврђаву Шлиселбург, што им је и пошло за руком, и у њој су онда остали све до јануара 1943 године (стр. 93—95).

Немци су ушли у западна и јужна предграђа Лењинграда. Борба за град ушла је у најкритичнију фазу. Интересантни су за тај период подаци које наводи Калинов са седнице Одбранбеног савета за Лењинград, којој је и присуствовао. Присутни су били, поред осталих, Ворошилов, Жданов и генерали Мерецков, Говоров, Андријашин и претставник Врховне команде, Захаров. Непријатељски обруч око града био је скоро потпун. Борбени морал је осетно попустио. Већина савета изјаснила се за евакуацију индустрије, сматрајући једва вероватним да ће се опсада моћи да издржи. Жданов је нарочито препоручивао евакуацију и предају града Немцима. Часовима је Ворошилов са мањином тражио даљу одбрану града. На крају, Стаљин је требало телеграфски да реши спор, и он је дао право Ворошилову. То је било 9 септембра 1941 године.

Следећег дана Ворошилов је почео са новим мерама за организацију одбране. Од 300.000 лењинградских радника организовано је 20 дивизија црвене милиције, које су затвориле непријатељу улазак у град. Истовремено продужила је са радом читава индустрија. Милиционарима је било подељено све аутоматско оружје, нарочито скоро безграничан број индивидуалних бацача пламена. Ворошилов је наредио да се изгради посебна жељезничка пруга у правцу Ладошког Језера. Извесна количина авиона из стратегиске резерве на Уралу била је предата на расположење Ворошилову за одбрану против Хепнерових тенковских напада.

Даљи ток догађаја потврдио је да Ворошилову у првом реду припада заслуга што непријатељ није успео ући у Лењинград (стр. 89—91).

*

* *

Маршал Рокосовски је у неком свом предавању у Клубу Генералштаба извршио занимљиву анализу немачке стратегије у првој години рата. Он се питао: да ли је немачко руководство учинило грешку што је извршило напад на Москву, уместо да је уперило своје наступање директно на Стаљинград? Он одлучно одговара: да су Немци још у 1941 години заузели Стаљинград, они би нас од самог почетка рата лишили наших најважнијих извора нафте и тиме нам онемогућили да водимо моторизовани и ваздушни рат ма каквог значајног обима. Тиме, јасно, рат још не би био завршен јер је требало рачунати да ће и САД ступити у рат и на тај начин отворити други фронт на Западу, а тог фронта бојали су се како Хитлер, тако, и још више, немачки Генералштаб.

Насупрот томе, Хитлер је желео брзу победу на истоку, која би се завршила избацивањем Совјетског Савеза из строја још пре отварања другог фронта у Западној Европи. Немци су рачунали да ће то постићи заузећем Москве, што би по њиховом значило политички решити питање постојања Совјетске државе још у 1941 години. Немачка Врховна команда предала се нади да би заузеће Москве довело до политичког и управно-административног хаоса. Руководећи немачки кругови понели су се више за психолошким моментима, него за трезвеном војничком проценом.

Рокосовски поштено признаје да су они били потпуно изненађени немачком одлуком. Били су сасвим сигурни да ће Немци ићи без околишења право на Стаљинград и Баку.

Али, главна грешка Немачке армије била је у томе, што је она, у јесен 1941 године, отпочела истовремено са две офанзиве, и то на Москву и Ростов. Немачке снаге тада нису дозвољавале да поведу одједном две тако замашне операције.[17]) Оне би једва биле довољне да пре нове године изврше продор до Стаљинграда и Волге. Немци би тако могли и много ефикасније да искористе политички довољно утицајне украјинске подземне покрете. Кад је Немачка армија, после пораза пред Москвом и Стаљинградом, била већ ослабљена, она више није била тако привлачна за украјинске дисиденте.

Од 1943 године па надаље, продужавање рата од стране Немаца значило је, са војног гледишта, чисти несмисао. Трећем

---

[17]) Уствари, и трећу на Лењинград.

Рајху није преостала више ниједна шанса да изврши преокрет у своју корист (стр. 230—233).

*

* *

Нарочито мало података сусрећемо у званичној совјетској литератури о раздобљу између Московске и Стаљинградске битке. У то време одвијале су се велика совјетска противофанзива код Харкова, маја 1942 године, и немачка летња офанзива у Украјини и Донском Базену, која је Немачку армију довела до Стаљинграда, на обали Волге.

У пролеће 1942 године совјетска Врховна команда била је обавештена из агентурног центра у Швајцарској да Немци припремају у мају офанзиву великих размера, која треба да одлучи исход рата у Русији још до краја те године. Стратегиски циљ офанзиве био је заузеће Москве са леђа, тако што ће се извршити велики обухватни маневар са југа, који би требало да остече престоницу од Волге и Урала. Истовремени пробој до Бакуа, требало би да баци у немачке руке изворе бензина. Ако би оба ова удара успела, Совјетска армија више не би претстављала значајнијег противника и Немци би могли бацити на запад две трећине својих трупа и тако завршити са ратом против Енглеске (стр. 54).

Други податак потврђивао је Совјетској команди те немачке намере. 22 априла 1942 године, приликом напада Немаца на Керч на Криму, код убијеног немачког официра пронађен је документ под називом „Оперативни план Блау". Према том документу немачка Врховна команда планирала је муњевиту офанзиву у правцу Стаљинграда, која би требало да отсече Москву од жита и нафте са југа и индустриских производа са Урала, као и помоћи Запада, која је преко Ирана пристизала Касписким Морем и Волгом. У том циљу требало би немачке трупе да поседну: 10 јула Борисоглебск, железнички чвор на путу Орел—Стаљинград; 15 јула Стаљинград; 10 августа Саратов; 15 августа Сисран, а 10 септембра Арзамас, на линији Москва—Казан—Урал.[18]) Према излагању Тимошенка на предавању у Клубу Генералштаба, Немци су имали да примене у тој офанзиви нови оперативно-тактички метод у облику гигантске покретне групе, која би била у стању да муњевитом брзином projури кроз огромна растојања. У ту сврху она би требало да буде права тврђава на точковима, сва моторизована,

[18]) У званичној совјетској литератури често се понавља прича о немачком официру код кога је пронађен тај план. Изгледа да та прича није сасвим вероватна. Чини нам се чудновато да би се тако важан план, од кога се очекивао пресудан пораз Совјета, налазио у џепу неодговорног официра у првој линији фронта.

састављена из крупних моторизованих и тенковских јединица, потпомогнута јаком покретном авијацијом и снабдевена покретним залихама муниције и хране, ремонтним радионицама и опремом за импровизацију аеродрома (стр. 138—139).

Радило се о смртној опасности за Совјетски Савез (стр. 54). Било је потребно пронаћи средства и путеве да се поремете немачки планови и укочи муњевито немачко надирање, а у првом реду да се добије у времену. Тимошенко је предложио крупан противудар у правцу Харкова, где би требало да се концентришу две немачке армије за претстојећу офанзиву. Врховна команда се са тим сложила (стр. 139—140).

Код првих напада, 12 маја 1942 г., Тимошенкове трупе биле су јаче од противника: 7 тенковских, 10 моторизованих и 20 стрељачких дивизија, потпомогнутих бројном самоходном артиљеријом Воронова. Немци су имали: 7 моторизованих и 18 пешадиских дивизија, ојачаних 15, 16 и 17 тенковском дивизијом фон Паулуса.

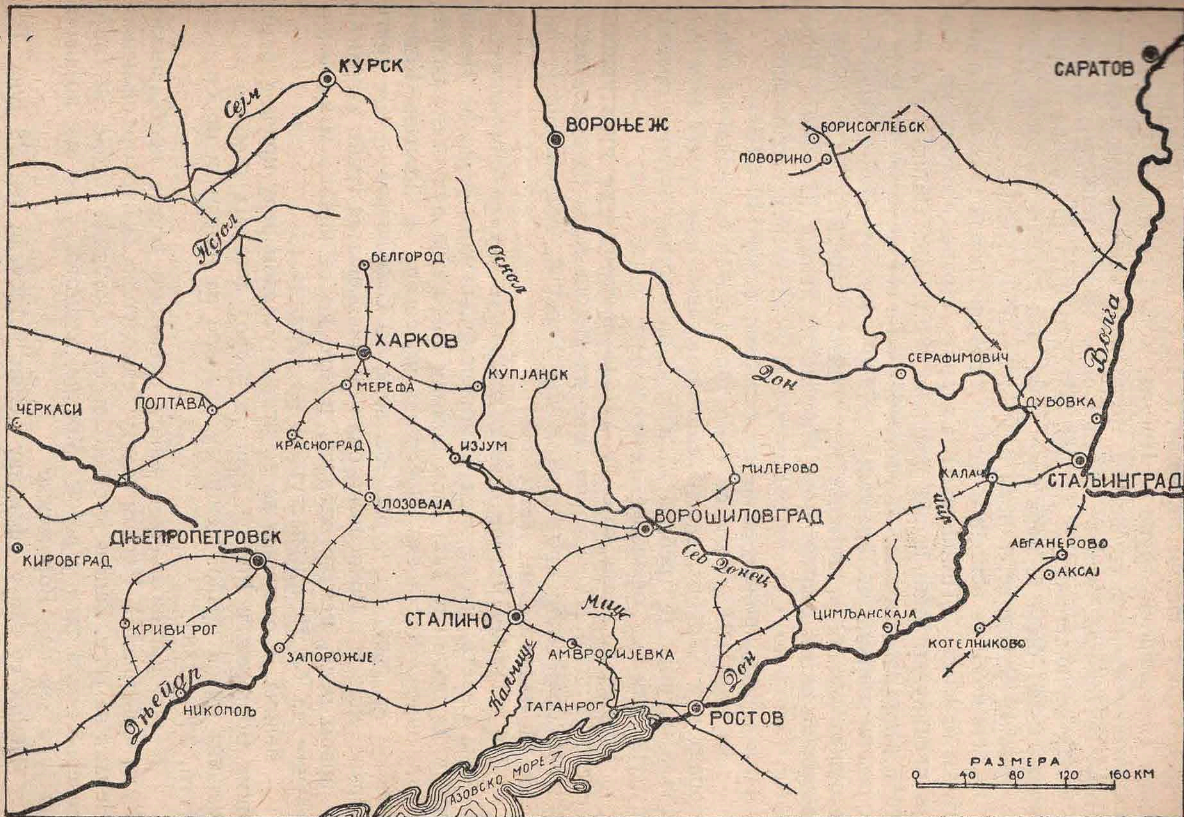
Тимошенкова офанзива ослањала се на подручје које су руске трупе, после Московске битке, заузеле у Украјини, и то на рејон железничког чвора Лозоваја (јужно од Харкова). Немци су тада задржали јак „супер-јеж” у рејону Харков, Изјум, који се продужавао све до Бјелгорода. Тимошенко је својим ударом настојао да уђе у унутрашњост харковског „супер-јежа”, тиме што ће га напасти истовремено са северозапада и југозапада.

Фронталним нападом на Харков, руске јединице ушле су у предграђе града. Истовремено тенкови Коњева допрли су до Краснограда и ушли у Мерефу, 30 км западно од Харкова. Први бојеви показали су да је Совјетска армија већ дорасла Немачкој у наоружању. Авиони нове совјетске конструкције показали су се јачи од противничких.

Немачка команда била је узнемирена брзим совјетским успесима. Већ 18 маја харковски „јеж” добио је знатна ојачања: 4 тенковске, 10 пешадиских, 5 моторизованих дивизија и многобројне батерије 88 мм ПТ топова, које су нанеле осетне губитке руским тенковима.

Међутим, Коњев је на своју руку гурао даље према Полтави. У рејону Карловка наишао је на изненадну ПТ линију где је изгубио половину свог оклопног материјала.

Одмах у наставку тог свог неуспелог подухвата, Коњев је испољио нову иницијативу која се показала као потпуни фијаско. Када су Немци са својим топовима 88 мм, у изненадном противнападу, освојили Лозовају и појавили се источно од његових јединица, Коњев уопште није мислио на то да се правовремено осигура од маневра за окружење, којим су му Немци претили. Он се главнином снага упутио на Мерефу и тако ушао још дубље у

Скица 2 — Прегледна карта Стаљинградског, Миуског и Источно-Украјинског војишта.

обруч, који су Немци спремали. Када су немачка појачања одбацила Тимошенкове трупе од Изјума, Коњев се нашао у потпуном окружењу из кога се његове трупе нису више могле да извуку. Читав материјал, између осталог маса нових тенкова, и близу 75.000 заробљеника (а не 240.000 као што је јавила немачка пропаганда) била је цена коју је на дан предаје његових трупа, 3 јуна 1942 године, Коњев платио за своју грешку.

„Не може се оспорити да смо тиме претрпели технички и тактички неуспех" (Тимошенко). Са друге стране, стратегиски, овај је противудар имао веома повољне последице. Немци су за његово разбијање морали да употребе своје свеже јединице, које су биле предвиђене за операцију „Blau". На тај начин, Совјетска команда добила је најмање месец дана у времену, а то је било довољно да се изграде нове одбранбене линије на линији Вороњеж, Поворино, Стаљинград и дуж Дона. Неуспех код Харкова у многоме је допринео каснијим успесима (стр. 140—144).

18 јуна 1942, када се само још црта могла подвући испод пораза код Харкова, састаје се Ратни савет под претседништвом Стаљина, који је требало да изведе на чистину питање праваца будуће немачке офанзиве (стр. 235).

Из информација које су дотада пристигле из иностранства видело се потпуно недвосмислено да Немци желе по сваку цену, упркос совјетског противудара код Харкова, постићи своје циљеве из плана „Blau" (стр. 236).

На састанку Ратног савета дошло је до размимоилажења. Већина Савета, на челу са Тимошенком, ценила је да ће Немци хтети да постигну свој циљ помоћу два удара дуж железничких пруга Орел—Вороњеж—Поворино на северу и Ростов—Кетелниково на југу, од којих оба воде ка Стаљинграду. Са друге стране, Жуков и Рокосовски били су мишљења да треба утврдити, у првом реду, центар одбране, пошто им се чинило мање вероватним да би Немци наступали на крилима.

Већина је одлучила да се утврде у првом реду крила у рејонима Вороњеж и Ростов. Али је развој догађаја показао да је мањина имала право. Немци су ударили на центру и пробили се (стр. 237—238).

У том Калиновљевом опису ситуације остаје необјашњена једна чињеница. У Ратном савету једнодушно се очекује офанзива Немаца на југу. Зашто је онда Совјетска команда готово све своје резерве имала тада у рејону Москве, и зашто су се оне појавиле на југу тек код Вороњежа?

Немци су своју офанзиву „Blau" отпочели тек 28 јуна. Тај дан отпочео је јуришом огромних размера. Немци су применили принцип истовременог пробоја на више места помоћу јаких по-

кретних група. Совјетима је било, на тај начин, веома тешко прозрети праве немачке намере.

Прва таква покретна група појавила се 1 јула 1942 у рејону источно од Шчигри—Тима (50 км источно од Курска). Она се састојала из тенкова, самоходних топова, моторизоване пешадије, ПА артиљерије, камиона са опскрбом и покретних радионица — све из састава 2 и 27 армије. На боковима имала је јаку ПТ артиљерију, а у ваздуху своју групу од 1.000 авиона (стр. 238—239).

Следећих дана кренуле су две друге покретне групе између Бјелгорода и Харкова (односно Купјанска). На исти начин Немци су упутили на исток са линије Курск, Купјанск три пољске (3, 6 и 17) и три тенковске армије (1, 3 и 4) са 1.000 самоходних топова. Све ове групе сачињавале су огроман покретан утврђен логор, заштићен са 2.500 авиона.

Совјетска одбрана није могла да одоли тој најезди више од два дана. 4 јула Немци су на више места прешли реку Оскал.

На брзу руку сазван је други Ратни савет у Поворину, на коме су узели учешћа, између осталих, и Стаљин, Тимошенко, Ворошилов, Васиљевски, Воронов, Рибалка, Коњев и Малиновски. Овог пута радило се о томе да се пронађе средство против надирања немачких покретних група. Решено је било да се по сваку цену бране отпорне тачке на северном боку немачког пробоја, а у првом реду Вороњеж и да се утврђивањем насељених места и саобраћајних чворова на правцима немачког пробоја успори њихово надирање. При томе је требало избегавати уништавајуће бојеве и окружења. Исто тако, није се смело прибећи употреби резерви, које су тада биле у формирању. Ворошилов је добио задатак да координира читаву одбрану на југу. Његов је главни задатак био у томе да усмери правац немачке офанзиве што је могуће више на југоисток и да очува Москву. У ту сврху требало је изградити огроман запречни рејон од Вороњежа до Дубовке и северно од Стаљинграда (стр. 239—242).

На фронту се ситуација развијала муњенитом брзином. 27 армија фон Вајхса, која је наступала од Курска, стигла је 7 јула до Вороњежа и делимично га заузела. Таласи из Бјелгорода и Купјанска привремено су заустављени битком код Россоши на реци Дону, где су Немци, како су јавили, заробили 88.000, а Руси 35.000 људи. Већи део горњег Дона у овој области остао је у совјетским рукама, што је омогућило чување Москве од директног обухвата. Јужније, Немци су 13 јула прешли Дон у рејону Стаљинграда и тако је тај град првипут поменут у ратним извештајима.

Две немачке моторизоване армије следиле су току Дона у правцу Стаљинграда. Три друге армије пробијале су себи пут на исток. На југу је фон Клајст 25 јула заузео Ростов. Тако су врата за Кавказ била отворена и немачки тенкови узели су курс на Баку. Северније, фон Паулус је допро изнад Стаљинграда на Волгу, а Шведлер (Scwedler) се приближавао граду с југа. 31 јула немачки тенкови пресекли су везу са Кавказом.

Тиме је отпочела страховита битка за Стаљинград (стр. 55—56).

*

* *

Стаљинградска битка обрађена је у књизи површно. Неколико интересантних података односи се на фон Манштајнов (von Manstein) противудар у циљу спајања са окруженом фон Паулусовом групом.

11 децембра 1942 Руси су дешифровали телеграм упућен фон Паулусу: „Сутра почињем офанзивом да Вас ослободим. Заповест Фирера. Рачунам да ћемо божић празновати заједно".

Стварно, 12 децембра почела је немачка офанзива из рејона Цимљанскаја. Фон Манштајн је скупио у ту сврху знатне снаге: четири тенковске дивизије (6, 11, 17 и 24), две моторизоване дивизије (15 и 16), три пешадиске дивизије (4, 5 и 18), две дивизије румунске коњице, дванаест артпукова и једну самосталну ваздушну флоту. Ватрена снага његових топова и тенкова била је свакако подједнака оној којом су располагале руске трупе у зони немачког противудара.

Првих дана битке дошло је до веома оштрих борби. Немцима је успело да пређу Аксај и да продру, на левој обали Дона, до речице Чир, а на десној до Абганерова.

Совјети су морали да убаце у борбу тешке тенкове, ПТ топове и јуришнике да би зауставили фон Манштајна. 16 децембар био је најкритичнији дан. Немци су на јужном отсеку допрли до на 42 км од опкољене фон Паулусове групе. Опкољени немачки војници већ су чули грмљавину својих топова, који су се приближавали.

17 и 18 децембра Руси су били принуђени да убаце у борбу све расположиве тенкове против Манштајнових оклопних снага. Јеременко је чак издао наређење да се на најосетљивијем месту немачког пробоја, у рејону Биријукова, употреби 1.500 тенкова које је Врховна команда држала у резерви. Васиљевски је протестовао. Стаљин је спор решио у корист Јеременка.

Тенковска битка код Биријукова, развила се у једну од најтежих у читавој историји рата. Против хиљаду немачких тенкова, Руси су послали у борбу дупли број. У том моменту је од исхода

ове битке зависио успех читаве Стаљинградске операције за окружење.

У међувремену је Воронов замолио за дозволу да употреби 3.000 самоходних топова, које је држао дотад у резерви, и да их убаци у 42 км широк коридор, који је још делио Манштајна од Паулуса. 21 децембра ове су батерије отвориле ватру из свих цеви. Резултат је био тај, да је Манштајну три дана касније преостало једва још 400 тенкова и два артиљериска пука. Оклоп његове песнице био је на тај начин разбијен.

После тога, 24 децембра, у офанзиву су прешле руске снаге. У току следећа три дана совјетске трупе не само да су одбациле непријатеља на полазне положаје, већ су га и гониле дубоко у његову позадину. У гоњењу Малиновски је заузео Котелниково. Немачке трупе су у нереду бежале и зауставиле су се тек иза Ростовског „јежа”, да се тамо реорганизују и попуне (стр. 285—287).

Маршал артиљерије Воронов овако описује развој совјетске артиљерије до Стаљинградске битке:

у току 1942 године успело је Русима да пређу на сериску израду самоходне артиљерије. У јулу те године већ су хиљаде тих цеви излазиле из фабрика. Када је Воронов био наименован за претставника Врховне команде код Рокосовског, на Дону, његова артиљерија била је на врхунцу своје снаге и њена ватрена снага прелазила је за три и по пута снагу немачке артиљерије. Радило се само о томе да се та предност најрационалније искористи, да се дотуче непријатељ.

Ово се постигло помоћу јаких концентрација артиљериских маса. На једном отсеку Стаљинградског фронта од 3.500 метара било је постављено ни више ни мање него 4.000 оруђа (1.143 оруђа на 1 км фронта). Када је пешадија Рокосовског, после артиљериске припреме, пошла у напад, западни отсек немачке одбране није био више способан ни за какав отпор.

Ватрени ваљак огромних размера буквално је смрвио Немце. Али, ипак, Русима је требало још десет дана непрестане артиљериске паљбе, да би се 26 јануара постигло цепање немачких трупа на два дела. Следећих пет дана било им је потребно да згњече источни део немачке 6 армије и принуде фон Паулуса да се преда, пошто је изгубио 75 од сто својих ефектива. За тај успех има се захвалити у првом реду надмоћности совјетске артиљерије (стр. 314—316).

Велику улогу у Стаљинградској бици одиграла је и авијација. Маршал Ротмистров сматра да је слабост немачке „тврђаве на точковима”, која је јурила према Стаљинграду, била баш у томе што јој је у одлучном моменту битке, недостајала авијација.

Совјетски модели показали су се тада већ надмоћнијим над немачким. Да није тако било, Совјети би вероватно изгубили битку и Манштајну би, вероватно, пошло за руком да сломи обруч и ослободи окружене Паулусове трупе (стр. 357).

Маневар дуплог обухвата, који су применили Рокосовски, Јеременко и Ватутин код Стаљинграда, чију је замисао разрадио Жуков, претставља данас класичну студијску шему у свим војним школама Совјетског Савеза (стр. 242). Тада је дошло до одлучног преокрета у рату: руковођење, тактика и наоружање Совјетске армије показало се надмоћнијим над немачким и ту своју улогу задржало је до краја рата (стр. 57).

Немачки слом, који се завршио безусловном капитулацијом 8 маја 1945 године, није се више могао задржати од фебруара 1943. Од тог момента Совјетска армија била је у сталном наступању.

8 фебруара руске трупе су повратиле Курск, а 14 фебруара Ростов. 12 јануара јединице генерала Ватутина и Голикова, потчињене Васиљевском, отпочеле су напад на Харков и заузеле га 16 фебруара.

Међутим, руско надирање ишло је до претеривања. 80 до 100 км дневно било је сувише. Немци су то искористили и извели крупан противудар на Харков са 27 дивизија од којих 11 тенковских. Они су успели да 15 марта поново заузму Харков. Ово је био уједно и последњи немачки успех (стр. 57—58).

Пролеће, пуно блата и глиба искористиле су обе стране да се припреме за летње операције.

*

* *

5 јула 1943 године отпочела је на 300 километара дугој избочини код Орела и Курска најжешћа од свих битака у Совјетско-немачком рату (стр. 59). Она спада у ред најстрашнијих и најодлучујућих сукоба читавог рата (стр. 258). Пораз који су Немци ту доживели претставља уједно и почетак њиховог дефинитивног пропадања (стр. 259).

Врховна команда Вермахта имала је намеру да овде туче нову Канску битку и да једним ударцем смрви читав центар опсежног фронта од Балтика до Црног Мора (стр. 258) и тиме изврши преокрет у читавом току рата (стр. 261). У том циљу Немачка команда прикупила је своје најбоље снаге, израдила најбрижљивије планове и припремила најубојније оружје (стр. 259).

Према излагању Коњева, Немци никад нису концентрисали на неком отсеку фронта толику масу војске и технике као код Курска. На том простору било је прикупљено 29 тенковских, 10 мотори-

зованих и 60 пешадиских дивизија, не рачунајући двадесет дивизија,[19]) које је Трећи Рајх регрутовао у сателитским земљама (стр. 258). За непосредан напад са севера фон Клуге је одредио 3 тенковску армију у чијем је саставу било: пет тенковских дивизија које су шездесет процентно биле наоружане тенковима „Тигар”, две моторизоване и четири пешадиске дивизије и шест пукова самоходне артиљерије типа „Ferdinand”. На југу је требало да напада 2 тенковска армија под командом Хота са четири тенковске, једном моторизованом и четири пешадиске дивизије и са четири пука самоходних топова, ојачаних још са СС тенковским корпусом састављеним из три тенковске и једне моторизоване дивизије. За сваку од тих армија предвиђене су и јаке резерве (стр. 259—260). Од тих снага шест до седам тенковских дивизија привучено је чак са Атлантског фронта (стр. 59). Немцима је за офанзиву стајало на расположењу укупно око пола милиона људи (стр. 261).[20])

Као што се може закључити из излагања Коњева, у почетку Совјети нису рачунали са могућношћу немачке офанзиве на том делу фронта. Напротив, Руси су сами ту припремали офанзиву већег стила (стр. 59) и концентрисали у тој намери велику војску, ојачану са близу 10.000 средњих тенкова (стр. 60) и најјачим артиљериским парком који је икад био прикупљен за једну офанзиву (стр. 261). За операцију су била обезбеђена многобројна складишта муниције (стр. 262).

У току руских припрема за офанзиву обавештајни подаци говорили су о могућности немачке офанзиве и о великим концентрацијама њихових трупа. Међутим, Коњев сам није веровао у немачку офанзиву, већ је, напротив, рачунао на то да Немци желе тим снагама да прихвате ударац совјетске офанзиве. Тек после поновних потврда обавештајних органа о концентрацији немачке војске, непосредно пред сам напад, постале су јасне немачке намере (стр. 259—260).

Немачка офанзива отпочела је 5 јула истовремено на северу и југу Курске избочине. 6 и 7 јули били су за Русе најкритичнији дани. Масовном употребом тенкова Немци су буквално смрвили совјетску одбрану. Њима је чак пошло за руком да пресеку линију совјетског снабдевања заузевши Малоархангелск. Због тога

---

[19]) Није вероватно да је тај податак тачан. Сателитске дивизије углавном су биле уништене у операцијама претходне године, у првом реду за време Стаљинградске битке.

[20]) И ови подаци не могу се узети као сигурни. Из совјетских и немачких извора може се доста тачно утврдити да су у офанзиви ка Курску суделовале 2 тенковске и 9 армија, а не армије које наводи Калинов.

су Совјети морали изводити прегруписавање тенкова заобиласком од 150 до 200 км. Совјетска команда требало је да концентрише сву артиљериску и авијациску ватру на немачке тенкове. Успех није изостао. 45 процената немачких тенкова било је уништено или неутралисано. 11 јула Немци су предузели са две дивизије свој последњи напад на левом крилу у правцу реке Неруч. Од 12 до 14 јула битка је достигла свој драматички врхунац, а 14 јула увече нападач је на северу претрпео свој коначни неуспех и изгубио око 2.000 тенкова.

Истовремено борба се развијала и на јужном делу избочине, где су Немци нанели тешке губитке Ватутиновим трупама. У времену од 10 до 15 јула најжешћа битка била се на изворима река Сејм, Псјол и Сев. Донец и јужно од железничке станице Ржава, где су Немци безуспешно настојали да прошире свој пробој, било на запад, било на исток (стр. 261—264).

У то време Црвена армија изненадила је војне кругове читавог света. Без предаха она је, под вођством Рокосовског, прешла из одбране у наступање (стр. 60). 4 августа Руси су узели Орел, а 5 Кроми. Потучена немачка војска није више била у стању да поново стабилизује фронт (стр. 264).

Немци су претрпели огромне губитке: 100.000 убијених, 2.000—3.000 изгубљених тенкова и 1.500 оборених авиона. Немачка армија претрпела је пораз од кога се више није опоравила (стр. 60 и 258). Пораз код Курска пољуљао је читав немачки фронт. Руски удар био је усмерен у правцу Полтаве и Николајева и претио је да отсече отступницу читавој немачкој групацији на југу. Манштајн је требало да се са својих 750.000 људи највећом брзином повуче на сигурно тле, те је морао да испразни читав Донецки Базен (стр. 60).

Интересантан је опис маневарског дејства коњице у Миуској операцији августа 1943 године, кога у својим сећањима даје маршал Толбухин.

Жуков, који је у то време командовао на југу, дао је Толбухиновој „Јужној групи" следећу директиву: прећи реку Калмиус и ударити у леђа Немцима код града Стаљино. У ту сврху Толбухину ставити на расположење дванаест од најбољих руских коњичких дивизија, ојачаних запрежном артиљеријом. Код Стаљина спојити се са тенковима и моторизованом артиљеријом Малиновског, који су били задржани северно од тог града, у немогућности да продуже наступање. — Жуков се одлучио за тај маневар, пошто би фронтални удар стајао сувише материјала и људи.

22 августа Толбухин је кренуо у наступање. Главни удар нанео је на најосетљивије место непријатељског борбеног по-

ретка, где је непријатељ то најмање очекивао — на „јеж” кога је бранила румунска, италијанска, словачка и нешто немачке пешадије, преостале после пораза у бици за Ростов. Тај се „јеж” налазио на западној обали реке Миус, око 55 км југоисточно од Стаљина и 60 км од Таганрога.

Већ првог дана Толбухинова коњица успела је да заузме железничку станицу Амвросјека на прузи Стаљино—Таганрог и пресече комуникације снабдевања противничког „јежа”. После неколико часова борбе већ се предало неколико словачких и италијанских тенковских јединица.

25 августа коњица је избила на источну обалу Калмиуса, чију су западну обалу Немци добро утврдили бункерима и системом ровова.

Толбухин се одлучио за ноћни напад коњице. Сваки коњаник сместио је на седло још по једног пешака. Чим је под заштитом мрака совјетска коњица допрла до противничког утврђеног положаја, пешаци су скочили са коња и индивидуалним оружјем за блиску борбу, у првом реду лаким бацачима пламена, јуришали на бункере и ровове. Положај је био пробијен и коњица је још ноћу продужила са гоњењем.

28 августа Таганрог је био опкољен, а 29 августа отпочео је напад на сам „јеж”. 30 августа Таганрог је био у руским рукама. Стаљино се такође предао, и коњица је ушла у град, који је претстављао кључ читавог Донецког Базена. Два сата касније ушли су у град и тенкови Малиновског. „Много запостављана коњица поново се рехабилитовала” закључује Толбухин. Према Калинову битка за Калмиус спада у ред најбржих и најзначајнијих победа тог времена на југу (стр. 303—306).

Совјетска офанзива развијала се без предаха до краја те године. 16 септембра Руси су стајали на 50 км од Кијева и исто толико од Смоленска. 14 октобра Малиновски је узео Запорожје, а 25 октобра Дњепропетровск. Дњепар је на тај начин био форсиран. Ватутин је 6 новембра овладао Кијевом, док је Рокосовски 18 новембра ослободио Коростен. 26 новембра руске трупе ушле су у Гомел. На северу Баграмијан је 28 децембра пробио немачке линије код Невела и проширио пробој у северозападном правцу да би отсекао балтичке државе. На крају 1943 године читав совјетски фронт био је у покрету (стр. 60—61).

*

*   *

Велики удари које је Црвена армија наносила Немцима у 1944 години само су површно и више хронолошки поменути у књизи Калинова. Због континуитета догађаја помињемо неколико важнијих датума.

Операције 1944 године отпочео је Баграмијан, заузевши 1 јануара Витебск, који су Немци били претворили у јаку тврђаву. Истог дана Ватутин је предузео своју офанзиву пред Кијевом.

15 јануара Говоров је са својих 25 дивизија прешао у напад и 27 јануара деблокирао Лењинград.

Вермахт није могао више да избегне поразе и катастрофе, који су се ређали један за другим. Хитлер је отпочео са психолошком припремом коначног пораза (стр. 61—62). 1 фебруара Немци су јавили у своме ратном извештају: „Бројно знатно надмоћне совјетске трупе нападају истовремено на седам различитих отсека, и то: између Финског Залива и Илменског Језера; северно од Невела; између Припјета и Березине; западно и југозападно од Новгород—Волинска; јужно од Кировограда и Љелаја—Черкова; југозападно од Дњепропетровска; на мостобрану код Никопоља. Низ жестоких борби је у току” (стр. 266).

У току фебруара Коњев је опколио и уништио у рејону Канева и Корсуњ—Шевченковског 8 немачку армију (9 моторизованих и 2 тенковске дивизије и 1 моторизовану бригаду), пошто је спречио покушај тенковског корпуса под Хубеом (Hubbe) да се споји са окруженим трупама. У тој операцији нарочити значај имала је добра сарадња коњице и моторизованих јединица (стр. 269—270).

После тога три Украјинска фронта продужила су наступање на 600 км широком фронту од Лавова до Црног Мора и Манштајн је требало да се повуче према Карпатима. У марту Коњев је изненада напао главнину немачке тенковске армије код Умана и заробио на хиљаде самоходних топова, камиона и тенкова.

Крајем марта Совјетска команда намеравала је да изврши ново велико окружење између Проскурова и Тарнопоља у Западној Украјини. Манштајн је, међутим, успео да избегне нови Стаљинград. Он је прикупио знатне снаге северно и јужно од Станиславова и ударио на отворено крило совјетског распореда. Тако је успео да створи брешу у совјетском обручу и да спасе главнину својих снага. На југу, Малиновски је заузео Одесу, док је Захаров освојио Севастопољ на Криму.

10 јуна Совјети су напали Манерхајмову линију, а 20 је пао Виборг. Упркос тога, 15 финских дивизија, 7 немачких дивизија под Дитлом (Dietl) и 5 ваздушна флота под Пфлугбајлом (Pflugbeil) продужили су отпор.

23 јула почео је концентричан маневар против Минска за који су Совјети прикупили масу од милион војника и преко 3.000 авиона. Немци су ту линију, коју су симболички назвали „отаџбинском линијом”, бранили са 50 дивизија. Материјална, техничка и тактичка премоћ Совјетске армије била је у то време већ тако

еклатантна да је Рокосовски за осам дана projурио кроз ту одбрамбену линију и стигао 30 јула у Минск, те после тога свом брзином надирао ка Висли.

Међутим, Русе је пред Вислом дочекала јака тенковска армија, једна од последњих која је Хитлеру још стајала на располежењу. 1 августа Рокосовском је успело да поседне варшавско предграђе Прагу, али се после противудара од стране пет немачких тенковских дивизија морао да повуче из града. Тек 11 септембра успело му је да поново заузме Прагу. Коњев је успео да пређе Вислу и створи код Стасова и Опатова мостобран, који је касније (12 јануара 1945) послужио као база за нову офанзиву. У позадини у Балтичким државама, Линдеман (Lindemann) је још увек пружао отпор и успео је да стабилизује фронт на линији Рига—Шаулаи.

На северу је 18 октобра капитулирала Финска, а Черњаковски је ушао у Источну Пруску. 1 јануара фронт се, углавном, протезао по бившој немачко-руској граници из 1914 године (стр. 62—65).

*

* *

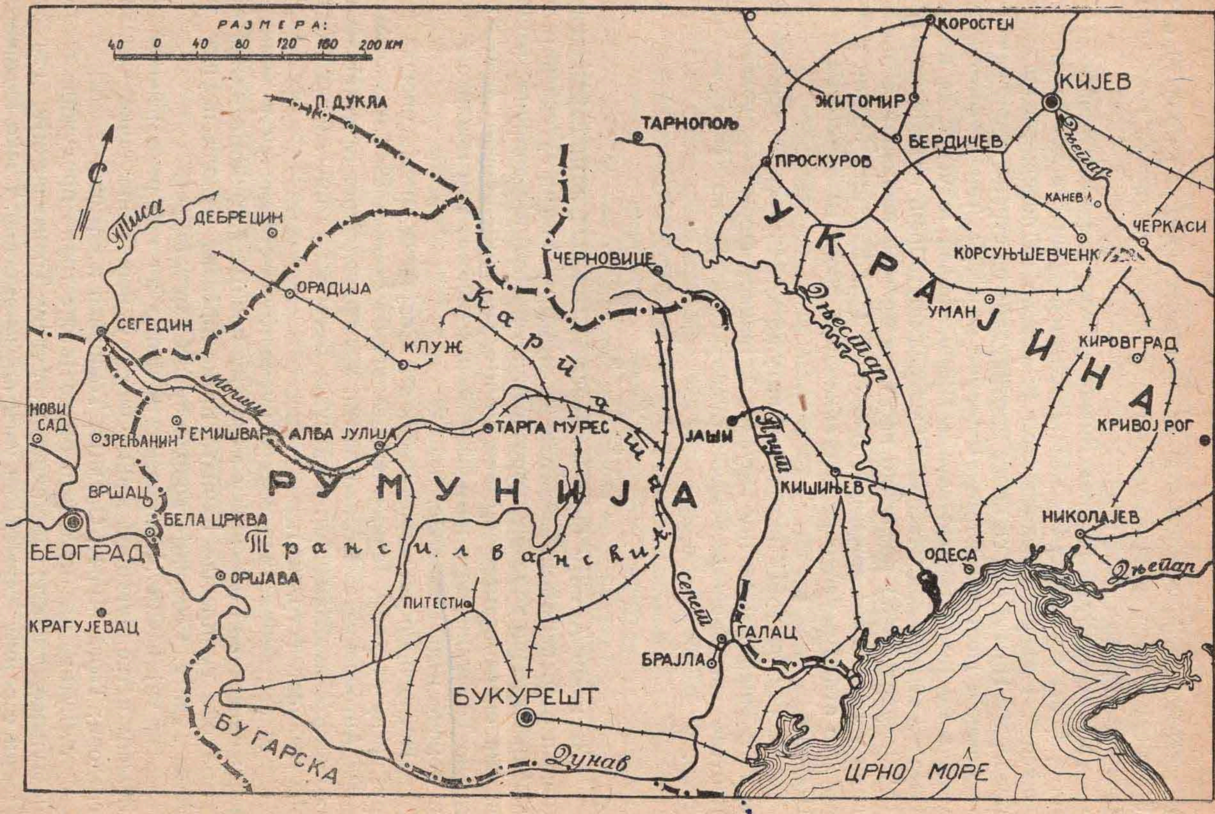
За нашу Армију биће интересантан приказ који даје Малиновски о операцијама Совјетске армије у Румунији, Југославији и Мађарској. При томе он скоро потпуно прећуткује допринос наше војске операцијама Совјетске армије. По њему Београд је ослободио Толбухин, па и не налази за потребно да том приликом чак и помене наше јединице.

После пробоја немачког фронта Совјетска армија прешла је румунску границу. Јаши је био заузет 22 августа 1944 и следећег дана Антонеску је пао као жртва државног удара. Краљ Михаел објавио је рат Немачкој. 26 августа Бугарска је прогласила своју неутралност (стр. 65).

19 септембра 1944 године руске трупе стајале су у Темишвару са намером да сиђу у мађарску низију. Источније од Питестија оне су прешле Карпате преко прелаза Кајони и ушле у Алба Јулију. Северније допрле су до Тарга Мурес.

На тај начин Малиновски је избио до мађарске равнице у облику четвороугаоног клина, чије су периферне тачке чинили градови: Тарга Мурес, Орадија, Темишвар и Орсова.

Међутим, пре него што би совјетске трупе продужиле своје наступање, требало је очистити Јужну Трансилванију, где су Немци у рејону Клужа, још увек пружали отпор. Руско надирање било је знатно отежано због брдовитог земљишта, многобројних река и рђавог стања путева.

Скица 3 — Прегледна карта Западно-Украјинског, Румунског и Северо-источног Југословенског војишта.

Малиновски је тражио од команданта Четвртог украјинског фронта, генерала Петрова, да он, такође, са своје стране, пређе Карпате преко прелаза Дукла, уђе у Трансилванију и удари тако Немцима у леђа. Немачки гебиргсјегери су, међутим, спречили све покушаје Петрова да пређе планински ланац. При томе је он изгубио један део својих тенкова и артиљерије и морао је, на крају, да одустане од даљих покушаја.

У то време Малиновски је сазнао делом из обавештења Врховне команде, делом преко заробљеника, да хитлеровска команда концентрише у мађарској равници крупне снаге под командом генерала Фриснера (Friessner). Његову групу армија требало би да сачињавају 18 тенковских и 4 моторизоване дивизије, две СС јединице и 5 пукова самоходне артиљерије ојачане једном ваздушном флотом. Овој моторизацији стајали су на расположењу мађарски извори нафте, довољни да јој обезбеде несметану акцију.

Немци су, очигледно, имали намеру да причекају да совјетске трупе сиђу у равницу, па да затим ударе на њих свом својом снагом.

Малиновски је сматрао да под тим околностима не сме да губи време. Позвао је хитно себи Толбухина и с њим заједно израдио нов план који су одмах поднели на потврду Тимошенку, тадањем претставнику Врховне команде при Другом, Трећем и Четвртом украјинском фронту. Тимошенко је одмах потврдио нов план.

Према том нацрту трупе Другог украјинског фронта привремено ће одустати од надирања у мађарску равницу. Место тога прегруписаће се према Трећем украјинском фронту и са ослонцем на њега предузеће офанзиву у правцу Београда.

Ова офанзива отпочела је 1 октобра 1944 године. Трупе Малиновског удариле су према плану на југ и на тај начин обмануле немачко командовање које их је ишчекивало на уласку у Мађарску Низију, и које је претпостављало да ће Малиновски ударити у северозападном правцу. 3 октобра трупе Малиновског узеле су Вршац и Петровград (данашњи Зрењанин), а 5 октобра Панчево. 6 октобра избиле су на Дунав између ушћа Тисе и Београда.

Немци су тако дошли до уверења да Малиновски, заједно са Толбухином, припрема напад на Београд, и упутили су највећом брзином на тај правац јединице армиске групе „Е” под командом генерала Лера (Löhr) и армиске групе „Ф” под командом фелдмаршала фон Вајхса (von Weichs). Генерал Фриснер, такође, одвојио је једну од својих тенковских дивизија и упутио је у том правцу.

Тада је за Малиновског дошао тренутак да промени правац свог удара и постигне изненађење. Неочекивано за Немце, он се окренуо од Београда и препустио Толбухину да га сам заузме,

а он је ударио преко Тисе и окренуо на североисток по историском путу који су и Турци употребљавали у прошлим столећима, те 7 децембра изненада заузео Сегедин, а 9 децембра напао Дебрецин.

Одавде је Малиновски упутио део снага у прихват Петрову, који је још увек тапкао на месту у Карпатима, да заједно са њим заврши окружење преостале немачке групације у котлу Клужа.

Фриснер је, међутим, прозрео ту намеру Малиновског и упутио своје тенковске снаге у правцу Дебрецина. У тој ситуацији Малиновски је замолио Тимошенка за ојачање и овај му је упутио шест пукова самоходне артиљерије. Међутим, битка код Дебрецина није се развијала нимало угодно за Малиновског, тако да је био принуђен обратити се поново Тимошенку за помоћ. Овога пута добио је ваздухопловну групу из састава Петровљевог фронта. И поред помоћи, тек после десет дана жестоких борби, Малиновски је успео да 20 децембра заузме Дебрецин (стр. 287—293).

У међувремену Толбухин је препустио Титу да очисти Југославију(!) и кренуо у правцу Блатног Језера да помогне Малиновском (стр. 66).

Маневар је, на тај начин, успео. Руси су дошли иза леђа немачкој групацији у Трансилванији и принудили је на неуредно повлачење, у току кога је изгубила 75 процената свог материјала. Тако је била Фриснерова армиска група знатно ослабљена још пре него што је могла отпочети одлучујућу битку за Мађарску (стр. 293).

Ако је Калинов тим речима тачно и веродостојно репродуковао изјаву маршала Малиновског, онда је тај његов исказ драгоцено признање за нашу земљу. Малиновски лепо и отворено објашњава да читав маневар Другог и Трећег украјинског фронта у правцу Београда није имао за циљ да „ослободи Југославију и њену престоницу, Београд”, како то данас жели да прикаже званична коминформовска пропаганда, већ је имао за циљ да скрене пажњу генерала Фриснера на југ, како би он, Малиновски и Петров, добили могућност да изненаде Немце у Дебрецину и Трансилванији и тиме обезбеде себи пут према Будимпешти. Стратегиски рачуни да би се створили услови за продужење совјетског надирања у правцу Будимпеште и Беча, дакле, а не нека алтруистичка тежња да нападнуте народе Југославије ослободе испод фашистичког јарма, довела је трупе Малиновскога у Војводину, а корпус Толбухина пред Београд.

У сваком случају тај део Калинољеве књиге, иако кратак и непотпун, један је од најзанимљивијих за нашу читалачку публику.

Даљи ток догађаја нам је познат. Фриснер је пружао очајнички отпор Малиновском и Толбухину, али је, ипак, Малиновском успело да уђе у предграђе Будимпеште и да пробије одбранбену линију на каналу Сарвиз. Пут у Беч био је отворен.

Међутим, Немци су морали да обезбеде пошто пото повлачење својих снага из Италије и са Балкана. Фриснер је са свежим тенковским снагама прешао на жестоке противударе. 25 децембра успела је Црвена армија да окружи гарнизон у Будимпешти, који је бројао 125.000 људи. Да би ослободили ове трупе Немци су бацили у борбу своје последње резерве.

Са битком за Мађарску, која је трајала око два месеца, Немци су успели да привремено зауставе совјетско надирање, али су при томе исцрпели своје последње резерве у људима и материјалу. Када је после тога Совјетска армија у Пољској прешла у офанзиву у правцу Берлина, Хитлер више није био у стању да пружи ефикасан отпор (стр. 66—67).

*

* *

Реферат маршала Жукова баца занимљиво светло на размимоилажења до којих је дошло између њега и Соколовског приликом планирања Берлинске операције.

Жуков је стајао на становишту да треба концентрисати главне снаге на центру и извести фронтални удар из рејона Пулаве у правцу Варшава—Кистрин (Küstrin, 80 км пред Берлином) где треба избити око 27—30 јануара.[21]) Ту операцију десно од Жукова треба да обезбеди Рокосовски, а лево Коњев, тиме што ће обојица надирати паралелно Жукову и избити на северу на источну, односно на југу на западну Нису (Neisse). Сасвим на северу требало би да вежу немачке армије Черњаковски и Баграмијан, а на југу Петров.

Иза Кистрина, дакле, 400 км западно од Варшаве, Жуков је имао намеру да поново прикупи своје снаге и привуче позадинске базе, да би после 10—14 дана обновио наступање и најкасније 1 марта ушао у Берлин.

Жуковљевом плану супротставио се у првом реду Соколовски. Он је приговарао да је крајње опасно уклинити се тако дубоко у непријатељски распоред само у једној тачки и тако ризиковати да се падне у клопку или се изложити опасности да непријатељ пресече комуникације за снабдевање. Он је, у првом реду, страховао да Петров неће моћи на југу надирати довољном бр-

---

[21]) Ова операција позната је и под именом Варшавско-познањска операција.

зином и да ће тако остати отворен цео леви бок ударне групације. Жуков се, са друге стране, у целости поуздао у Петрова.

За потврду своје замисли Жуков је наводио чињеницу да је Совјетска армија надмоћнија у авионима у сразмери 3:1, а у тенковима 4:1, и скренуо пажњу на то, да Немци због помањкања горива неће бити у стању да у целости употребе своју моторизацију.

Против тога Соколовски је опет приговарао чињеницом да ће Немци употребљавати усавршенија ПТ средства: магнетне мине, 88 мм ПТ топ (почетна брзина 1.250 м/сек) и самоходни топ „Elefant" („Слон") који има 72 тоне тежине и оклоп од 200 мм.

Победила је замисао Жукова. Али му је Врховна команда, ипак, доделила Соколовског за начелника штаба, да би један другог употпуњавали својим супротним гледиштима. По мишљењу Жукова ово решење било је сасвим несрећно.

2 фебруара Руси су по плану заузели Кистрин. На левом крилу Коњев се повезао са Жуковом код Гурауа (Guhrau), 35 км источно од Глогуа.

Ситуација на северу била је тежа него што се очекивало. Немци су се закачили на одбранбену линију на Висли и образовали три „јежа", и то: код Маријенбурга, Грауденца и Елбинга. Међутим, напредовање Рокосовског било је толико значајно, да дубоки пробој Жукова није могао бити угрожен.

Тада је дошао моменат да се припреми други стадиј операције, напад на сам Берлин.[22]) Тада је опет дошло до размимоилажења између Жукова и Соколовског.

Соколовски је тражио да се пре општег напада на Берлин скрене према Штетину (Stettin) преко Реца (Reetz), Арнсвалда и Трумберга. По његовом мишљењу заузеће Штетина било би неопходан предуслов за напад на главни град Немачке. То би значило одложити улазак у Берлин за најмање шест недеља.

Жуков је сматрао такво одуговлачење за опасно. Хитлер би на тај начин добио времена за ново формирање својих јединица западно од Одре. Могао би чак да се склони у неки брдски редут, например, у Чешку, која се још увек налазила чврсто у немачким рукама. Поред тога, у таквом случају могли би Англо-Американци стићи пре до престонице Трећег Рајха.

После крајње живог објашњавања између Жукова и Соколовског обојица су били позвани у Москву, где се за право дало Соколовском.

---

[22]) Овај стадиј операције обично је познат под именом Берлинска операција.

Жуков је, међутим, још увек уверен да су совјетске трупе могле, по његовој замисли, ући у Берлин и два месеца раније него што се то стварно догодило (стр. 178—184).

*

* *

После заузећа Берлина у светској јавности много се расправљало о судбини Адолфа Хитлера. Да ли је стварно погинуо, да ли је жив побегао? Калинов нам у својој књизи износи о томе занимљиву верзију, коју је како он каже, чуо од Жукова.

Последњих дана рата Хитлер је боравио у бункеру Канцеларије Рајха. Да ли је фирер стварно ту са својом женом Евом Браун извршио самоубиство, како то каже официјелна немачка верзија?

Жуков је за време заузећа Берлина добио лично наређење Стаљина, да испостави пошто пото шта се десило са Хитлером. Он је тражио да се ислеђење по томе изврши са максималном брижљивошћу. Политбиро био је, наиме, узнемирен. Сумњало се да би Хитлер могао искористити хаос који је крајем априла владао у Берлину и склонити се на сигурно место. Страховало се и од тога ,да би Енглези и Американци, у случају војног обрачуна са Совјетским Савезом, могли без икаквог устручавања поново искористити Хитлера против Руса, ако би он био још у животу.

„Треба са крајњом брижљивошћу истражити, шта се десило са Хитлером. Питање је од ванредне важности. Ислеђење треба да се врши под Вашом личном одговорношћу".

Тако је отприлике гласио текст телеграма који је Жуков примио из Москве. После тога Берија и Микојан доставили су још и детаљније инструкције.

Жуков је саставио комисију од седам чланова, која је испитала стање у Канцеларији Рајха и саслушала ратне заробљенике, који су могли нешто да кажу о последњим данима Хитлеровог живота у Берлину.

Око средине септембра 1945 године ова комисија израдила је свој опширан извештај. Она је дошла до следећих закључака:

од лешева Адолфа Хитлера и Еве Браун нису преостали ни најмањи трагови. Није, такође, пронађена ни јама са траговима бензина у којој би, према изјавама неких сведока, требало да буду спаљени лешеви фирера и његове жене.

Читав низ сведока изјавио је, да су били приморани да пред Хитлером лично положе заклетву следеће садржине: ако падну у руке непријатељу, треба да искажу да су видели својим сопственим очима како је лешеве Хитлера и Еве Браун прогутала ватра ломаче, која је била запаљена у башти Канцеларије Рајха.

Сви саслушани пред комисијом су изјавили да нису никад видели ни ломаче ни лешеве Хитлера и Еве Браун. Ван сумње је да је Хитлер гајио намеру да помоћу кривих сведочења избрише за собом сваки траг.

На другој страни недвосмислено се утврдило да је у свитање 30 априла један мали авион полетео из зоолошког врта и узео курс према Хамбургу. У тај авион укрцала су се три мушкарца и једна жена.

Даље је утврђено да је једна велика подморница напустила Хамбург пре доласка британских трупа. На њеном крову су се налазила разна неидентификована лица, међу којима једна жена.

Тако су гласили закључци истражне комисије. Један агент руске обавештајне службе, као очевидац, додао је извештају о одласку подморнице још и следеће:

Жена, која је у питању, имала је много сличности са Евом Браун, а један од путника, који је главу имао завијену завојем, није, додуше, носио за Хитлера типичне бркове, али му није изгледао несличан.

Та подморница имала је велики акциони радиус и могла је без тешкоћа да стигне на било коју тачку на 25.000 км од Хамбурга.

Жуков је дошао до уверења да се Хитлер и Ева Браун налазе још у животу. Они су могли у 1945 години напустити Немачку и сакрити се на било каквом пустом острву (стр. 184—187).

То је једна од многобројних верзија о судбини Хитлера. Која је истинита за сада остаје мистерија. У савезничким круговима Западног Берлина је например прилично раширено мишљење да је званична руска верзија о погибији фирера у Канцеларији Рајха нетачна. Насупрот томе сматра се да је Хитлер пао у руке Русима који га чувају у нади, да га још једанпут употребе у конфликту са Западом. Али се и докази за ту верзију не могу навести.

*

* *

Совјети досада нису објавили број својих жртава у рату. Те се цифре налазе једино у поверљивим документима и служе искључиво за службену употребу Генералштабу. Калинов нам тврди да на основу тих података може дати следеће бројеве за жртве у рату од 1941 до 1945 године:

У борбама убијено или ишчезло . .	8,500.000
Рањено	20,000.000
У борби пало у ропство	3,750.000
Умрло услед последице рањавања .	2,500.000

Умрло у заробљеништву	2,600.000
Тешко рањено[23])	3,500.000

Од 1943 године, у поређењу са првим годинама рата, број жртава опао је за 75%. Стварно, губици у 1944 и 1945 години износили су само још 25% од укупних жртава у току целог рата (стр. 67—68).

*

* *

Општа искуства и поуке из Совјетско-немачког рата Калинов наводи у облику теза које Булгањин развија у свом дипломском раду у Војној академији. Булгањин се наиме уписао у Војну академију као ванредни слушалац и после рата предложио Академији свој дипломски рад по теми: „Проблеми рата и мира у периоду ултраимперијализма". Због принципијелног карактера тих Булгањинових теза, које у неку руку одражавају данашњу совјетску војну доктрину, задржаћемо се на њима нешто подробније.

Прва његова поука гласи укратко овако:

„Да није дошло до окупације Немачке државне територије, а што Енглези и Американци никако не би могли да учине без помоћи совјетских трупа, рат би се продужио још за сасвим неодређено време. Два разлога дозвољавају да се дође до таквог закључка. Прво, неприступачност Немачке за сваку пропаганду која долази споља, и, друго, њена практична неосетљивост према ваздушним нападима.

Ову последњу тачку треба ближе објаснити и конкретизирати, пошто се и у нашим ваздухопловним круговима трпе јеретички погледи који приписују ваздушном бомбардовању пресудну улогу. Уистини, теорију о одлучујућој улози бомбардерског рата треба прогласити једноставно за смешну. Њене су присталице уображавале да би могле бацити Немачку на колена бомбардовањем њеног индустриског потенцијала, извора снабдевања, саобраћајног система и њеног становништва".

Као доказ своје тврдње Булгањин наводи податке, по којима је, упркос стопостотне примене ваздушних напада, успех рушења био само следећи: ратна индустрија била је порушена 12%, тешка (метали, угаљ) 16%, хемиска индустрија 19%, а цивилно становништво претрпело је 0,6% губитака. Резултати су, по његовом мишљењу, мршави, иако је бомбардована површина била релативно малена и није пружала Немцима никакве могућности растреситог распореда становништва и индустрије.

[23]) Под тешко рањенима Калинов вероватно подразумева инвалиде.

Са оваквом поуком Булгањина не бисмо се могли ни у ком случају сложити.

Прво, никаква озбиљна критика једног савезничког, коалиционог рата, не може се вршити тако, да се отпочне са апстрактним комбинацијама о томе, како би се рат развијао кад један савезник не би помагао другог. Кад би се ишло Булгањиновим методом, онда бисмо стварно са истим правом могли питати: а шта би се десило са Совјетским Савезом да није добио подршку и помоћ осталих савезника у облику отварања нових фронтова, инвазије Јужне и Западне Европе, устанака, народноослободилачких ратова и милијардне помоћи у индустријској и ратној опреми?

У суштини тих и таквих Булгањинових тврдњи лежи исто оно охоло потцењивање ратних напора Западних савезника, које смо и ми, Југословени, осетили при совјетском непризнавању нашег удела који смо уложили у заједничку победу.

Друго, Булгањинова „поука" која говори да је Немачка у току рата била неприступачна за сваку пропаганду споља, тачна је само утолико уколико се односи на руску пропаганду, која је била досадно једнолична и безживотна и веома неефикасна. Зато се и дешавало да је деморализација Немаца пред руским трупама и њихово пребегавање било много ређе него пред англоамеричким, чија је пропаганда била далеко еластичнија, разноврснија и оригиналнија.

Руска пропаганда била је у суштини неефикасна због тога што се базирала на погрешној, неправилној политици према Немачкој. Руси су победили Немачку и ушли на њену територију са циљем да тамо демонтирају фабрике, да привредно опљачкају земљу, да приграбе што више територије, да јој натуре режим споља, такав какав није могао бити примљен са задовољством од стране основних народних маса. Да је Совјетски Савез водио у Немачкој курс ка победи револуције, он би, без сумње, уживао много већу подршку немачких снага. Али, како би он то могао да уради, када је сам отишао са револуционарног пута?

Треће, Булгањинова тврдња о бесмислености стратегиског бомбардовања не само што је лишена сваке озбиљније научне аргументације, већ је и прозирно тенденциозна.

Ми се, свакако, не бисмо овде сложили са екстремистима, који ишчекују победу у рату само, односно у основном, од стратегиске авијације, потцењујући при том копнене снаге и морнарицу и њихове заједничке напоре у постигнућу тог циља.

Али Булгањин не би смео ћутке прећи преко података о резултатима ваздушних напада на Немачку.[24])

При томе треба имати у виду да се бомбардерска авијација у току последњег рата тек развијала, да су типови апарата још били непотпуни, да је та авијација била још релативно малобројна, и да је за време припрема и извршења инвазије у Француску сва бомбардерска авијација дата на располоожење Ајзенхауеру, тако да се прави успех бомбардерске офанзиве почео испољавати тек у 1945 години, тј. последњих неколико месеци рата. Због тога би било и неправилно давати прогнозе будућег бомбардерског рата само на основу постигнутих апсолутних резултата у току последњег рата.

С друге стране, његова „поука" има и јасну тенденцију. Руси у току Другог светског рата нису изграђивали стратегиску бомбардерску авијацију. Зато је сасвим разумљиво што се данас осећају мањевредни у погледу развитка своје тешке авијације. Због тога је и било потребно да неко, например, Булгањин, измисли теорију о бесмислености стратегиског бомбардовања како би се њоме прикрила совјетска слабост у припремама за ваздушни рат, а тиме подигао морал совјетских трупа и позадине.

Трећа поука, коју ћемо, због сличности са заблудом у првој поуци, поменути пре друге, гласи овако:

„У великим биткама прошлих времена родио се управо класичан закон, према коме је премоћ на мору претстављала најбољу гаранцију за добијање рата. Тај стари историски закон спада исто тако данас у старо гвожђе. Тадашњу одлучујућу улогу једног „господара мора" олакшавала је чињеница да су на европском тлу противстајале две велике континенталне силе Русија и Немачка, чије су се снаге међу собом неутралисовале.

---

[24]) Велики напади на Келн, Есен, Дортмунд, Хамбург и Берлин у сваком су случају претстављали значајан удар по немачкој производњи. Хамбург и Дортмунд су сасвим избачени из производње. У Руру су избачене из строја скоро све фабрике синтетичког бензина и уништене све његове залихе. Серија напада на Плоешти снизила је продукцију нафте од 155.700 тона у марту 1944 на 15.400 тона у августу те године, када је тај извор пао у руке совјетских трупа. У резултату велике ваздушне офанзиве „Clairon" на железнички систем Немачке 22 фебруара 1945, у којој је суделовало око 10.000 авиона, немачки саобраћај снизио се за 90%. Успех овог бомбардерског рата на западу био је значајан и за Русе, јер су Немци били приморани да преоријентишу своју авијациску продукцију у првом реду на изградњу ловачких апарата, што је ослободило руску позадину од ваздушних напада, и најзад, као и то да је Хитлер морао половину (3/6) своје авијације да баци на фронт против РАФ и ААФ и да свега једну трећину (2/6) употреби на Источном фронту, а 1/6 на Средоземљу. Ради илустрације наводимо само тих неколико података.

То у једном будућем рату неће више бити случај, пошто ће тада читав Европски континент стајати јединствено уз Совјетски Савез. На тај начин господари мора изгубили би своју предност, штавише, они су је већ и изгубили".

Други светски рат је показао да је један од основних разлога за победу Савезника била баш премоћ на мору, „господарење" морем. Хитлер је зато у рату против Енглеске усретсредио свој први напад баш на њену морнарицу, да би јој пресекао поморске комуникације и блокирао је од осталог света. Инвазија Африке и Европе, на ма којем месту, била је омогућена Савезницима благодарећи у великој мери баш превласти на поморским комуникацијама. Рат САД у Пацифику, који је довео до капитулације војно ванредно снажног Јапана, био је могућ једино задобијањем превласти на мору. Милиони људи и милиони тона ратне опреме Савезника транспортовали су се морем на разна ратишта, што би било немогуће без надмоћности њихових поморских борбених средстава.

Зар је Булгањин при томе и заборавио у којој је мери Совјетска армија била зависна у својој организацији, дејству и попуни баш од помоћи њених Западних савезника и да је та помоћ могла бити достављена на територију Совјетског Савеза искључиво благодарећи господарењу Савезника околним морима? И данас акција Уједињених нација у Кореји била би немогућа, да оне немају апсолутне надмоћности над огромним морским пространствима преко којих се врши концентрација, попуна и снабдевање јединица.

Будући светски рат биће глобални и интерконтинентални још у већој мери него досадашњи. Јасно је да се у таквој ситуацији неће умањити значај поморских комуникација, него ће се, напротив, и увећавати. Онај који буде господарио морима, имаће у рукама један од адута победе.

Оно што буде вредело за читав свет, то ће вредети и за Европу: не може се ни убудуће владати Европом, ако се не влада морима.

Совјетски Савез је заостао у развитку поморских борбених средстава. Он и сада осећа ту своју слабост. Зато су му потребне такве теорије.

Друга поука састојала би се према Булгањину у следећем: „...Када се после рата поставило питање мировног уговора, овај се могао базирати само на безусловној капитулацији Трећег Рајха, судском процесу против његових руководилаца и њиховом погу-

бљењу, као и отстрањењу читавог њиховог режима. Наше учешће чинило је свако друго решење немогућим. Свако друго решење претворило би, наиме, Други светски рат неминовно и аутоматски у Трећи, у коме би један против другог стајали Совјетски Савез и англосаксонске земље.

Ако би дошло до новог рата, ови би се услови спровели на крају у живот са још немилосрднијом доследношћу: не би постојала никаква могућност да дође до измирења зараћених страна. Потпуни пораз једног од противника значио би физичко истребљење његовог режима и успостављање потпуно нове владавине, која би претстављала социјалне слојеве наклоњене победиоцу".

У четвртој поуци се каже: „У будућем рату учествоваће и неке полуколонијалне земље, чије су аспирације уперене ка убрзању њихове привредне еманципације и ка независном или бар аутономном положају у светској привреди. Ми не смемо ни у ком случају да се успавамо мишљу да ће баш све те земље бити на нашој страни... Оне земље, чији се економски интереси поклапају са противничким, бориће се на њиховој страни".

У последњој, петој поуци, Булгањин долази до врхунца: „Појам неутралности неће моћи у будућности да има исти смисао као раније. Сигурно ће бити могуће неким удаљеним државама да задрже заједничку неутралност. Али, привредна неутралност биће потпуно искључена. Из тога следи да ће и такозване неутралне државе по завршетку рата бити увучене у привредни систем и социјални режим победничке силе, и да ће, према томе, доживети исту судбину као и поражене државе".

Овим поукама, које звуче као програм, доктрина, ратни циљ, једва је потребан коментар. Никад још нисмо чули тако отворено и недвосмислено формулисан бруталан, империјалистички карактер совјетске политике.

Својим противницима Булгањин припрема јасну судбину: ликвидацију постојећег режима, физичко истребљење руководећег слоја, укључење у привредни систем СССР, тј. безобзирну економску експлоатацију и успостављање новог режима из слојева наклоњених новим господарима, под њиховим, разуме се, непосредним вођством и контролом.

При томе се Булгањин учи из историских примера. За узор узима хитлеровску праксу из протеклог рата и дословно каже:

„Такав је био случај, углавном, са Француском после пораза 1940 године. Једина разлика постојала је тада у томе, што је Хитлер одгодио физичко истребљење властодржаца Треће Републике за крај рата, за који је још увек мислио да ће се свршити повољно за његов режим".

То му није довољно. Још га више одушевљава пример Пољске:

„У Пољској је он (Хитлер — примедба Д. К.) поступио свакако са неумољивом логиком. Овде није после рата ништа преостало од тадањег владајућег слоја".

Ако се сетимо масовног масакрирања Пољака после инвазије хитлеровских банди, уз благонаклону асистенцију совјетских трупа у источним пределима државе, онда нам је јасно у чему се састоји Булгањинов идеал ових историских примера.

Свестан непопуларности садашњег псеудосоцијалистичког режима у Совјетском Савезу, а нарочито хегемонистичког и колонијалног односа према мањим народима СССР-а, Булгањин сасвим трезвено и паметно рачуна да неке полуколонијалне земље неће бити на њиховој страни, већ ће се борити на страни противника. Да тим земљама припрема исту судбину, не треба ни подвлачити.

У својим циљевима он је немилосрдан. Не зауставља се чак ни пред неутралним државама. Са победом Совјетског Савеза „оне ће доживети исту судбину као и поражене државе" (тј. истребљење дотадашњег режима, колонизација, економско поробљавање).

Али, Булгањин, упркос своје отворености, није рекао све. Исту судбину припремио би и сваком оном који би се добровољно или под притиском јавио као његов савезник у будућем рату. Зар је могућа било каква сумња у то? Погледајмо само праксу!

Шта је желео да уради Совјетски Савез после рата са Југославијом? Хтео је да нам приреди као савезнику исту судбину као, например, пораженим непријатељским земљама: Бугарској, Мађарској и Румунији. Да нисмо од самог почетка пружали отпор тим тенденцијама и коначно се отворено одупрли и побунили, задесила би нас стварно иста судбина као и друге пријатељске и савезничке земље, као Пољску, Чехословачку и Албанију.

Совјетски Савез у свом замишљеном походу по Европи и осталом свету не би правио никакве разлике: гутао би без разлике и непријатељске, и неутралне, и савезничке земље. Булгањинове „поуке" су због тога драгоцена поука свима онима који гаје још увек илузије о могућој неутралности или чак симпатије према „ослободилачкој улози" Црвене армије.

Данас су времена за колонијална освајања прошла. Чак стара колонијална средства долазе до уверења да је колонијализам преживео свој век и да треба наћи нов начин управљања неразвијеним земљама. Бившим доминионима, протекторатима и колонијама даје се самосталност, аутономија или већа или мања самоуправа. Цивилизовани свет неминовно тежи ка напреднијим и хуманијим облицима друштвеног живота.

У читавим Булгањиновим тезама нема ни помена о напредним, револуционарним покретима у свету, о ослободилачким ратовима, о независности народа. Место тога оне претстављају јеванђеље бескрупулозне силе, брутално наметање свету система који он не жели.

Одбрани Булгањиновог дипломског рада у Војној академији присуствовали су и аплаудирали сви највиши војни ауторитети Совјетског Савеза са Стаљином на челу. Његове тезе постале су право пророчанство за људе Политбироа и динамично језгро совјетске владе.

Калинов је, изгледа, погрешио у својој оцени Булгањиновог положаја у совјетској хијерархији, када је, на стр. 337 своје књиге, поменуо да је Молотов својим падом у делимичну немилост повукао за собом и Булгањина. Стварно, на овогодишњој првомајској прослави Булгањин је стајао као први десно од Стаљина, а тек после њега Ворошилов, Васиљевски, Соколовски и други, док су се на левој страни ређали Маленков, Берија, Кагановић, Микојан, Молотов и остали. А зна се да на тој ревији совјетског руководства на Лењиновом маузолеју никад нико случајно не заузима своје место. Може се, дакле, закључити да афирмирањем Булгањина, као једног од првих Стаљинових ужих сарадника, и његове тезе постају све више официјално гледиште совјетског партиског и државног руководства.

*

*   *

Читав текст књиге Калинов је поделио по поглављима, од којих свако говори о једном маршалу. Поред изјава, мишљења и реферата појединих маршала о важнијим догађајима, које смо ми прикупили ради лакшег праћења по хронолошком реду развитка рата, он даје и основну карактеристику лика сваког од њих. Те карактеристике произлазе, у првом реду, из Калиновљевог личног познавања сваког од њих. Ево неколико тих ликова:

Бориса М. Шапошникова он назива „саветодавцем Стаљина". Кад су после великог чишћења остала у армији само два маршала, Ворошилов и Буђони, и њихов ред био попуњен Тимошенком, Мерецковим и Куликом, недостајало је, у првом реду, правих стратега, који би се разумевали у историју и вештину ратовања. Таквих се могло наћи у првом реду међу старим официрима царске армије. Најпреданији и најинтелигентнији од њих био је, без сумње, Шапошников, носилац награде царске Акаде-

мије. Њему су, дакле, дали маршалску палицу и притисли у руку чланску карту СКП(б)[25])

Калинов га описује као човека витешког, а без претеране уљудности, са дотераним, али уздржаним језиком, а при томе потпуно оданим свима жељама Кремља. Али, његова оданост имала је и неких граница. У политичким питањима био је дезинтересован. У војним питањима, међутим, увек је са пуно одлучности, иако са крајњом учтивости, задржавао свој став.

Он је био, у правом смислу те речи, глава Црвене армије, и у војном погледу вршио велики утицај на Стаљина. Овај му је, с друге стране, одговарао потпуним поверењем (стр. 71—73). Када је Јежов, 1938 године, хтео да компромитује Шапошникова тобожњим везама са белим официрима у емиграцији, Стаљин је бесно узвикнуо: „Оставите ми Шапошникова ван ваше игре! Он је мој човек. Ја преузимам за њега гаранцију" (стр. 76).

У широким слојевима руског народа Шапошников није био нарочито познат. Он је и намерно избегавао публицитет, који је сматрао у Совјетском Савезу сувише опасним. Али, његов одлучујући утицај за време рата био је неоспоран и може се упоредити једино са улогом његовог америчког колеге, генерала Маршала, који је са сувереном самосталношћу и свешћу о својој власти одлучивао о армији САД (стр. 76).

За време битке за границе и у критичним моментима првих ратних месеци Стаљин и Шапошников једини су који су се снашли у ситуацији, и који су успели битним и обимним мерама да спрече потпуни слом. Шапошников је не само познавао начин Стаљиновог мишљења, већ је био у стању и да упливише на коригирање његових одлука. На тај начин он је вршио непосредан уплив на цело совјетско вођење рата. Читаве недеље Стаљин и Шапошников заједно су анализирали карте и извештаје у подземном бетонском бункеру испод Кремља (стр. 82).

Шапошников је високи официр старе царске војске. Већ 1910 године свршио је генералштабну Академију и за време рата 1914—18 заузимао низ важних положаја. У мају 1918 године пришао је Црвеној армији и за време рата био начелник Оперативне управе Генералштаба. После рата био је на разним дужностима, као: помоћник начелника Генералштаба, командант војног округа, начелник Војне академије „Фрунзе", начелник Генералштаба, заменик народног комесара одбране и начелник Више војне

---

[25]) Ови подаци нису у складу са званичном Малом совјетском енциклопедијом, према којој је Шапошников постао члан СКП(б) још 1930 године, 1939 године већ изабран за кандидата ЦК СКП(б), а у чин маршала био произведен 7 маја 1940 године.

академије „Ворошилов". После тешке болести умро је 26 марта 1945 године.[26])

*

Клементија J. Ворошилова Калинов назива „гвозденим маршалом". Он је рођен у Украјини, бившем Луганску, сада Ворошиловграду. Ту је као радник у малој стругари отпочео са револуционарним радом и постао члан Бољшевичке партије. До револуције није му успело да заузме неки одговорнији положај у Партији. Револуција га је уздигла на положај команданта Првог пролетерског пука у Донецком Базену. У бици код Батајска, у Украјини, он је разбио немачку коњичку дивизију. После Фрунзеове смрти постао је маршал и претседник Револуционарног ратног комитета (стр. 95).

После тога Ворошилов је остао човек Стаљиновог поверења. Ипак га је Стаљин уклонио са положаја министра рата када је стратегиска неспособност његовог штићеника дошла исувише до изражаја и поставио га је за потпретседника Ратног савета и члана Политбироа (стр. 96).

Калинов познаје Ворошилова из времена одбране Лењинграда. Успешну одбрану Лењинграда Калинов у првом реду приписује одлучности Ворошилова, и сматра незаслужено што је после тога отпослат у Сибир да тамо мобилише и организује нове резерве (стр. 89).

Калинов га описује као народног трибуна, човека акције, који је кадар повући масе у дејство (стр. 89). Сениор политичких маршала човек је ограниченог хоризонта, али гвоздене песнице (стр. 96). По својој силовитости, бучности и турбулентним сценама његов карактер није на особито добром гласу. (стр. 99). Он је задржао примитивни менталитет радника из предграђа, који мрзи све што сматра за буржоаски свет. Његове претставе су прилично једноставне и доста неразговетне.

Иако Ворошилов никада није прошао кроз право систематско војно образовање, ипак, сам себе сматра за значајног војсковођу. Он је, додуше, у 1944 години свршио посебан кратак курс за више официре у Војној академији, али је после тога уобразио да је усвојио већ толико знања и искуства, да може решавати најтеже стратегиске проблеме (стр. 101—102).

У својим изјашњавањима Ворошилов има обичај да претерује. Он је био мајстор у томе, да свој пораз никад не признаје

---

[26]) Подаци узети из Мале совјетске енциклопедије, Том 11, стр. 708.

као извршену чињеницу, него да га прикаже као „поучан пример" (стр. 92).

Он има две страсти: скупљање оружја и лов. Данас он има своје сопствено ловиште од хиљаду хектара у чувеној шуми Болшево (стр. 96).

*

Семјона М. Буђонија назвао је „козачким маршалом." Према Калинову Буђони претставља прави анахронизам према коњима и највише би одговарао као главна фигура једног епоса. Он упадљиво потсећа на Наполеонове коњичке генерале: велике пијанице и велике јуначине, чија се амбиција састоји у томе да у распуштеном галопу прегазе пешаке.

Његов легендарни глас коњаничке фигуре датира још из времена грађанског рата, када су се његови украјински Козаци придружили бољшевичком режиму. Тада је он био коњички подофицир. Газумевао се у васпитању регрута. При томе му се развило сасвим својствено схватање дисциплине, које често разоружава својом наивношћу.

У Црвеној армији он ужива изузетну популарност. За њу треба да захвали не само својој улози у Револуцији, него и својим чувеним брковима и бескрајним анегдотама које се о њему шире.

Његова трагедија се састоји у томе, што тај стари ратник није могао да иде у корак са променљивим приликама. Он није могао никада да схвати дубоке промене које је у тактику ратовања унела модернизација наоружања, као ни нове стратегиске концепције. Семјон Буђони је од увек био и остао ништа друго до само титуларни маршал. (стр. 104—105).

Не може се рећи да је Буђонију недостајала воља да прошири своја знања. Као и Ворошилов и он је завршио кратки курс на Војној академији. Али, из тих студија прихватио је само оно што му се свиђало и његова наклоност према коњици није се због тога ништа умањила. У старим данима почео је чак са посебним интересом да проучава правну науку и уписао се као ванредни студент на Правни факултет Московског универзитета (стр. 108—109).

Други светски рат јако је замрачио војни углед козачког маршала. Са његовим именом повезано је данас у Совјетском Савезу сећање на једну од најстрашнијих епизода тешке ратне историје, — на Уманску катастрофу у јесен 1941 године која је значила пад Кијева и губитак Украјине, иако главну одговорност за њу сноси више његов начелник штаба, маршал Кулик, пошто је

Буђони и овде био ни више ни мање него декоративна фигура и национални фетиш.

Стаљин је одбио да после тога одбаци Буђонија сасвим у страну. Његово име између Донских и Кубанских Козака значило је још сувише много. Због тога су се ограничили на то да га, заједно са Ворошиловим, пошаљу у Сибир да организује нове резерве. Са мањим прекидима он је тамо и остао до краја рата (стр. 110).

*

Име Григорија И. Кулика, „маршала са посебном мисијом" широко је познато међу сељацима Украјине. Он је по рођењу сељачки син. За време револуције прикључио се партизанима, уздигао се на командантски положај и водио борбе у Подолији и Волинији. Оданде је био послат у артиљериску школу. Али, помањкање опште наобразбе сметало му је у усвајању математике и балистике, и тако је његово стручно знање остало прилично површно.

После тога Стаљин га је послао као свог личног повереника у Украјину да тамо надгледа активност десних, националистичких елемената.

За време избијања рата био је именован од стране Молотова за опуномоћеног претставника са посебним мисијама код команданата фронтова (функција слична оној коју је потпуковник Хенч у име Молткеовог генералштаба вршио у почетку Првог светског рата).

Међутим, Стаљин га је после свог повратка из Сочи скинуо са тог положаја и хтео да га опет постави на солидно место у Украјини. Наименовао га је за начелника штаба код Буђонија (стр. 127—128).

После катастрофе код Умана главна одговорност за њу приписана је Кулику. Он је био опозват и послат у област Волге. Тамо је ишчезао сваки његов траг и о њему се никад више није чуло (стр. 131).

*

Семјона К. Тимошенка Калинов је назвао „пчеларом и пецачем". Читаве дане он је био кадар да седи крај малих тихих потока и преда се слатком нераду, или се са страшћу предавао својим пчелама.

Тимошенко је Украјинац. Рођен је 1895 године. И он је био подофицир царске војске и није располагао никаквим посебним знањима када је заједно са Ворошиловим и Стаљином бранио

Царицин. Оданде потиче Стаљиново поверење према њему. Као и Буђони, он спада у ред славних коњичких команданата грађанског рата.

За разлику од „почасних маршала" — овај израз потиче од самог Стаљина — Тимошенко је успешно проширио своје опште образовање још пре него што је ступио у Војну академију. Циновски Украјинац који је имао снагу једног бика, показао се као веома вредан ученик.

Његова начитаност је значајна. У његову омиљену лектиру спадају читаве збирке историских радова. Он чита Плутарха и приказе Пунских ратова, Клаузевица и тезе Енгелса.

Тимошенко се на тај начин развио у правог војсковођу. Он спада у ред најзначајнијих војних личности које је имао Совјетски Савез и може се сматрати савршеним маршалом са квалитетима руководиоца и научним знањем једног Жукова.

Маршалску палицу добио је 1939 године када га је Стаљин, као следбеника Ворошилова, поставио на место народног комесара одбране. Начелник штаба био му је његов блиски пријатељ Жуков.

У септембру 1939 године руководио је окупацијом источног дела тадање Пољске. Почетком јула 1941 године преузео је команду над Западним фронтом, где је наследио тешку заоставшину генерала Павлова. Битка код Смоленска била је тучена под његовим тактичким руководством. После тога делио је са Жуковом главну команду над московским правцем. Затим је био ангажован код Ростова и Харкова, где је подбацио. Пред крај рата преузео је задатак координације операција на Балкану. После рата послат је у Кину да реорганизује Мао-Це-Тунгове снаге, и тамо је боравио пуне две године. Али то, по мишљењу Калинова, сигурно још не претставља последњу етапу животног пута „великог Семјона" (стр, 132—135 и 149).

*

Григорија К. Жукова почастио је Калинов називом „символ победе". Према њему Жуков је највећи војсковођа Совјетског Савеза (стр. 8 и 151).

Он га описује као човека динамичког и „кипећег од снаге", кога понекад ухвати прави демон делања (стр. 174). У одлучујућим моментима важнијих операција он испољава огромну радну енергију, којом савладава свој замор (стр 173).

Упркос своје величине Жуков често одбија. Његово расположење је понекад натмурено и неретко постаје нагао. За његов темпераменат су карактеристична изненадна колебања, које став-

љају на пробу сваки добар однос кога би неко желео да задржи према њему. Био би, стварно, изузетак ако се не би у редовним размацима посвађао са ађутантом или начелником штаба, својим начелником позадине или чак са члановима Врховног ратног савета и својим министром.

Тимошенко је једини према коме је он задржао свој пријатељски однос, какав се створио још у време када је био Тимошенков начелник штаба. Колико је познато, није долазило до трзавица ни у односу између њега и Стаљина. Али му се замера што је неком приликом дао прикривену критику на рачун Врховне команде, што је Васиљевски сматрао за потребно да одмах пренесе Стаљину (стр. 151—152).

Жуков је имао много непријатеља, од којих су главни Васиљевски и Ворошилов (стр. 188).

Жукову треба признати једну од највећих заслуга за совјетску победу у рату. Он је руководио низом најзначајнијих операција.

25 маја 1945 године сам Стаљин је на пријему у част победе над Немачком рекао у присуству 189 генерала Совјетске армије: „Отаџбина и Партија неће никад да забораве улогу, коју су руководиоци Совјетске армије одиграли у нашем националном Отаџбинском рату. Имена свих оних генерала, који су извојевали победе и спасли отаџбину, биће за увек уклесана у почасне плоче, које ће историја да подигне на бојним пољима. Од тих бојишта једно је било за нас од нарочитог значаја. То је бојиште где се била битка за Москву, главни град нашег Совјетског Савеза. Име друга Жукова остаће нераздвојиво скопчано са тим бојиштем као симбол победе" (стр. 150).

После победе код Москве, Жуков је саставио и успешно спровео у дело план Стаљинградске битке (стр. 172) и учествовао у руководству великог дела операција до краја рата, од којих је за њега била најважнија Берлинска. Последњи месеци непријатељства на Источном фронту добили су, кроз надмоћнију војничку личност маршала Жукова, своју посебну ноту (стр. 178).

Као што је познато, Жуков је после капитулације Немачке постављен за совјетског претставника у Уједињеној команди савезничких окупационих снага у Берлину, одакле је на прилично запрепашћење целог света, па и совјетске јавности, био изненада смењен и послат у заборав. О том мистериозном смењивању Калинов наводи следеће детаље:

Жуков је пао као жртва интрига својих непријатеља и ривала, који су пошто пото тражили разлог да га отстране. Као непосредни аргуменат послужио им је исказ пронемачког генерала Власова у затвореном процесу пред судом у Москви. Власов

је „признао" да је предложио Немцима план за побуну у Москви у којој би њему помогло око 40 совјетских генерала, међу којима на првом месту Жуков. Тим „аргументом" су непријатељи Жукова, на челу са Васиљевским, желели да га тешко компромитују. Ова Власовљева афера је, додуже, остала без непосредних последица за Жукова, али је ускоро затим Ворошилов, на настојање Васиљевског, предложио Политбироу да се Жуков опозове из Берлина, на што је овај, и то брзо, пристао (стр. 187—191). У решењу Политбироа било је речено: „С обзиром на неповерење, за које постоји разлог, услед моралног понашања маршала Жукова, овога разрешити његових функција у Берлину.... Опозвати га натраг у Москву... Поверити му реорганизацију Војног округа у Одеси" (стр. 150—151).

Жуков је био због тих интрига веома потиштен (стр. 188—189) и жалио је што није могао да заврши са својом мисијом у Берлину. Незадовољан тим поступком, он је једно време желео да се посвети војним студијама и замолио чак за место професора на Војној академији, што му на вишем месту, како изгледа, није одобрено (ст. 6).

За време његовог службовања у Одеси с времена на време, поверавали су му се посебни задаци, например, у Кини, Спољној Монголији и у граничним рејонима Кинеског Туркестана. Понекад је чак и Војна комисија Политбироа тражила од њега савете по војно-техничким питањима (стр. 191).

*

Александар М Васиљевски, „маршал Молотова", пример је човека који је на положај војног руководиоца дошао не војничким, већ политичким квалификацијама.

1915 године Васиљевски је био позват у царску војску као студент Техничке високе школе у Петрограду (стр. 198). Као резервни поручник придружио се 1917 године Бољшевичкој партији и постао члан Револуционарног штаба у Петрограду. У 1918 години био је прикључен Молотову, као војни саветник у његовој мисији против адмирала Колчака у подручју Волге. Одатле датира нераздвојиво пријатељство између њих, које је утолико интересантније, уколико је Молотов познат као мргодан особењак, који врло тешко улази у лична пријатељства.

Када је Молотов постао други секретар ЦК, он је поставио Васиљевског за начелника важног одељења у ЦК, који је имао за задаћу да Стаљину омогући борбу против опозиције Троцкога, Зиновјева, Бухарина и других.

У 1933/34 години било је, после првог таласа чишћења, потребно учврстити позиције ЦК у руководећем кадру Армије. По-

стављени су нови генерали у чију се верност Стаљину није сумњало. Међу њима је био и Васиљевски, у рангу корпусног команданта, који је одмах постао члан Врховног ратног савета. Тада је добио надимак „маршал Молотова" (стр. 192—194).

За време рата Васиљевски је учио ратну вештину код Жукова, када је овај био главнокомандујући у Стаљинградској операцији. Жуков га је поставио за свог претставника у 62 армији. Када је, фебруара 1945 године, погинуо Черњаковски, Васиљевски га је наследио на положају команданта фронта у Источној Пруској. После те операције зарадио је и маршалску палицу. 1947 године постао је, благодарећи поверењу Стаљина, начелник Совјетског Генералштаба, а марта 1949, као следбеник Булгањина, министар рата. На тај начин „маршал Молотова" постигао је врхунац своје каријере (стр. 196).

Калинов описује Васиљевског као човека који много више личи на јункера него на пролетера: усправан, претерано крут у својој савршено сашивеној униформи, са подигнутом главом, без иједне спољашње аљкавости и са беспрекорном коректношћу у говору (стр. 198). Позната је његова педантна тачност. Када стражари ујутру сагледају његову појаву на почетку дугог коридора, онда знају да је тачно девет сати и пет минута (стр. 197).

*

Черњаковског је Калинов назвао „јеврејским маршалом". Он је рођен у веома побожној јеврејској породици у Украјини (стр. 208 и 205). Као млади официр напустио је 1939 године војну школу и био послат на службу у 25 артиљериски пук у Житомир, недалеко од свог родног места. У 1940 години прешао је у тенковске јединице. Кад је избио рат, био је још у чину капетана, а у јулу 1941 године унапређен је у мајора.

Већ код првих бојева око Бјалистока, Минска и Витебска скренуо је на себе пажњу виших војних руководилаца својим изоштреним тактичким смислом. Њему приписују проналазак „покретног котла", који су његове јединице користиле када их престигну немачке брзе трупе. Он је, такође, дошао на идеју укопавања тенкова у облику непокретних бункера у организацији одбране (стр. 205—206).

Приликом првог успеха совјетских трупа код Јелније, за време Тимошенковог противударa у рејону Смоленска, септембра 1941 године, Черњаковског, тада већ потпуковника, претставили су Тимошенку. Отада је почео његов успон налик на лет комете, који се дизао непрекидно до 28 фебруара 1945 године, дана његове трагичне погибије. Као командант Трећег белоруског фронта био је смртно рањен у нападу на Кенигсберг на челу својих тенкова.

Његово унапређење у маршала већ је било предложено Врховном совјету у ратификацију. До њега није дошло, пошто је Черњаковски у међувремену подлегао ранама (стр. 136 и 206).

Писац описује Черњаковског као ванредно храброг, интелигентног и марљивог руководиоца. Сматра га за једног од најспособнијих тенковских стручњака.

*

Константина К. Рокосовског писац назива „совјетски Клаузевиц”. Он је рођен у Житомиру у Украјини, у подручју оне украјинске „црне земље” за коју су се Руси и Пољаци тукли читавих три до четири столећа. За време своје владавине Пољаци су успели да неке од Украјинаца тих крајева придобију за католичку цркву. Ти Украјинци, а међу њима и породица Рокосовски, током времена су се попољачили (стр. 217).

Почетак Првог светског рата задесио је Рокосовског на скромном месту обичног војника друге класе у руској војсци. И док је он стигао на положај совјетског маршала, Стаљиновог саветодавца и Маленковог повереника, па коначно на место војног проконзула у Пољској, да тамо совјетизира пољске оружане снаге, Рокосовски је прошао кроз веома компликоване перипетије, које га често замало нису стале и саме главе.

У грађанству Рокосовски је био друмски надзорник. Кад је избила револуција, он је од војника друге класе већ напредовао до капетана и ставио се на расположење бољшевицима. У току Грађанског рата у Украјини Рокосовски је на себе скренуо пажњу самог Троцког, који је за време тог рата био врховни командант Црвене армије. Он га је поставио за начелника оперативног одељења тадашњег генералштаба, који је био у формирању.

Неколико година касније Рокосовски је посећивао Војну академију. Његов учитељ, познати пуковник Верховски, говорио је тада о њему: „То је наш будући Масена”.

Када је Фрунзе место Троцкога преузео команду над Црвеном армијом, уживао је Рокосовски његово посебно поверење, а када је Ворошилов стао на чело Револуционарног ратног савета, Рокосовски се придружио њему.

При томе се не би могло рећи да је Рокосовски бескарактерна улизица. Када је пуковник Верховски у 1928 години био постављен пред суд под оптужбом да је припремао државни удар, Рокосовски је имао смелости да се заузме за свог бившег учитеља. Како је Верховски тада стрељан, Рокосовски је дошао на црну листу ГПУ.

И поред тога Ворошилов га је следеће године послао на Далеки Исток маршалу Блихеру, који је тада био у рату са ман-

џурским диктатором Чанг Цо Лином. Ту се његова успешна мисија слабо завршила услед превеликог пријатељства са Блихером. Када је у 1938 години Блихер био ухапшен и стрељан, Јежов је бацио у затвор и Рокосовског, тада већ у генералском рангу. Као што је већ поменуто у почетку овог приказа, Рокосовском је тада Јежов хтео да намени улогу главног сведока у процесу којим је требало једним замахом ликвидирати сву Стаљинову околину: Молотова, Ворошилова, Микојана, Калинина, Жданова и друге. Рокосовски је тада издржао пробу, а Јежов је био ухапшен и стрељан. Он је био у целости рехабилитован и задобио је неограничено поверење Ворошилова. Од тог времена сматрало се да се на њега може поуздати у свима околностима.

У 1930 години Рокосовски је добио чин генерала. Истовремено изабран је за члана претседништва партиске ћелије Генералштаба, коју су почаст од совјетских маршала тада имала само четворица: Ворошилов, Буђони,Булгањин и Васиљевски. Тако је он ступио у редове не само признатих војсковођа, већ и поверљивих партијаца (стр. 216—221).

Калинов описује Рокосовског као човека пријатног и дружељубивог, са великом љубављу према позоришту и опери и наклоношћу монденском животу (стр. 221).

За посебну његову одлику сматра се способност да може низ компликованих питања размотрити у њиховој целокупности и проценити у њиховој повезаности, а да се тиме не оптерети небитним појединостима. Та особина омогућила је да човек акције какав је био Рокосовски постане и један од великих теоретичара и филозофа рата. Стаљин га је зато неколико пута упоређивао са Клаузевицем (стр. 229).

*

Василија Д Соколовског прогласио је Калинов за „маршала ваздушног моста" према познатом фијаску совјетске блокаде Западног Берлина.

Соколовски је упола пољачен Украјинац. Потиче из интелигентне породице: по мајчиној страни од украјинског филозофа Григорија Сковороде, а по очевој у роду је са великим математичаром Остроградским.

Соколовски је добио генералски ранг већ 1940 године, а ипак је тек 1945 године, када се завршио рат, достигао чин армиског генерала, док су неки други официри, који су у почетку рата били пуковници, још за време рата постали маршали. Он је достигао тај чин прилично времена после завршетка рата, и то не на бојном пољу него као бирократа и војник за зеленим столом, када је

био наименован за главнокомандујућег совјетских окупационих снага и за шефа совјетске Војне управе у Немачкој.

Тај спори успон Соколовског Калинов приписује, у великој мери, његовом тешком и одбијајућем карактеру, охолом понашању и склоности ка интригама. Те особине створиле су му много непријатеља, међу којима Тимошенка и Жукова, који га просто не могу да трпе, иако је он дуго времена био начелник штаба и код једног и код другог.

Калинов сматра, с друге стране, Соколовског као правог војног научника и једног од најбољих стратега Совјетске армије. Он спада и у ред неуморних радника. Најмање по дванаест часова дневно бави се у својој радној соби. Што је ретко за руске генерале, он говори чак и три страна језика (енглески, француски и немачки) и на њима редовно чита оригиналну војну литературу.

По својој предaности и смислу за организацију, он је рођен за начелника штаба. Због тога је у рату и вршио такве функције. Због тих квалитета постављен је и сада за помоћника Васиљевском (стр. 319—324).

*

Николаја А. Булгањина писац с правом назива „маршал Политбироа". Он претставља класичан тип оне врсте маршала (додуше, доста ретких) који нису никада командовали трупама на отвореном бојном пољу. Калинов каже да познаје још само једног таквог, то је маршал НКВД трупа — Лаврентије Павловић Берија.

Булгањин се родио 1895 године као син фабричког чиновника.[27]) Члан бољшевичке партије постао је 1917 године. У годинама 1918—22 радио је у Чеки (касније преименована у ГПУ), а после у индустрији. Када је бивши президент Народне банке, Лаури Пиатаков, ухапшен и 1937 године стрељан, Булгањин га је наследио на његовом месту.

Затим је прешао на дужност руководиоца Московског совјета. Када је избио рат, Булгањин је био секретар партиског Комитета за Московску Област, члан Одбранбеног комитета Москве и Одбранбеног комитета Совјетског Савеза.

Посебним решењем Политбироа Булгањин је, као грађанско лице, био произведен у чин генерала. Поред њега генералски чин добила су још тројица невојника: Маленков, Жданов и Шчербаков. Када је у 1943 години Шчербаков изненада умро, он га је

[27]) Неки персонални подаци, који у књизи недостају, узети су из званичне Мале совјетске енциклопедије.

наследио на положају начелника Политичке управе Црвене армије (стр. 325—327).

Као што је познато, Булгањин је после рата вршио највише функције: постао је маршал Совјетског Савеза, министар рата и члан Политбироа.

Супротно осталим „цивилним" генералима, који се нису много интересовали за војна питања, он се уписао у Војну академију и са великим интересом посветио се војним студијама. Често се обраћао за савете и помоћ Шапошникову, Жукову, Соколовском и другим генералима. Када се у 1945 години завршио рат, Булгањин је предложио Академији свој дипломски рад по теми: „Проблеми рата и мира у периоду ултраимперијализма", који смо раније детаљно већ приказали. Уз одобравање Стаљина и других високих војних личности његове тезе постале су темељи совјетске војне доктрине (стр. 325—337).

*

О осталим маршалима Калинов даје у својој књизи веома мало биографских података. Њихове изјаве које су за нас од интереса изнесене су у првом делу овог приказа.

Ивана С. Коњева он је назвао „маршал ергела" и „војвода од Канева" због његове велике љубави према коњима (он има чак своју сопствену ергелу) и због знамените победе код Канева у Корсуњ Шевченковској операцији. Из описа својих сусрета са њим може се разабрати да га сматра за веома способног стратега и одважног војсковођу са чврстим и одлучним карактером, понекада грубим, простим и склоним ка необузданим испадима (стр. 244—281).

Родиона Ј. Малиновског назвао је „маршал петролеја", по његовој победи у Румунији и заузећу петролејских извора, где је и добио свој маршалски чин. Писац га карактерише као способног војника који има за собом низ лепих победа. С друге стране, он је веома предан партијац који сваки говор завршава са ускликом „ Живео Стаљин!" (стр. 282—299)

Фјодора И. Толбухина назвао је „маршал Калмиуса" по његовој победи на реци Калмиусу. Описује га као ватреног поборника коњице и православне цркве. Родом је са Урала, полубашкирског порекла, а у старој царској војсци био је подофицир (стр. 300—310).

Николаја Воронова прогласио је за „пријатеља голубова" по његовој екстравагантној љубави према тим птицама. Он је главни мајстор совјетске артиљерије и одличан инжињер. Играо је значајну улогу у победама код Стаљинграда, Вороњежа, Кур-

ска, Орела, Смоленска и Берлина. Иначе је затворен, повучен у себе, ћутљив и не воли друштво (стр. 311—318).

Павела С. Рибалка, „астронома", описује као занесењака који се са страшћу бавио астрономијом, имајући своју сопствену опсерваторију. Као млад, одушевљен „маршал тенковских трупа", од кога се много очекивало, умро је августа 1948 године. Он је био један од најбољих тактичара и техничко-конструкторских тенковских специјалиста, који стоји на гледишту да ће у будућности опадати значај тенкова данашњег типа. У својој опширној делатности, он се бавио и конструкцијама авиона, ПТ топова и граната, ракетног оружја и мина (стр. 338—347).

Павела А. Ротмистрова одлучио је да крсти „маршал са залисцима" по његовом упадљивом изгледу, који је потсећао на старе царске генерале. Њега сматра исто тако угледним тенковским специјалистом као и Рибалка. Ротмистров је био и главни Рибалков опонент по питању будуће улоге тенкова, које сматра као главни род војске. И он има славну историју хероја битака код Ростова, Стаљина, Канева и Калинина (стр. 348—358).

О Н. Д. Јаковљеву Калинов каже да је „маршал атома". Његов делокруг је испитивање најмодернијег оружја — атомског, ракетног и дириговених пројектила (стр. 359—368).

Д. К.

НЕМАЧКИ ГЕНЕРАЛИ ГОВОРЕ

Познати енглески војни писац Лидел Харт, чија су дела између Првог и Другог светског рата читана широм целог света и превођена на многе стране језике, објавио је 1948 године врло интересантну књигу која у америчком издању носи наслов „Немачки генерали говоре"[1]), док је у енглеском издању названа „С друге стране брда" („The other side of the Hill"). У овој књизи писац је приказао позадину најважнијих збивања у Немачкој армији после завршетка Првог светског рата, а нарочито по доласку Хитлера на власт. Податке које износи прикупио је непосредно после капитулације, обилазећи немачке заробљеничке логоре у којима су се налазиле истакнуте немачке војне личности, а од којих је добио објашњења о питањима која су била од општег интереса. Књига даје драгоцене податке о чињеницама које су утицале на најважније немачке одлуке овога рата и на њихово спровођење. Нарочито интересантно приказане су велике дилеме пред којима је стајало немачко врховно командовање као и њихово решење. Кроз целу књигу истиче се сукоб идеја Хитлера и немачког Генералштаба. У крајњој линији, иако се истиче да се Хитлер не може сматрати стратегиском незналицом, ипак провејава тежња да се кривица за немачку катастрофу пребаци на Хитлера, а да се спере љага са немачког Генералштба који је важио као савршенство војног руководства. Ово је донекле и разумљиво, јер, писац уосталом износи оно што изјављују немачки генерали. Извесна инострана критика, а нарочито француска, ипак, сматра да у том погледу постоји донекле истоветност погледа писца и немачких генерала. Има се осећај као да писац ствара пут за зближење доскорашњих непријатеља.

Кроз питања, која поставља немачким генералима, писац, сем тога, тежи да испита исправност својих погледа, као и погледа његовог професионалног друга, такође познатог војног писца, генерал-мајора Фулера, о организацији савремене пешадије, о тактичкој надмоћи одбране над нападом, о потреби покретног во-

[1]) Liddell Hart: The German Generals talk.

ђења рата, о инфилтрационом начину напада, о одлучујућој улози тенкова, о преимућству квалитета армије над квантитетом, итд. У вези тога он даје нарочито опширно место изјавама немачког генерала Тома, једног од стваралаца немачких тенковских јединица.

Књига је значајна не само за војне историчаре, већ и за оне који се баве војном науком уопште, а нарочито стратегијом, оперативном вештином и тактиком, јер се у њој износе многе новине које су се искристалисале у току последњег рата, а које сваки војни руководилац мора знати. Књига попуњава празнину која је настала услед тога, што је немачка војна литература спутана савезничком окупацијом и што се неки немачки војни руководиоци налазе још у заробљеништву или на издржавању казни. А без саслушања обеју противничких страна тешко је доћи до објективног суда и историске истине о догађајима који су се одиграли. Но, писац није само хроничар који бележи дате изјаве, већ даје о многим догађајима и свој суд и оцену, пружајући читаоцу могућност да извуче потребне поуке и закључке о збивањима у току прошлог рата.

Књига је привлачна и због тога, што је написана лаким новинарско-репортерским стилом (писац је војни дописник најважнијих англосаксонских дневних листова) тако, да је читалац непрекидно везан за материју која се обрађује, а она постаје јасна и онима који нису стручна војна лица. Она је, уосталом, и намењена широј јавности.

Обухватити једним приказом све што књига садржи, не би било могуће. Због тога ће морати да буду изостављене закулисне политичке борбе у водећим немачким круговима, детаљи позадине убиства капетана Рема, генерала Шлајхера, пуковника Бредова, самоубиство маршала Клугеа и Модела, самоубиство по наређењу Хитлера маршала Ромела, неистинита оптужба команданта сувоземне војске генерала фон Фрича за хомосексуалство, да би се 1938 године нашао разлог за његову смену итд., итд. Изнеће се само оно што ће бити читаоцима од непосредне користи за оцену водећих војних личности Немачке, као и за оцену стратегиских, оперативних и тактичких закључака о најважнијим војним догађајима прошлог рата.

Књига је, најзад, од велике вредности и због тога, што се писац сматра у међународној јавности као један од најбољих историчара и стратега.

Књига је подељена у три дела под називима: Хитлерови генерали, Предвечерје рата и Догађаји гледани немачким очима.

I ДЕО — ХИТЛЕРОВИ ГЕНЕРАЛИ

Ускоро после доласка Хитлера на власт предузете су извесне промене у вишем командном саставу оружаних снага, а уследило је и убиство генерала Шлајхера и пуковника Бредова, лица која су припадала армији, али која су се ангажовала у политичким комбинацијама Вајмарске републике. При томе, убиство капетана Рема, једног од главних националсоцијалистичких вођа, заузима посебно место. Ово убиство, које је припремио Химлер, уствари је значило победу немачких генерала. Капетан Рем је претстављао лево крило у странци и намеравао је да предузме јака чишћења и промене у армији, а нарочито међу старим кадровима. После његове смрти положај немачких генерала је био привремено учвршћен. Борба против њих је ипак настављена, само је она била потмула и лагана. Њихов углед почео је да опада нарочито у току рата. Уколико је број победа растао, утолико их је Хитлер мање ценио, јер су победе постизаване махом противно њиховим предвиђањима. Они су били против окупације Чехословачке, против рата са Пољском, против удара на западу и против рата са СССР. Хитлер је доносио многе одлуке противно њиховим саветима, а свака акција је текла глатко и без великих жртава. Тиме је Хитлер стицао велико самопоуздање, а генералски престиж је у очима Хитлера и националсоцијалистичке странке све више опадао. Када су, међутим, почели да се ређају неуспеси, углед генерала је почео да расте у очима јавности, јер су све недаће приписиване Хитлеру, претпостављајући да он није прихватао савете генерала.

Наде иностранства да ће генерали успети да изврше преврат биле су потпуно неоправдане, јер су они били сувише научени на послушност, а један такав акт не би нашао разумевање и ослонац ни у армији, ни у народу, који нису били упознати са стварном ситуацијом.

Карактеристично је за Немачку да су на Немачку виљемовску и хитлеровску армију имала пресудан утицај два генерала који су пензионисани и умрли пре но што је дошло до употребе инструмената који је створен по њиховим идејама. То су генерали Шлифен и Сект.

По идејама генерала Шлифена изграђена је немачка армија Првог светског рата, а основе за немачку ратну машину Другог светског рата дао је генерал Сект, обојица убројени међу најјаче главе немачког Генералштаба. Генерал Сект стекао је репутацију специјалиста пробоја и прелаза преко река, као начелник штаба маршала Макензена у познатом пробоју руског фронта код Горлица 1915 године. Ову репутацију он је оправдао и у доцнијим

операцијама (у јесен 1915 године он је начелник штаба групе армија маршала Макензена у операцијама према Србији). По завршетку рата Немачка користи, поред војничких, и његове дипломатске способности, па га због тога одређује за свог војног експерта у преговорима о миру у коме су дате основе мале немачке војске. Упознат до детаља са свим одредбама овог уговора, он је најбоље знао и његове шупљине. Њих је доцније, као руководилац нове војске, вешто користио и изигравао уговор. У животу Вајмарске Републике он је одиграо и крупну унутрашње-политичку улогу у маневрима против социјалистичких идеја које су тада букнуле у Немачкој, а којима се из дна душе противила његова јункерска природа убеђеног монархисте. Одличан војни стратег и тактичар учинио је, међутим, тактичку грешку на пољу политике, издавши одобрење једном сину немачког престолонаследника да присуствује маневрима Рајхсвера. Она је била повод за његово отстрањење са положаја који је заузимао, а на општи захтев његових непријатеља како унутар Немачке, тако и у иностранству, јер је овај гест протумачен као жеља за рестаурацијом Хоенцолерна.

Идеје генерала Секта, творца Версајскога Рајсхвера, о савременој армији, на којима је изграђена Хитлерова армија, могу се резимирати у следећем:

1. — да би се могао развити индустриски капацитет земље, као основа модерног ратоводства, треба држати само малу, добро извежбану војску, способну за муњевите ударе. Резерве обучавати ванармиским војним васпитањем;

2. — операције треба да се одликују великом покретљивошћу. У том циљу као правило се предвиђа могућност премештања тежишта акције. Резерве треба убацивати онде, где је постигнут успех, без обзира на важност правца;

3. — обратити велику пажњу развоју брзопокретних снага, с тим, што генерал Сект сматра, да ће ову улогу имати коњица;

4. — место команданта, да би осетио пулс борбе, треба да буде више унапред него што је било дотада уобичајено;

5. — војску треба држати по страни од политике. Такво васпитање имало је кобне последице по доласку Хитлера на власт. Ова промена је, пре свега, дочекана са извесном индиферентношћу, а у току рата генерали су постали слепо оруђе у рукама Хитлера. Они усвајају сваку политичку тезу, извршују је и тиме баш постају главни носиоци дотичне политичке тезе.

По доласку на власт, Хитлер је дотадањег руководиоца армије генерала Хамерштајна заменио генералом Бломбергом кога му је препоручио начелник штаба овог генерала, пуковник Рајхенау (доцније маршал), који је одржавао присне везе са националсоци-

јалистима. Хитлер се надао да ће он бити еластичнији у организовању инфилтрације националсоцијализма у армији. Венчање овог генерала са својом дактилографкињом, иако му је кумовао сам Хитлер, било је повод његовој смени, јер је Химлер изнео на видело тајни досије о госпођи Бломберг, по коме је она била проститутка. Факат је, међутим, да је после овога дужност врховног команданта примио сам Хитлер. Генерал Бломберг оставио је на немачко командовање известан идејни печат у томе, што се усвајањем идеје противофанзиве противу непријатеља намамљеног у клопку, одустаје од идеје безусловног напада којим је био прожет немачки командни кадар. Ово је, свакако, имало извесног утицаја на операциски план против савезничког левог крила које је 1940 године безобзирце јурнуло у Белгију и тиме припремило своју катастрофу.

Једновремено са Бломбергом уследила је и смена генерала Фрича, команданта сувоземне војске (оптужба за хомосексуалство), на чије место долази генерал Браухич. Он је прогресиван војник, иако по струци артиљерац, има више смисла за тенкове него његови вршњаци.

Чињеница, да је генерал Браухич пристао на понуду да замени генерала Фрича, изазвала је опште чуђење. Ово утолико пре, што је био са њиме у добрим односима, који су остали непомућени и после извршене смене, а уз врло неповољно гледање нацистичке партије. Он је био наклоњен извесном либерализму, али није био у ближим односима ни са јункерима ни са нацистима. Избор личности генерала Браухича на тако одговоран положај, требало је да умири генерале због поступка режима при смени генерала Фрича.

У спровођењу националсоцијалистичких идеја он је, међутим, тврд орах за Хитлера. Уместо ове идеје, он даје предност увођењу гвоздене дисциплине у армији. Сваки припадник националсоцијалистичке партије обавезан је на политичко мировање док се налази у армији. Генерала Браухича подупире у његовом отпору Хитлеру начелник штаба сувоземне војске (уствари Генералштаб), генерал Бек, 1944 године један од главних завереника противу Хитлера. У припремању похода на Чехословачку, Бек је противан једном рату са тако ограниченим циљем као што су Судети, а немачка војска за један нови општи рат још није била спремна. Због тога он подноси писмени меморандум генералу Браухичу који на одржаној конференцији усвајају све водеће личности немачке војске. Генерал Браухич, слажући се са овим рефератом, спроводи га Хитлеру. Генерал Бек бива одмах смењен и на његово место долази генерал Халдер.

Настаје Судетска криза и Минхенска капитулација Савезника. Показало се, да су Савезници били још мање припремљени него Немачка, а Хитлер тријумфује над својим генералима.

Генерал Браухич је противан рату са Пољском. Да би одвратио Хитлера од његове намере, он на саветовању изјављује да се рат са Пољском не може замислити ако се не осигура неутралност СССР, мислећи да је такав споразум немогућ. Француски амбасадор у Берлину Кулондр сазнаје за ово и извештава своју владу. Тада настаје трка за стицање наклоности Русије. Познато је да су ову трку добили Немци са обавезом поделе интересних сфера у Пољској, Прибалтику и Румунији.

Двоумљење генерала Браухича у припремању рата против Пољске и сумња коју је изражавао у способност Италијанске армије, изазивају кампању нациста противу њега. У циљу одбране од оптужби које су лансиране, он је принуђен дати јавну декларацију о верности Хитлеру и да приликом Таненбершке прославе (24—26 август) на попришту ове битке у Источној Пруској одржи говор, који је, уствари, значио позив на рат против Пољске.

Операције у Пољској под руководством Браухич—Халдер одликују се давањем одрешених руку извршујућим командантима. Њима је било дозвољено да на лицу места доносе одлуке према својој оцени. Например, Јужној групи армија под командом генерала Рундштета (начелник штаба генерал Манштајн) наређено је наступање из Шлезије право на Вислу под претпоставком да се Пољаци већ повлаче преко Варшаве на десну обалу Висле. Команда Јужне групе армија, супротно томе, доноси одлуку за удар на Варшаву, куда упућује брзопокретну 10 армију генерала Рајхенауа, јер се дошло до закључка да су Пољаци још западно од Висле. Ова одлука, противна изричитом наређењу Врховне команде, донела је крупан успех, јер су Пољаци опкољени и уништени западно од Варшаве. Ову слободу, међутим, Хитлер све више сужава, да би је у септембру 1941 године, при походу на Русију, у Москва—Кијевској дилеми, потпуно укинуо, доводећи доцније чак дотле да се мешао и у тактичке одлуке.

У предисторијату Норвешке кампање, чији опис обилује многим интересантностима, треба можда истаћи чињеницу, да се Хитлер надао да ће Квислинг успети да дође на власт превратом, као и чињеницу да је поход на Норвешку предузет првенствено због тога, да би се обезбедила експлоатација руде (жељезо и злато) у области Нарвика која је била од виталне важности за немачку ратну индустрију. Као што је познато, ова руда је преко неутралне Шведске транспортована за Немачку. Писац књиге, међутим, изоставља да је Норвешка имала да послужи и као основица за поморске операције у Северном Атлантику — вероватно због

тога да би умањио гнев англосаксонских читалаца, тако осетљивих у погледу ове теме.

Инвазију Норвешке немачки генерали означавају као први агресивни корак који Хитлер није предвиђао. Од тога времена он није више био господар тока догађаја. На ову операцију Хитлера натерује нарочито чињеница, да су Западни савезници, под видом притицања у помоћ Финској у рату против СССР, тежили да освоје контролу над Норвешком, важном кариком у блокади Немачке. Стање је постало нарочито заоштрено после Черчиловог јануарског говора у коме је позивао неутралце да се придруже борби против Немачке. Врхунац кризе наступа, међутим, приликом напада британског разарача „Kosak" на немачки трговачки брод „Altmark" у једној норвешкој луци са циљем, да ослободи неколико енглеских морнара — немачких заробљеника које је превозио тај брод. Овај напад створио је код Хитлера и његове околине уверење о потреби окупације Норвешке. Ако се Енглези не устручавају повредити неутралност Норвешке ради ослобођења неколицине Енглеза — ратних заробљеника, резоновали су они, онда ће они то учинити утолико пре кад се ради о другим, битнијим разлозима.

Одлука о нападу донета је 1 марта 1940, а планови су били готови за девет дана. Извесно попуштање и затегнутост наступило је после капитулације Финске, када западне силе више нису имале изговор о тобожњој помоћи Финској. Због тога је извршење плана „Везерибунг" одгођено.

По изјави немачких генерала и адмирала, Немачка је била заинтересована да Норвешка остане неутрална, али под условом да је се не дочепа Енглеска. Адмирал Редер, међутим, саветује да се извршењу операције приступи, боље пре него доцније, јер ће то, с обзиром на држање Енглеске, бити у сваком случају потребно.

8 априла се приступило извршењу операције, којом је руководила непосредно Врховна команда, а не Команда сувоземне војске која је у то време била ангажована припремом Западне кампање.

Немачки генерали су и против напада на западне силе, јер сматрају да им армија није довољно спремна. Кочи их и поглед уназад на СССР. Хитлер се, међутим, нада да ће нападом омекшати Савезнике за споразум, да би се затим окренуо на Исток, извршавајући своју мисију коју је прописао у националсоцијалистичком јеванђељу „Mein Kampf". За разлику од Шлифеновог маневра провођеног 1914 године, којим је требало да буде једним ударцем уништена цела француско-енглеска армија, и који није успео, 1940 године Немци изводе опкољавање савезничког бор-

беног поретка по деловима и за свега месец дана успевају да заврше Западну кампању са познатим резултатима.

По изјави немачких генерала, Хитлер у току Западне кампање није намеравао да нападне Енглеску на њеним острвима, јер се надао да ће слом Савезника на континенту принудити Енглеску да се споразуме са Немачком. Енглеска је, међутим, и Хитлеру као и Наполеону, остала трн у живом месу који се могао отстранити само операцијом. Тако отпочињу припреме за инвазију. Међутим, као и Наполеону, недостајала су му одговарајућа средства. Ово, а најзад и нацистички закони садржани у његовом јеванђељу „Mein Kampf", указали су на пут Истока. Ту је претстојао суховемни рат у коме се дотле показао ненадмашивим мајстором. Најзад, на тај пут гурала га је и амбиција да постигне оно на чему је крахирао Наполеон.

Стратегија која се имала применити у походу на Русију може се резимирати у следећем: ударити на слаба места широког фронта, извршити пробоје и приступити окружавању и уништавању снага Црвене армије по деловима. При томе тежити да се совјетска снага разбије што ближе граници; избећи по сваку цену продирање у дубину, наступајући за нетученом армијом противника, као што је то чинио Наполеон.

У почетку је изгледало да ће се овакав план остварити, јер су тучене и уништене по деловима најбоље обучене и извежбане црвене трупе. Постављени циљ ипак није постигнут због узрока које писац резимира овако:

— погодности ширине фронта супротстављала се дубина ратишта; дубина је чинила равнотежу ширини;

— у Западну кампању Хитлер је пошао са 10 оклопних дивизија, а у поход на Русију са 21 оклопном дивизијом, али је број тенкова у њима био за половину мањи него раније, са јачом примесом пешадије. Укупни број тенкова остао је према томе исти, иако је удвостручен број дивизија. Такве дивизије биле су погодне за дејство на широком фронту, али су биле слабе ударне моћи што је долазило до изражаја при надирању у дубину, када се наишло на прикупљени отпор,нарочито око великих градова који су претстављали стене о које се разбијала немачка бујица. Ако се томе дода и чињеница да истрошени тенковски мотори нису могли бити замењени, онда су и онако слаби тенковски ефективи још више смањени. Стара гарда, тј. старији генералски кругови, међутим, поздрављају јаку пешадију у саставу оклопних дивизија, јер се они никад нису могли саживети са идејом о растућој важности тенкова;

— привлачна снага градова и недостајуће снаге за маневар проузрокују напуштање широких потеза у циљу обухвата. Ово

долази до изражаја нарочито под Москвом која постаје, као и за Наполеона, фатални привлачни објекат;

— руско лево крило није било тучено западно од Дњепра како је било првобитно предвиђено. Због тога се привремено обустављају операције на најважнијем — централном правцу — и тежиште се преноси на југ куда се упућује један део снага (4 армија — Клуге и тенковска група — Гудеријан). Истина, ове снаге се после тога враћају на првобитни правац, али се у томе изгубило драгоцено време. Тај губитак није могла да надокнади ни победа код Вјазме (600.000 заробљеника). Снаге су, сем тога, биле исцрпљене, а наступање се ипак наставља на сва три операциска правца. Неуспеси под Ростовом, на југу, и код Тихвина, на северу, били су први предзнаци наступајуће буре;

— огромно се изгубило у престижу и поверењу командног и борачког састава објавом Хитлера да је наступила завршна фаза у заузимању Москве ;

— командант сувоземних снага (маршал Браухич) и његов начелник штаба (генерал Халдер) саветују Хитлеру пре напада на Москву да обустави напад и да се заузме дефанзивна линија за заштиту од зиме и непријатеља. Хитлер, међутим, остаје при својој одлуци. Отада Хитлер преузима одговорност, а маршал Браухич остаје само номинални руководилац.

Када је битка под Москвом узела свој трагични обрт, маршал Браухич је смењен, да би се спасао престиж Хитлера. Од тада Хитлер, поред улоге врховног команданта, преузима и дужност команданта сувоземне војске да би „следио својим интуицијама". Маршал Браухич напушта положај задовољан, јер, док се радило по његовим плановима, низали су се само успеси, а неуспех који је наступио, он је предвидео и на исти је упозорав о Хитлера. То је, међутим, била коначна победа над немачким генералима. Отада је каплар диктовао генералима и у сфери њиховог делања. Њихова улога је сведена на савете и протесте. А познато је да извршиоци без воље нису подобни за извршење задатака који им се поверавају.

По изјави генерала Дитмара, шефа војног Пресбироа, до битке код Кијева операцијама руководи OKH (Команда сувоземне војске), а затим OKW (Врховна команда — Хитлер). Команда сувоземне војске, међутим, нема надлежност која би логично произлазила из њеног назива. Она диригује само операцијама на Источном фронту. Због тога она не може да сагледа целину, што доводи до стратегиских грешака и до озбиљних недостатака у планирању. Хитлер је био мистик који је тежио да оповргне све принципе стратегије. Он је сматрао да разлози и знање не значе ништа, али да је воља за победом и стремљење ка циљу све.

Трезвену процену времена, простора и обостраних снага, он је заменио мистичном шпекулацијом. Чак и највиши команданти стављени су под туторство.

На изванредан начин писац оцртава маршала Ромела. Ово је и разумљиво, јер је своју каријеру стекао и изгубио у борби противу Англосаса. По пишчевим речима слава Ромела је помрачила славу свих осталих немачких генерала. Он је у току непуне две године од пуковника дотерао до маршала. Он је аутсајдер — официр без племићког порекла и у чије способности немачки Генералштаб није имао поверења — као и генерал Дитл, обојица изабраници Хитлера. Први је требало да постане јунак сунчане Сахаре, а други — јунак арктичког снега (Северна Норвешка и Карелија). Они су имали да одиграју своје улоге на истој позорници у чијем би центру триумфовао Хитлер као војсковођа. Обојица су били добри борци, без нарочите стратегиске обдарености, кадри да постижу само локалне успехе. Ромел је, истина, оправдао избор, али не и поверење. Када је било у питању: Хитлер или Немачка, он је изабрао ово друго и нашао се 1944 године у редовима завереника.

Ромел се показао као способан борац још у Првом светском рату. Као нижи официр одликован је за јунаштво у пробоју код Кобарида (1917) највишим немачким орденом „Pour le mérite" (за заслуге). То је официр чија борбена способност није била у складу са способностима ума, па је као такав оцењен да не може постати генералштабни официр. Његова историја је живописна: инструктор у СА (јуришним) одредима где стиче симпатије националсоцијалиста; Хаусхоферов ученик геополитике; наставник у пешадиској официрској школи у Дрездену и Бечком Новом Месту; у Пољском рату командант Хитлеровог главног стана; гоњен опортунизмом и амбицијом од смерног пешака и противника тенковске школе, он стаје у први ред тенкиста — Хитлер излази у сусрет његовој жељи и поставља га за команданта тенковске дивизије. Ту он стиче своју репутацију. Његова 7 оклопна дивизија одиграва главну улогу у Арденском пробоју 1940 године, као и у другом делу Западне кампање, где она стиче мистични назив „фантом дивизија", појављујући се на местима где је нико од противника није очекивао. 1941 године постављен је за команданта афричког тенковског корпуса. Он долази на Афричко војиште у веома тешкој ситуацији, јер су италијанске снаге тучене до ногу и налазе се у повлачењу. Његове снаге су мале

— свега једна ојачана оклопна дивизија названа звучним именом „Африкакор”. Међутим, његова снажна личност доноси ускоро промену у ситуацији и почињу се ређати успех за успехом. Немачки генерали, међутим, сматрају да Ромел није имао много смисла за технику тенковског ратовања, али да је успехе постизао благодарећи чињеници што је био прожет изванредном покретљивошћу и што је имао префињен осећај где и када може произвести изненађење. Тако је на противничкој страни код војника стекао већи углед него што су га имали њихови команданти. Врхунац славе он, међутим, стиче у лето 1942 године када по деловима туче 8 армију између Газале и Тобрука набацивши разбивене делове на врата Нилске Делте. Суец је био у опасности. Енглеска је принуђена да предузме енергичне мере за спасавање ситуације. Измењено је читаво руководство у Средоземљу. Ромел удара први, али енглеска 8 армија издржава притисак. Услед моралне депресије и жутице одлази на лечење у Беч. Ту га сустиже вест о Монтгомеријевој противофанзиви (Ел Аламејн). Он авионом хита на бојиште, али ситуацију не може да поправи. Међутим, њему треба приписати у заслугу што су трупе избављене од потпуног уништења. Да би се сачувао његов престиж, он је смењен пре но што је завршена Афричка кампања. Енглески војници су са жаљењем пратили његов одлазак. Његова личност око које је испредена читава легенда, била је скоро две године скопчана са њиховим животом, са њиховом уобразиљом. Иако је напред изнета оцена скопчана са много мистике, не може се изоставити трезвена оцена његовог деловања које заслужује да буде проучено, нарочито од стране тенкиста. Пре свега треба истаћи да су његове победе значајне због тога, што су изборене с л а б и ј и м с н а г а м а и без п р е в л а с т и у в а з д у х у. Ово је, истина, раније постизао и генерал Вејвл — али противу Италијана.

У командантском деловању Ромел је карактеристичан у следећем:

— у одлучном моменту он се појављује лично на одлучном месту;

— он даје млађим људима прилику да се истакну; његови команданти су све млађи људи;

— он је мајстор обмане и демонстрација; например, енглеска армија заустављала се у повлачењу на врло јаким положајима, Ромел употребљава сва своја возила (камионе и путничка) да би произвео читаве облаке пустињског песка и прашине, дајући тиме утисак огромне тенковске силе и Енглези продужавају повлачење;

— он је творац тактике комбинације тенковског напада са одбраном у којој намамљује непријатељске тенкове на замке и клопке (ПТ оруђа и минска поља), тактике која је доцније усвојена од свих ратујућих страна.

Његово руковођење показало је, међутим, и осетне слабости које су се огледале:

— у поклањању недовољне пажње административној страни стратегије (снабдевања);

— у поклањању недовољне пажње детаљима;

— у несхватању потребе да поред свог ауторитета подигне и ауторитет потчињених команданата; све је хтео учинити сам и бити свуда лично, грешка коју је чинио и Наполеон.

Да би се у британским трупама сузбила легенда о Ромелу, створена је легенда о „Monti-u" (Монтгомери) која, по мишљењу писца, није имала много стварне основе, јер је 8 армија изборила победу пре но што је на њено чело одређен овај генерал. Она је успешном одбраном на вратима Нила створила предуслове за доцнији прелазак у офанзиву под вођством Монтгомерија.

Почетком 1944 године Ромел је назначен за команданта групе армија „Б" (од немачко-холандске границе до реке Лоаре) на Западном фронту (Рундштет).

У погледу одбране у претстојећем инвазионом десанту, гледишта Рундштета и Ромела у основи се размимоилазе:

Рундштет је био за оперативно решење: допустити да се непријатељ искрца, ослабити га одбраном по дубини, наћи његова осетљива места, а затим прећи у противофанзиву. За остварење оваквог решења биле су потребне јаке резерве са распоредом по дубини. У циљу стварања тих резерви он предлаже употребу једног дела снага групе армија „Ц" (генерал Бласковиц), која је бранила сектор од Лоаре до француско-италијанске границе. Рундштет је очекивао да ће десант уследити најкраћим путем за Немачку — на обалу Канала. Ту су се налазиле и полазне базе за дириговане пројектиле (V1 и V2), а истицана јачина обалске одбране на томе делу фронта била је само прича. Уопште, бајка о Атлантском бедему била је дело пропаганде, намењено више немачком народу него непријатељу.

Хитлер није никада дошао да се увери шта ова одбрана стварно претставља. Последњи пут он је био на Каналу 1940 године, када је са рта Гри Не, слично Наполеону, дурбином посматрао енглеску обалу.

При оцени предлога, да се употреби један део снага групе армија генерала Бласковица за стварање одговарајуће централне

резерве за офанзивна дејства, треба имати у виду и чињеницу да се морао очекивати и десант на југу Француске, који је у доцнијем периоду стварно и уследио.

Ромел је био за тактичко решење одбране, тј. спречити и разбити непријатеља у самом искрцавању, а најдоцније у мостобрану. Оваква идеја је изискивала плићи распоред са резервом ближе обали. На овакво решење нагони га непријатељска надмоћ у ваздуху која резервама из дубине неће допустити слободу маневровања. Он предвиђа искрцавање у Нормандији. Са оваквим решењем слагао се и Хитлер. Он, међутим, до овог закључка није дошао прорачуном, већ се ослањао на интуицију. По изјави генерала Шпајдела — начелника штаба генерала Ромела, објављеној у листу „Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift", усвојено је компромисно решење које није одговарало ни Рундштетовом ни Ромеловом плану.

Као што није био код своје јединице када је почела противофанзиву 8 армија код Ел Аламејна у Африци, тако је био отсутан из свога штаба и 6 јуна када је отпочео десант Савезника на фронту његове групе армија. Он се налазио на путу у Врховну команду у циљу реферисања Хитлеру. Према томе, у времену првих 24 часа, које је, сходно његовој концепцији одбране, означавао као пресудне у сузбијању десанта, он се налазио далеко од свога командног места.

Када је било јасно да се искрцавање не може спречити, Рундштет и Ромел предлажу повлачење са обале на Сену, али Хитлер не усваја такво решење.

У целини узев, Ромел се оцењује као добар тактичар, али слаб стратег. Код њега тактички успеси надокнађују стратегиске грешке. Њега карактерише динамична снага извршења његових замисли, уз изванредан дар осећаја за критични моменат и место. Њега обожава трупа.

Маршал Рундштет даје о Ромелу следећу оцену: „Добар војник и веома способан командант за операције мањег опсега, али није имао квалификације за високу дужност на којој се налазио (командант групе армија)".

Приликом обиласка својих јединица на Нормандиском фронту његов аутомобил је нападнут од стране једног савезничког ловца. Том приликом рањен је и тешко контузован. После болничког лечења он је био на одмору код своје куће.

Пошто је био умешан у заверу против Хитлера, два СС генерала уручују му писмену поруку Хитлера, да се отрује или да дође на саслушање у Берлин. Он бира отров. Сахрањен је свечано о државном трошку уз званично обавештење јавности да је

умро од последица претрпљених рана и контузије на Нормандиском фронту.

*

* *

Под насловом „Војници у сенци" писац даје карактеристику осталих генерала, а назива их војницима у сенци због облака, који су се надвили над њих услед Хитлерове немилости и претрпљених пораза.

Начелника штаба сувоземне војске, генерала Халдера, писац сматра способнијим од његовог команданта, маршала Браухича, али је између њих владала савршена хармонија. Оно што је Халдер замислио, Браухич је предложио Хитлеру. Команда сувоземне војске водила је непрекидну жестоку идејну борбу са Врховном командом (OKW) коју су већина генерала називали подругљивим именом „Војни биро каплара Хитлера". После одласка Браухича, Халдер је имао да бије битке са Хитлером сам.

Немачки генерали сматрају да је ангажовање немачких снага у 1942 години у дивергентним правцима, према Кавказу и Стаљинграду, чисто Хитлерово дело. Према плану, снаге упућене ка Стаљинграду, имале су првобитну улогу побочне заштите. Хитлера је, међутим, само име града привлачило и изазивало. Када је у јесен 1942 године било очигледно да операцију треба сматрати изјаловиљеном, Халдер је саветовао повлачење, да би се отклонила опасност по леви бок. После тога он је смењен.

На његово место долази млађи човек по годинама старости и по чину — генералмајор Цајцлер, дотада начелник штаба маршала Рундштета на Западном фронту. Он је свој углед стекао у својству начелника штаба Клајстове тенковске армије, која је нарочито важну улогу одиграла у Кијевском окружењу, пронашавши пут за снабдевање тенковске армије при великим покретима у дубину, што је претстављало чворно питање у оваквим дејствима тенковских јединица. Он је сматран мајстором импровизације, а Хитлер је налазио да баш у овом погледу Немачка војска заостаје за Црвеном армијом. То је био „човек акције", а не „човек размишљања", као, например, генерал Халдер, који је исто тако био добар математичар и ботаничар као и војни писац. Хитлер се надао да ће му Цајцлер за велики скок у каријери бити захвалан и лојалан као Кајтел и Јодл и да неће претстављати сталну опозицију као остали генерали. Он, у прво време, заиста показује тражену привржeност продужујући операције на Кавказу и код Стаљинграда. Несугласице су међутим већ настале када је предложио да се 6 армија пробије из окружења, а потом и када је, у циљу скраћивања фронта, предложио повлачење трупа

из испадних углова према Лењинграду и Москви. Хитлер је одбацио сваку помисао на такву меру. После слома Централне групе армија у лето 1944 године, он предлаже да се Северна група армија повуче из Прибалтика да би избегла окружење. Пошто му предлог није усвојен, јавља се да је болестан, а затим бива смењен без права на ношење униформе.

Генерала Цајцлера у својству начелника штаба сувоземне војске наслеђује генерал Гудеријан, познати поборник тенковског наоружања. То је један од људи нових идеја, али једнострани тенковски ентузиаст, без нарочитог смисла за стратегиске комбинације. Хитлера је привлачила његова личност због инстинктивне жеље за револуционарним идејама. Он је више војник — борац него војник — академик. Његова снага била је, међутим, већ исцрпљена непрекидном борбом противу колебљиваца, двоумника и неверника у тенковско наоружање у редовима одговорних немачких војних кругова. Он се налази на положају начелника штаба сувоземне војске у времену после атентата на Хитлера, тј. у времену када се свако супротно мишљење Хитлеровим идејама сматрало издајом, а у најмању руку било узроком сумње и подозрења. У јесен 1944 године он предлаже повлачење немачких снага из Балтика, Италије и са Балкана, али Хитлер неће да чује за ово. Он сматра да може ситуацију још увек поправити ударом на западу, спремањем новог Денкерка, у ком циљу концентрише своје најбоље оклопне дивизије за офанзиву кроз Ардене (децембра 1944). Увиђајући у јануару 1945 године неминовност руске офанзиве, Гудеријан предлаже повлачење локалних испадних углова, али Хитлер ни то не дозвољава. Због тога Гудеријан у овом периоду располаже са свега 12 дивизија у својој резерви. После јануарског слома у Пољској, Хитлер пристаје да се из арденског испадног угла извуче 6 оклопна армија (Сеп Дитрих), али, уместо да је употреби за противудар на главном правцу (Одра), где се гасила офанзива 1 белоруског фронта због одужења линија снабдевања и изложености бокова, он је упућује у нову авантуру, у Мађарску, ради учествовања у противудару на Пешту, који се такође завршава неуспехом.

Видевши безизлазну ситуацију, Гудеријан покушава преко других водећих нацистичких личности да приволи Хитлера на тражење мира. Дознавши за ово, Хитлер га је сменио на месец дана пре завршетка рата.

По мишљењу немачких војних кругова најспособнији међу њима је маршал Манштајн. Он има широк стратегиски смисао и више разумевања за тенковски рат него сви остали немачки генерали, али не губећи при томе из вида важност осталих родова, као и одбрану. У рату са Пољском и за време припрема

Западне кампање 1939/40 године, он је начелник штаба групе армија генерала Рундштета. Његова је идеја и план за Арденски пробој којим је Француска доведена до слома, али он са њиме продире уз цену смењивања са положаја, тако, да у Западној кампањи учествује као командант стрељачког корпуса иако моли да му се одреди команда над тенковским корпусом. У другом делу кампање његов корпус извршава пробој на Соми код Амијена у чију је пробојну брешу убачена Ромелова оклопна дивизија. Међутим, он неће да изостаје и следи јој са својим пешадиским корпусом као да је моторизован. 10 јуна његов корпус превaљује 75 км у дубину француског распореда.

У припремама за инвазију Енглеске он је био назначен за команданта првог ешелона десантних трупа.

У почетној фази пробоја на Русију Манштајн командује 56 оклопним корпусом и из Источне Пруске за четири дана стиже на Двину преваливши пут од 400 км. Одатле предлаже да продужи надирање на Лењинград или Москву, али предлог није усвојен. На Двини чека недељу дана док су га стигли остали тенковски корпуси и 16 армија. У септембру је на челу 2 армије која продире на Криму. За време зимске кризе 1941/42 сви мисле да ће он заузети место маршала Браухича, али Хитлер сувише страхује од њега па га не одређује чак ни за начелника штаба сувоземне војске. Заузимајући Севастопољ стиче реноме стручњака за освајање тврђава, па га као таквог одашиљу на север да освоји Лењинград, али у томе не успева. За време Стаљинградске кризе смењује команданта Јужне групе армија маршала Бока и постаје командант групе армија „Дон” где успева да спречи катастрофу снага на Дону и Кавказу. У повлачењу на запад, почетком 1943 године, врши противнапад, зауставља Црвену армију на Доњецу и поново осваја Харков.

У лето 1943 године он је командант Јужне групе армија и његове трупе (лево крило) треба да учествују у Курској офанзиви у заједници са десним крилом Централне групе армија (маршал Модел). За ову акцију Манштајн предлаже два пројекта:

— у виду пробојних клешта ударити на курску избочину и предухитрити Русе у припремама, отпочети офанзиву што раније;

— сачекати руску офанзиву, повући се под њеним притиском, а затим прећи у противофанзиву дејством на бокове.

Ово друго решење је сматрао бољим, али га Хитлер одбацује и усваја прво, мењајући га утолико што сматра да са противударом треба отпочети тек када буду прикупљене довољне снаге. Због тога је напад отпочео сувише доцкан.

После неуспеха Курске офанзиве он предлаже енергичне скокове у повлачењу, што доводи до његове смене маршалом Мо-

делом. Тако је завршена каријера најснажније немачке војне личности, човека који је умео да комбинује модерне идеје покретљивости са класичним принципима маневра, са мајсторством техничких детаља и са великом ударном снагом, имајући при томе и много политичког смисла. Он је био тешко сварљив за Хитлера. На конференцијама често се није устручавао да пред свима изјави Хитлеру у лице да су извесне његове идеје бесмислица (Unsinn).

Маршал фон Клуге сматран је, поред Манштајна, за најбољег команданта на Источном фронту. Он руководи 4 армијом у походу на Пољску, Француску и СССР све до почетка 1942 године када замењује генерала Бока као командант Централне групе армија. Његов успех у организовању и вођењу одбране у зимској кризи 1941/42 године, а и доцније, створио му је реноме доброг организатора одбране. Ова чињеница, његова лојалност и послушност, били су Хитлеру препорука, да је почетком јула 1944 године, у јеку Нормандиске кризе одређен да смени Рундштета, као командант Западног фронта. Пошто је 17 јула маршал Ромел избачен из строја (контузован), фон Клуге, по наређењу Врховне команде, прима и дужност команданта групе армија „Б”. Он прима команду са пуно оптимизма, верујући да ће оправдати репутацију доброг организатора одбране. Ускоро, међутим, долази до сазнања да при постојећим околностима такве могућности нема. Сем тога, конци завере против Хитлера допрли су и до њега. Према подацима које су дали немачки генерали — његови пријатељи — он није био активно умешан у заверу. Маршал Кајтел изјавио је, међутим, генералу Блументриту (начелнику штаба маршала Клугеа), при једној доцнијој посети у Врховној команди, да постоје докази о његовој издајничкој делатности. Чињеница свакако постоји да је за заверу знао и да против завереника није предузео никакве кораке. После пробоја код Авранша, он одлази међу опкољене трупе јужно од Фалеза, тако да је скоро цео дан била прекинута веза са његовом личном радиостаницом. По наређењу Врховне команде он се враћа у свој штаб. Ово његово отсуство протумачено је у Врховној команди као намера за предају Савезницима или да је преговарао с њима. Због предлога за повлачење са обале, а осумњичен да је намеравао да се преда Савезницима и да је био у завери против Хитлера, он је замењен маршалом Моделом. На путу за Немачку фон Клуге се отровао написавши Хитлеру писмо у коме му саветује да тражи мир. Он је прогутао отровну пилулу коју су носили сви немачки генерали на Источном фронту за случај опасности да буду заробљени. Познато је, међутим, да је мало њих користило ово средство иако су пали у ропство.

Маршал Модел био је за десетину годину млађи од осталих немачких генерала и, слично маршалу Ромелу, није био пореклом из племићке породице. Дошавши у везу са нацистичким вођама, он је на њих чинио јак утисак. Они су Хитлеру скренули пажњу на њега. У Курској офанзиви он је имао једну од водећих улога дејствујући као северни пробојни крак на курску избочину. Њему се приписује у кривицу да није склонио Хитлера на прихватање Манштајновог предлога операције у целини. После тога одлази за команданта Северне групе армија где руководи повлачењем испред Лењинграда успевши да стабилизује фронт на линији Нарва — Псков. У априлу 1944 замењује Манштајна у својству команданта Јужне групе армија и успева да задржи продор Црвене армије на карпатским превојима, да би потом, у лето 1944 године, примио команду над остацима разбијене Централне групе армија. У време када се налазио у току организовања одбране на реци Висли, наименован је за команданта Западног фронта, који је био у пуном јеку кризе где смењује маршала Клугеа. Он успева да организује одбрану на Рајни. Писац се у својој књизи не осврће на слом савезничке ваздушнодесантне операције у области Арнхајма, у чијој се близини налазио и штаб маршала Модела. Овога маршала писац карактерише овако: добар тактичар, бољи у одбрани него у нападу; нарочито вешт у примени тенкова у одбрани; умешан да оцени шта се од трупе може тражити; тежак за потчињене и претпостављене; имао је велики углед код Хитлера и могао му је казати оно што други није смео. Извршио је самоубиство када је његова група армија, у пролеће 1945 године, опкољена на десној обали Рајне.

Писац сматра маршала Рундштета као претставника немачке старе гарде (при објави књиге имао је 70 година). Он је три пута смењиван, да би био три пута враћен на високу командну функцију. Хитлер враћа Рундштета за команданта Западног фронта (новембра 1944 године) као човека који је претстављао стару Немачку и војничку традицију са њеном преданости у вршењу дужности, прожетом политичким конзерватизмом, професионалном ексклузивношћу и мржњом противу стратегиског аматерства који је био својствен Хитлеру. Рундштет није волео Вајмарски режим, али је нацизам сматрао још огавнијим. Маршал Рундштет уживао је велики углед у немачким војним круговима, па је због тога и Хитлер зазирао од њега. Због свог опозиционог става према Хитлеру скретао је на себе и пажњу Западних савезника, који су овај његов став користили у штампи и на радију у својој антинемачкој пропаганди. У вези с тим писац констатује да његов главни стан није био никад изложен савезничком бомбардовању. Против личности генерала Рундштета није изведена ниједна ак-

ција француског покрета отпора, иако је био пуне три године главнокомандујући на Западу, што писац објашњава његовим благонаклоним држањем према француском народу. У погледу војничких способности писац га сматра јачим од Лудендорфа, а његова војна делатност у погледу стварања немачке ратне машине окарактерисана је следећим:

— прва му је брига модернизовање пешадије и отстрањивање митраљеске парализе, болести којом је она заражена у Првом светском рату;

— тенкове сматра више као помоћни род него као будуће мајсторе бојног поља;

— више верује у моторизацију и повећање ватрене моћи постојећих родова него у стварање механизованих снага. При томе је, међутим, сувише војник-научник, да би ишао тако далеко као енглески генерали који су 1934 године организовали вежбу да би доказали како једна пешадиска дивизија може да парализује једну оклопну дивизију и тиме одгодили формирање и енглеске оклопне дивизије за читаве три године;

— утицајем старе гарде у Немачкој војсци ипак не долази до довољно интегралног спровођења механизације. Створен је известан компромис који је дао довољно технике за победу на западу, а недовољно за победу на истоку.

Његова командна делатност под нацизмом: до Чехословачке кризе командант 1 групе армија — Берлин; пензија; у походу на Пољску командант Јужне групе армија; у Западној кампањи командант групе армија „А" (центар) која носи главни удар; у походу на Русију командант Јужне групе армија; у зиму 1941/42 на његово тражење смењен, а ускоро затим постављен за команданта Западног фронта где дочекује савезнички десант; у јулу смењен, да би средином септембра понова био враћен на исту дужност. У заверу против Хитлера није био умешан.

Немачка офанзива у Арденима у децембру 1944 године често се назива „Рундштетова" иако је он имао везе са њом само утолико што је био командант Западног фронта. Идеја за битку у погледу циља, места и времена била је Хитлерова, а тактички је дотерана од команданта 5 оклопне армије генерала Мантојфла. Извршилац офанзиве био је маршал Модел са њему непосредно потчињеном 5 оклопном армијом (Manteufel) и 6 оклопном армијом (Sep Ditrih). Бокове ове пробојне операције имала је да штити 15 армија, северно, а 17 армија јужно.

Описујући нагли успон Хитлера писац излаже политичку ситуацију и интриге које су се одиграле за време канцеларства Папена, генерала Шлајхера, као и узроке који су довели Хитлера на власт. Тенденција овог одељка јесте да се оповргне веровање јавности да је Немачки рајхсвер био умешан у довођењу Хитлера на власт. У вези с тим, као доказ против оваквог веровања, наводи се чињеница да се свакако могло очекивати проширење армије, али је било питање ко ће заузети командне позиције, а то питање је решено у корист руководећих органа Рајхсвера тек убиством капетана Рема. Ове су констатације, изнете у књизи, тачне, само није истакнута друга важна чињеница, тј. да је у Немачком рајхсверу нашло запослење свега 4.000 официра, а да су десетине и десетине хиљада некадањих припадника немачких активних кадрова (активних официра и подофицира) остале без хлеба и запослења, а баш овај елеменат је претстављао најагресивнију покретачку снагу националсоцијалистичке партије и њених полувојничких формација. Најзад, познато је да је теориске основе за ову партију великим делом дао генерал Лудендорф.

Овде долазимо до сазнања зашто је Немачка усвојила неуобичајену организациску форму по којој је противавионска одбрана била у саставу ваздухопловства, а не сувоземне војске. То је била уствари чисто политичка мера сигурности режима. Сувоземна војска је била носилац традиције старе војске на челу са јункерским генералима и била је стално под сумњом могућег организовања преврата. Ваздухопловство је било на изразито националсоцијалистичким основама на челу са једним од првака партије — Герингом. Сувоземној војсци требало је, према томе, одузети сваку могућност одбране из ваздуха, а тиме и могућност ангажовања у сврхе преврата или завере. Ваздухопловство је на тај начин постало жандармом сувоземне војске.

Историјат изградње оклопних јединица интересантан је са војне тачке гледишта, јер се описује развојни пут ових јединица и њихове организациске структуре. Тенкови су били један од одлучујућих елемената националсоцијалистичке власти Немачке. Доласком Хитлера карта Европе се брже мењала него у време Наполеона. Све то не би било могуће да није било тенкова. Они су били од већег значаја него квислинзи и ваздухопловство. Но, Немачка студира и припрема тенковско наоружање много пре доласка Хитлера на власт. Поред генерала Гудеријана, најпознатији немачки тенковски пионир фон Тома (доцније генерал) налази се у Казану (СССР) где је Немачкој војсци додељен тенковски полигон за научна испитивања тога оружја. Фон Тома учествује

затим у Шпанском рату, где на пракси испитује тенковско наоружање као командант немачких јединица, а на супротној страни налази се у сличној улози његов некадањи колега Коњев, доцније совјетски маршал.

У саставу немачке Врховне команде налазила се дирекција покретних снага, која је управљала тенковским, моторизованим, коњичким и велосипедским јединицама.

У рату са Пољском Немачка располаже са 6 оклопних, 4 лаке и 1 коњичком дивизијом.

Свака оклопна дивизија имала је у то доба по једну тенковску бригаду од два пука по 2 батаљона. Сваки пук је имао око 160 борбених тенкова.

Лаке дивизије имале су више покусни карактер, па су се међусобно разликовале, али су просечно имале у свом саставу: 2 мотострељачка пука по 3 батаљона, 1 тенковски батаљон, 1 оклопну извиђачку групу, 1 мотоциклистички батаљон, 1 артиљериски пук, 1 пионирски батаљон и остале помоћне делове.

После рата са Пољском лаке дивизије су преформиране у оклопне, а коњичка дивизија је такође преформирана у оклопну, али тек 1942 године.

У Западној кампањи Немци учествују са 10 тенковских дивизија са укупно 2.400 тенкова (не рачунајући извиђачке), а не 6.000 како износе Французи.

Укупан однос лаких према средњим тенковима 2/3 : 1/3.

Према овим подацима Немци су имали укупно узев мање тенкова него Савезници. Они су изборили успех почетним изненађењем, масовном концентрацијом на решавајућем отсеку — и одлучношћу са којом је изведен удар према Ла Маншу.

По изјави Немаца француски тенкови су били бољи по оклопу и наоружању, али су немачки тенкови били бржи. Французи су тучени брзином и изненађењем. Генерал Тома сматра брзину важнијом од оклопа. По његовом мишљењу идеални однос би требало да буде 2/3 тешких — споријих тенкова и 1/3 лакших — бржих тенкова.

У Арденском пробоју 1940 године сви су очекивали да ће оклопном армијом командовати генерал Гудеријан. Он је, међутим, сматран врло тешким потчињеним, па је због тога Хитлер изабрао генерала Клајста. Гудеријан, међутим, учествује у планирању пробоја и командује корпусом.

По речима генерала Томе, главни фактори великих успеха које су постигле тенковске јединице у почетној фази рата су следећи:

— груписање свих тенковских снага на одлучном месту и сарадња са бомбардерском авијацијом;

— експлоатација успеха ноћним покретима комуникацијама;

— сопствена надмоћ у ваздуху и недовољна ПТ одбрана непријатеља;

— снабдевеност јединица погонским материјалом за покрет од 150 — 200 км; снабдевање предњих делова ваздухопловством;

— снабдевеност јединица са 9 оброка хране (3 код трупе, 3 у пуковском и 3 у дивизиском транспорту).

Благодарећи овим факторима немачке оклопне дивизије могле су у току неколико дана да преваљују узастопце по 100 — 120 км. Команданти тенковских јединица налазили су се увек напред на одлучујућем месту, издајући заповести из тенка као некад коњички команданти са коња. Административне дужности позади обављали су начелници штабова.

Немачки тенкисти сматрају да је било погрешно што је за поход на Русију од 10 оклопних дивизија формирано 20 на тај начин што је свакој дивизији остављен свега по један оклопни пук. Тиме је увећан само број штабова и административног особља, а ударни ефекат је остао исти. Повећан је однос пешадије у односу на тенкове, што, међутим, за ударну силину није битно.

Поход на СССР отпочео је са 2.434 тенка, а не са 12.000 како Руси тврде. Однос лаких тенкова према средњим био је 1/3 : 2/3.

У току Источне кампање искристалисао се нови начин тенковског напада. Пробој одбранбеног положаја је вршен ноћу, а тенкови су се склањали у дубину непријатељске позадине у пошумљене комплексе. У зору је отпочињао пешадиски напад, а тенкови су акцијом на одбранбени распоред из позадине садејствовали том нападу.

По мишљењу немачких тенкиста при завршетку рата руски тенк типа „Стаљин” био је најбољи на свету. Имао је јако наоружање, велику брзину и јак оклоп.

Недостаци немачких тенковских јединица, поред изнете слабе оклопне моћи, били су још и следећи:

— недовољно развијен систем радионица за оправку тенкова;

— немање сопственог ваздухопловства; у свакој дивизији требало би да буду 3 ескадриле (извиђачка, за везу и јуришна); до 1941 године оклопне дивизије су имале своју ваздухопловну снагу, али им је тада одузета;

— недовољна сарадња са ваздушнодесантним јединицама, јер су оне биле под командом ваздухопловства;

— слаба самоходна артиљерија.

По мишљењу генерала Мантојфла (команданта 5 оклопне армије у Арденској офанзиви, децембра 1944 године) идеална тенковска дивизија требало би да буде оваквог састава:

— 1 тенковски пук од три батаљона, сваки по 60 тенкова;

— 2 мотострељачка пука по два батаљона у оклопним полугусеничарима; један пук са гусеничарима јачег оклопа (7 мм), а један слабијег оклопа (у току рата оклоп није био довољно јак тако, да се искрцавање пешадије морало вршити сувише далеко од борбене линије);

— 1 јака извиђачка група на гусеничарама;

— 1 моторизовани пионирски батаљон (сваки пук има свој вод);

— 1 артиљериски пук од 3 мешовита дивизиона (2 лаке и 1 тешка хаубичка батерија) и 1 дивизион тешких оруђа 150 мм. Два од три поменута мешовита дивизиона требало би да буду самоходна.

Да ли се замишља ПТ и ПА заштита унутар наведених јединица или као посебне јединице, у изјави није речено, нити писац даје потребна објашњења по овом важном проблему.

За савремене тенковске јединице треба предузети одговарајуће мере да би им се омогућио просек дневних маршева и до 200 км (снабдевање ваздухопловством).

У погледу општих линија организације савремене армије, генерал Мантојфл је мишљења да у оквиру сувоземне војске треба да постоје два дела (класе). Један мањи део требало би да претстављај елиту добро извежбаног људства коме ће бити обезбеђена врло јака подршка ваздухопловством, ваздушнодесантним трупама и ракетним наоружањем. Велике државе могле би да располажу са око тридесет оваквих дивизија. Остатак (већи део) би претстављао други део оружаних снага.

Поменути генерал дели такође пишчево мишљење, да се у савременој армији што више смањи број људства на помоћним дужностима и број возила у односу на борачки састав.

III ДЕО — ДОГАЂАЈИ ГЛЕДАНИ НЕМАЧКИМ ОЧИМА

У одељку коме писац даје наслов „Како је Хитлер тукао Француску и спасао Енглеску" забележене су многе појединости које дотле нису биле познате и које дају узроцима извесних догађаја сасвим друго тумачење но што их даје друга ратујућа страна. По подацима које износи писац, Француска је за чудо сломљена офанзивом у чији успех је веровао само мали део виших немачких руководилаца, а успела је

само због одоцнеле измене првобитног крутог плана Команде сувоземне војске — Браухич — Халдер, као и због сувише великог самопоуздања Француза, што је свакако наслеђено из добивеног Првог светског рата. Енглески експедициони корпус није се спасао „чудом код Денкерка”, већ из простог разлога што је Хитлер наредио оклопним јединицама да на домету топовске ватре стану јужно од Денкерка, где су се задржале пуна три дана, иако су могле отсећи Енглезе од мора. Због тога писац с правом примећује да историска истина може бити врло различита према томе са ког места и са ког гледишта се посматрају догађаји. Ову истину нарочито је тешко утврдити у току самога рата.

У погледу Западне кампање у немачком вишем руководству постојала су три крупна размимоилажења, тј. да ли уопште треба предузети офанзиву, у ком временском периоду је треба предузети и какав је требало да буде операциски план.

Хитлер се надао да ће Западне силе, после победе у Пољској, пристати на споразум. Али, како оне за ово нису хтеле да чују, отпочело је одмах по завршетку Пољске кампање превожење трупа на запад. У тој његовој намери наилазио је на противљење веома утицајних генерала. Једновремено отпочеле су се појављивати супротности у погледу времена када треба отпочети са операцијама. Он је желео да то буде што пре, тј. још у октобру — најдаље новембру 1939 године. Генерали, а нарочито Рундштет, енергично су се противили таквом решењу из разлога што армија није била довољно бројна нити довољно опремљена. Њихов отпор је био тако јак, да је претио да се претвори у отворену заверу, тј. да се уместо на Париз, пође на Берлин. При оваквом стању био је од пресудне важности извештај команданта домовинске војске генерала Фрома, да се у акцији не може рачунати на трупе. Колико је било колебања у погледу почетка напада писац наводи изјаву генерала Блументрита, начелника оперативног одељења групе армија „А” (Рундштет), да је у времену новембар 1939 — април 1940 године издато 11 наређења за почетак офанзиве која су, међутим, сва опозивана, чим би дошао рок извршења. Ово је изазвало сталну нервозу не само на немачкој већ и на противничкој страни.

Првобитни план Западне кампање не разликује се много од оног из 1914 године. У њему је, према томе, поправљено оно што се 1914 године сматрало грешком, тј. појачано је десно крило и у вези с тим проширена нападна зона на Холандију, а армије су повезане у групе армија. Као и у 1914 години за офанзиву се предвиђа седам армија: десно крило: група армија „Б” (генерал Бок) са 18, 6 и 4 армијом; центар: група армија „А” (Рундштет) са 12 и 16 армијом; лево крило: група армија

„Ц" са 1 и 7 армијом. Тежиште је створено на десном крилу. Против таквог плана устаје генерал Манштајн, начелник штаба групе армија „А", предлажући, да се тежиште акције пренесе на центар, тј. на његову групу армија, да се савезничка војска туче по деловима и то прво њено лево крило, које би се намамило на упад у Белгију, а затим остатак снага. Са овим планом он је успео да продре само на тај начин што је план достављен ненадлежним путем Хитлеру изазивајући негодовање његових претпостављених. Сумњало се и да је хтео постати командант сувоземне војске. Тако му није било дозвољено да извршењем овог свог плана руководи он, као начелник штаба групе армија „А", већ је смењен и постављен за команданта стрељачког корпуса; није му чак удовољена ни жеља да командује тенковским корпусом. План је, међутим, дефинитивно усвојен тек онда када су из Брисла стигле вести да Савезници стварно планирају упад у Белгију. Одакле је потекла ова индискреција писац не каже.

Француски план ишао је на руку Немцима, као и онај из 1914 године. Он је предвиђао упад најбољих снага (1, 7 и 9 армије) у Белгију, а сваки километар дубље у Белгију чинио је ове снаге осетљивијим на Рундштетов удар преко Ардена. Прелаз холандско-белгиске границе од стране Немаца имао је значење стартног пуцња за трку савезничких снага ка северу. Цео ток битке писац сликовито упоређује са борбом бика и матадора. Црвени огртач у једној руци имао је да намами бика у бесни трк да би матадор ову неопрезност искористио за смртоносни ударац копљем другом руком. Улогу изазивачког црвеног огртача имала је да одигра група армија „Б" чијем је преласку границе претходио ваздушни десант који су извршиле снаге од 5 батаљона падобранаца (4.500) и 1 стрељачка ваздушнодесантна дивизија (12.000 људи).

Савезнички извештаји у погледу бројне јачине ангажованих немачких ваздушнодесантних снага били су према томе претерани. Задаци ових јединица били су распоређени овако:

— 4 падобранска батаљона и 1 ваздушнодесантни пук, под командом генерала Студента, имали су задатак да заузму мостове на Доњој Рајни и да тиме омогуће сувоземним јединицама прелаз ове реке; ова акција, у којој је генерал Студент тешко рањен у потпуности је успела;

— 1 падобрански батаљон и ваздушнодесантна дивизија без 1 пука под командом генерала грофа Шпонека имали су да заузму престоницу Холандије — Хаг и заробе владу и двор; ова акција није успела. Неколико стотина десантника убијено је, а исто толико заробљено;

— свега 500 падобранаца ангажовано је према Белгији и то за заузимање прелаза преко Албертовог Канала и јаке утврђене групе Ебен Емаел.

Овај период операција показао је:

— да је неопходна уска сарадња ваздухопловства и трупа на земљи;

— да пешадиски напад може имати успеха и без подршке тенкова ако је организована довољна ватрена подршка уз примену тактике инфилтрације;

— да борба прелази у статику ако су оклопне снаге једне и друге стране једнаке;

— да је потребна велика еластичност у померању снага на ма коју тачку борбеног фронта.

6 армија генерала Рајхенауа, испред које је у прво време дејствовао 16 оклопни корпус (Хепнер), успела је да принуди Белгијанце на капитулацију. Генерал фон Бехтолсхајм, тада начелник оперативног одељења 6 армије, изјавио је, у оквиру овог проблема, да су Белгијанци могли још продужити отпор и да у Белгији главну препреку нису чиниле белгиске трупе већ реке и канали. Под оваквим условима природно је да Енглези ни данас не могу опростити капитулацију Белгиске војске њеном главнокомандујућем бившем краљу Леополду, за кога се иначе препричавало да гаји извесну наклоност према фашистичком покрету. Све ово је, свакако, нашло одраза на престону кризу у којој Енглеска није са симпатијом гледала на акцију око његовог повратка на владарско место.

У погледу употребе 16 оклопног корпуса важно је истаћи да је он одузет 6 армији, иако је она имала фронтални успех, и да је бачен на фронт Централне групе армија где се све више оцртавао пролом савезничког фронта.

Улогу матадоровог копља имала је да одигра 1 тенковска армија (Клајст) у оквиру групе армија „А". Ова група армија доведена је до јачине 86 дивизија које су распоређене у узани, а дубоки поредак. На источној граници Луксембурга извршена је највећа концентрација тенкова која је икада виђена у рату. Три тенковска корпуса (6 оклопних и 3 моторизоване дивизије) постројене су налик на фалангу у три блока (прва два — тенковске дивизије, а трећи моторизоване) чија је укупна дубина износила око 190 км. Генерал Клајст каже: „Ако би се ова снага свила у колону на једном путу, онда би се њено чело налазило у Тријеру (западна граница Немачке), а зачеље у Кенигсбергу (данашњи Калињинград у некадашњој Источној Пруској)". Покрет ове масе имао је више карактер маршманевра него пробоја, јер је ова снага наилазила на врло слаб отпор у Арденима за које

су Савезници сматрали да су непогодни за маневарска дејства брзопокретних јединица. Прелазе преко Ардена браниле су врло слабе снаге белгиских арденских ловаца, а доцније на реци Мези Клајстовој армији су се супротставиле свега четири француске дивизије другог позива. Покрет ка Мези личио је на трку. Стрељачки корпуси 12 армије генерала Листа, која се кретала иза тенковске армије, стигли су на реку Мезу свега један дан доцније од тенковских корпуса. При прелазу Мезе Клајстову армију је потпомагало 1.000 обрушавајућих авиона. По прелазу Мезе 12 армија је скренута на југ у циљу бочне заштите обухватног маневра 1 оклопне армије. Уместо 12 армије упућена је за оклопном армијом 2 армија (Вајхс). Ово је изазвало задржавање оклопне армије за два дана, а што генерал Клајст сматра погрешком. По његовом мишљењу било би боље да је 12 армија продужила покрет за оклопном армијом, а да је 2 армија упућена на југ, јер није постојала бојазан од бочног дејства Француза са југа. Иза оклопних снага наступале су моторизоване дивизије и поседале одбранбене положаје дуж коридора (спољни и унутрашњи фронт), који се стварао десном обалом Соме до мора. Ове дивизије задржавале су се на бочним положајима (спољни и унутрашњи фронт у окружавајућој операцији) све док исти нису били цементирани стрељачким јединицама 2 армије. Са каквом је брзином оклопна армија наступала и какво изненађење је произведено најбоље сведоче примери које наводи генерал Клајст. Он каже: „...наш први сусрет са Енглезима био је када смо у свом наступању ка мору наишли на један њихов допунски батаљон на егзерциришту, чији су војници имали пушке напуњене маневарском муницијом, а француски армиски генерал Жиро, који је упућен да смени команданта 6 армије на Мези, упао је својим аутомобилом право међу наше оклопне јединице и био заробљен".

У току ове операције Савезници су изгубили 30 француских, 12 енглеских, 22 белгиске и 11 холандских дивизија — укупно 75 дивизија. Ово претставља, свакако, једну од најкрупнијих победа у историји ратоводства, победу која је изненадила и немачке генерале. Упитани од стране писца, генерали, који су били на најодговорнијим местима немачког Генералштаба, какви су заправо били планови када се избори победа над Французима, они нису могли дати одговор. Они су изјавили да то није њихова ствар, већ ствар политичара. Писац ову ограниченост видика оцењује као велики недостатак немачког Генералштаба и сматра да он није имао смисла за велику стратегију. У савременим условима ратоводства, политички моменти заиста играју велику улогу не само у стратегији већ и у оператици.

Сличан недостатак писац открива у немачком Генералштабу и у погледу утицаја економских услова на стратегију. На питање упућено генералу Блументриту, који је извесно време заузимао место помоћника начелника штаба сувоземне војске, а затим начелника штаба Западног фронта, да ли су налазишта гвожђа и злата била од битне важности за СССР, писац добија одговор да он није био упознат са економском страном рата.

На основу ових исказа писац закључује да немачка стратегија није била довољно повезана ни са политиком ни са економиком, а ова повезаност претставља неопходан услов за савремено ратоводство.

Оваково потцењивање немачких генерала, у коме им се приписује недостатак дубине разумевања и у коме су приказани као уски техничари и бирократе, не видећи педаљ даље од свога заната, изгледа нам претерано. Треба имати у виду да су они своје изјаве давали као ратни заробљеници, а да би свако њихово изјашњавање у погледу шире стратегије и економике претстављало дирање у осетљивост победника у чијој су се власти налазили.

По мишљењу широке јавности и према савезничкој пропаганди Енглеску је спасло њено ваздухопловство у борби која је трајала неколико месеци, а која је названа „битком за Енглеску". По мишљењу Немаца ово је само један део објашњења и истине, и то за завршни део. Основни узрок је много дубљи, тј. Хитлер у прво време није хтео да заузме Енглеску.

Овом чињеницом треба објаснити и заустављање Клајстових тенковских претходница по личном наређењу Хитлера на 15—18 км јужно од Денкерка, тј. у време када су Енглези били још много даље од морске обале. Неки су ово тумачили тиме, да Хитлер није хтео да пошаље тенковске јединице у фландриске мочваре. Други, који су били ближе руководству, а међу њима и маршал Рундштет, међутим, изјављују да је заустављање тенковских јединица јужно од Денкерка диктовано политичким разлозима. Хитлер се надао да ће закључити мир са Француском, а да ће то довести до споразума са Енглеском. Због тога у прво време и не помишља на инвазију Енглеске, а доцније не жури са припремама за ову операцију. Тек кад је постало очигледно да Енглеска неће да преговара, онда је отпочело журно припремање операције „Морски лав", а као увод у њу ваздушни напади немачког ваздухопловства.

У другој фази рата Французима је према Немцима преостало око 66 дивизија (22 дивизије према Италији и на другим местима), које су организовале одбрану јужно од Соме тзв. Вегановy линију, везујући се источно за гранични утврђени појас

(Мажиновљева линија). За ликвидацију ових снага, која се могла прорећи математичком тачношћу, главна улога опет је била додељена десном крилу, тј. групи армија „Б". Ту је била прикупљена и 1 тенковска армија генерала Клајста као носилац маневра. Међутим, ток догађаја је хтео да опет главну улогу одигра група армија генерала Рундштета, у чијем саставу је био тенковски корпус генерала Гудеријана. Ту је постигнут изразити пробој стрељачким корпусима 12 армије у Шампањи где је у брешу убачен тенковски корпус Гудеријана. Врховна команда, уочавајући ову чињеницу, скида са фронта групе армија „Б" групу Клајстових тенковских корпуса, где нису могли да постигну жељени успех, и упућује их дугим маршевима позади фронта сопствених јединица у Шампању, убацујући их у брешу кроз коју је био већ прошао тенковски корпус Гудеријана. Овај корпус био је у међувремену стигао у област важних чворова комуникација Сен Дизије — Шомон, где је стављен пред дилему куда наступати: да ли повернути на исток ка платоу Лангр и даље ка швајцарској граници у циљу опкољавања француских снага на Мажиновљевој линији и у Алвасу, или наступати ка платоу Дижона и Лиона, да би се стигло на Средоземно Море и на тај начин помогло италијанској војсци у прелазу Алпа, или треба, најзад, скренути на југозапад у правцу Бордоа, у циљу пресецања отступнице француским армијама које су се повлачиле из области Париза ка Лоари. Гудеријану је наређено да крене првим правцем, а Клајстовим снагама да крену другим и трећим правцем.

Основна карактеристика друге фазе Западне кампање је брзо преоријентисање снага ангажованих у белгиско-холандској операцији за даље операције у правцу југа, тј. друга операција могла је отпочети већ месец дана после почетка прве операције. Сем тога главни део немачких оклопних снага могао је бити пребачен невероватном брзином са фронта групе армија „Б" (Бок), где није имао видног успеха, на фронт централне групе армија „А" (Рундштет) где је постигнут пробој на довољно широком фронту. Писац из тога закључује, да такву маневарску способност оружаним снагама могу обезбедити само оклопне и моторизоване јединице. Интересантни су и разлози који се наводе због чега није успео пробој Клајстове армије на фронту групе армија генерала Бока. Ова оклопна армија није ангажована у једној маси за извршење пробоја, већ је распоређена у две групе које су из мостобрана јужно од реке Соме требало да дејствују обухватно у виду клешта. Оне, међутим, нису имале довољну пробојну моћ. Пренебрегнут је према томе удар масе попут маља, као што је то учињено у Арденима.

Први знаци да Хитлер намерава извршити десант на Британска Острва уочени су тек 2 јула када је наређена студија овог проблема. Руководство сувоземних и поморских снага примило је овај план са великом скепсом. Једино је Геринг био уверен у успех. Коначно је искристалисан овај план: ваздухопловном офанзивом изборити господарење у ваздуху и омекшати енглеску одбрану; ваздушним десантом осигурати мостобран, а затим извршити поморски десант на јужну обалу Енглеске. У погледу поморског десанта искрсла су крупна размимоилажења између сувоземне војске и ратне морнарице. Сувоземна војска је тражила да се искрцавање изврши на широком фронту на отсеку: Рамсгеит—Лајм Беј (300 км), док је ратна морнарица истицала да може искрцавање обезбедити само на уском фронту Рамсгеит—Истберн (око 100 км). Обе стране су помирене компромисним решењем Хитлера, да се искрцавање изврши на фронту Довер—Портсмас (око 150 км). Операцијама је имао да руководи маршал Рундштет и зато су му стављене на расположење 16 армија (генерал Буш) и 9 армија (генерал Штраус) с тим, да отпочну десант са отсека Холандија—Ле Авр. У први ешелон одређено је 13 дивизија, а остале снаге имале су се превести постепено по ешелонима. Ваздушни десант имао се извршити у области Фолкстоуна са 1 падобранском и 1 стрељачком ваздушнодесантном дивизијом (једрилицама) под командом генерала Пуциера. Најбољи немачки ваздушнодесантни командант, генерал Студент, налазио се у то време још у болници на лечењу задобивених рана приликом десанта у Холандији.

Због неуспеха ваздушне офанзиве, из бојазни од енглеске морнарице и слабог одмицања осталих припрема, Хитлер је био за чудо спреман, као никада пре ни после, да прими изговоре генерала и адмирала, наредивши 17 септембра да се операција одложи на неодређено време.

*

* *

У разматрању операција у Средоземљу које је стављено под наслов „Промашаји у Средоземном Мору”, писац језгровито карактерише ситуацију углавном овако: Суец је спасен због првобитне индиференције Хитлерове да се освоји ова важна кључна позиција у Средоземљу, а вероватно и због опште политичке линије Хитлера према Енглеској. Кипар, важна база енглеске флоте у Источном Средоземљу и полазна база за напад на Суец, није нападнут због великих губитака које су претрпеле немачке ваздушнодесантне снаге при заузимању Крита. Гибралтар није заузет због противљења Франка да пропусти

Немце кроз Шпанију. Припреме за десантне операције у циљу заузимања Малте обустављене су због неповерења у поморско обезбеђење операције коју су имале да врше италијанске оружане снаге.

Немачки генерали су били против ангажовања немачких снага у Северо-афричком рату. Када је Хитлер донео супротну одлуку овом гледишту, тенковски специјалиста, генерал Тома, предлагао је да се у Африку упуте 4 оклопне дивизије, да би се постигла брза и одлучујућа победа. Италијанске дивизије би се имале сменити, јер је пустињски рат у Африци, са огромним тешкоћама у снабдевању, захтевао малу, али брзопокретну армију. Њих су, према томе, немачки генерали осећали као баласт. Хитлер није усвојио такав предлог, већ је одлучио да пошаље само једну дивизију са осталим помоћним деловима под називом „Афрички корпус". Таква снага била је довољна да се Енглези сузбију и Либија поново освоји, али је била недовољна да се извојује одлучна победа. Овакво решење тумачи се чисто политичким факторима, тј. ова снага значила је подршку Мусолинију, а веће снаге навеле би Италију на сумњу да Немачка жели да има решавајућу улогу и у Северној Африци.

Генерал Тома има веома неповољно мишљење о Италијанима као борбеном елементу. Он сматра да је један Британац бољи од 12 Италијана. Италијани су добри радници, али не борци.

Због оваквих и сличних речи италијанска критика ове књиге је доста неповољна и каже: „Сигурно је, писац није непријатељ Италијана нити им се диви. Било да говори он лично, било да цитира речи немачких генерала, у књизи има мало оцена о нама, али уколико их има оне су увредљиве; оне су увредљиве утолико више што их има мало".

Писац истиче да је Ромелу омогућено далеко наступање до врата Нила због великог плена који је добио приликом капитулације Енглеза у Тобруку. Његово истицање ка Нилу отежавало је снабдевање његових снага (дуга комуникациска линија, а поморским путем владали су Енглези) тако, да је ово постало узроком пораза. Показала се, према томе, аномалија, да је плен који су дали Енглези Ромелу био предуслов за њихову доцнију победу код Ел Аламејна.

Немачко војно руководство, па и сам Ромел, увиђали су да се армија, иако је постигла толике победе, налази у врло критичној ситуацији због тешкоћа у снабдевању и предлагали су да се повуче. Хитлер је, међутим, личним телеграмом забранио извршење таквог плана.

Под таквим околностима отпочела је битка код Ел Аламејна, у којој су немачко-италијанске снаге разбивене и принуђене на

повлачење, а једним делом заробљене. Међу заробљеницима налазио се и пионир немачког тенковског наоружања генерал Тома који је у отсуству Ромела командовао немачким снагама. Због тога је писац имао прилике да се чешће види са њим и да детаљније измени гледишта о употреби тенковских јединица за чије су се стварање залагали и један и други. Писац је у својој књизи забележио и џентлменско-ритерски састанак генерала Томе са генералом Монтгомеријем на ручку, на који га је овај позвао после заробљавања. Том приликом они су дискутовали о току битке и видело се да је Монтгомери имао потпуно тачне податке о немачком распореду. Генерал Тома дао је писцу књиге врло ласкаву изјаву о генералу, доцнијем маршалу Монтгомерију речима да је он једини маршал који у прошлом рату није претрпео ниједан пораз. Ова изјава била би заиста потпуно на своме месту, да на маршала не пада део сенке неуспеха ваздушнодесантне армије код Арнхајма 1944 године.

Предлог за напад на Крит поднео је генерал Студент, који је израдио и све планове ове операције. Она је имала да послужи само као једна етапа за даљи скок на Кипар, а затим на Суецки Канал. Хитлер је повољно гледао на ову операцију, али је дефинитивна одлука за напад на Кипар имала да падне тек по заузећу Крита.

У заузимању Крита учествовало је 22.000 људи (1 падобранска дивизија, 1 пук десантне пешадије преношен једрилицама и 5 брдска дивизија транспортована ваздушним путем). Десантним корпусом командовао је генерал Студент кога је подржавао 8 ваздухопловни корпус (Рихтхофен), а целом операцијом руководио је генерал Лер, командант снага на Балкану. Ништа није пребачено морем; оно што је покушано да се упути морем (тешко наоружање) уништила је енглеска флота. Приликом ваздушног десанта претрпљени су велики губици, тј. око 4.000 мртвих и несталих не рачунајући рањене. Приликом скокова падобранаца био је велики број озледа услед пада на планинско земљиште дубље у унутрашњости острва, а због бојазни да се скок не заврши падом у море (ваздушна струја). Овако велики губици били су узрок да се одустане од искрцавања на Кипар, а сем тога одустало се уопште од даље употребе ваздушнодесантних трупа за веће операције. Хитлер је био мишљења да се њима не може постићи оно што се очекивало, а нарочито да би то могло да буде оружје будућности. Није веровао ни вестима да Американци припремају јаке ваздушнодесантне снаге. Вероватно га је на овакво схватање нагонила и чињеница да су Немци све више губили своју надмоћ у ваздуху која је потребна за такве операције. Тек ваздушни десант Савезника на Сицилији натерао је Хитлера да промени мишљење

и нареди да се отпочне са поновним вежбањем ових трупа. То је било, међутим, већ доцкан, јер је цвет ових трупа изгинуо у сувоземним операцијама, а Савезници су потпуно господарили ваздухом.

За напад на Гибралтар била је предвиђена снага од 8 дивизија које су имале да крену кроз Шпанију. Од тога се одустало због отпора Франка (дипломатска акција енглеског амбасадора — министра иностраних послова у Чемберленовој влади — сер Самјуела Хора) и због мишљења генерала Студента да се Гибралтар не може заузети ваздушним десантом код чувања неутралности Шпаније.

Заузимање Малте било је планирано за 1942 годину и оно се имало извршити комбинованом операцијом: ваздушним и поморским десантом. Ваздушни десант су имали да изврше Немци са једним корпусом под командом генерала Студента (2 падобранске и 1 стрељачка ваздушнодесантна дивизија). Поморски десант имало је да изврши 6—8 италијанских дивизија уз подршку италијанске флоте. Операција је отказана после инспекције извршене од стране немачког генерала Кривела у Африци, а који је дао веома неповољне податке о стању у Италијанској оружаној сили. Интересантно је да је ова одлука донета у моменту када је Ромел лупао на предња врата Суеца, на Нилу, а Клајст на позадња врата на Кавказу.

Писац из дејства у Средоземљу изводи закључак да у модерном рату тактика није најважнија ствар већ да одлучан фактор лежи у домену стратегије, односно у организовању средстава рата.

*

* *

У опису „Неуспех под Москвом" писац даје основне карактеристике рата против СССР уопште, а напосе првог периода. Сумирајући изјаве немачких генерала капетан Харт закључује да суштина изгубљене Хитлерове игре у Русији лежи у његовој недовољној смелости. У критичној фази он се недељама колебао губећи тиме драгоцено време које се није могло надокнадити. После тога он је уништио себе и Немачку пошто није био довољно одважан да призна изгубљену игру. Поновила се историја Наполеона, али са значајним разликама. Иако је Хитлер изгубио игру на вратима Москве (Наполеон је заузео Москву), он је био, ипак, ближе победи него Наполеон, заузео је веће просторије и задржао се дуже на њима, да би потом доживео већу катастрофу него француски цар.

Хитлерова намера била је да се главнина Црвене армије уништи западно од Дњепра. Када ово за длаку није успело, Хи-

тлер није знао шта да ради. Када се коначно одлучио да пође на Москву, било је сувише доцкан да би је заузео пре почетка зиме.

Немачки генерали сматрају да је учињена фатална грешка продужењем наступања у унутрашњост Совјетског Савеза када није остварена основна замисао ратног плана — тучење Црвене армије западно од Дњепра.

Русију није спасао њен напредак, већ њена заосталост, а нарочито на пољу комуникација. Немци су изгубили прилику да изборе победу због тога, што се њихова моторизација базирала махом на точковима, а не на гусеницама подесним за покрет по сваком земљишту. Немачка армија била је, истина, модернија од осталих, али, ипак, није усвојила идеје које су биле старе већ двадесет година.

Тенкови су могли, скоро свуда, да се крећу, али није могла да их стиже њихова комора. Када је отпочела да пада киша, колоне су често морале да стану и чекају док не сине сунце да осуши пут и тако би продужиле покрет.

Решење да сва моторна возила буду на гусеницама, а не на точковима, свакако, има своје добре стране. Треба, међутим, имати у виду да се усвајањем возила са гусеницама губи на брзини, а да је баш то био један од битних елемената на коме су биле изграђене немачке оклопне јединице и на чему се заснивала немачка ратна доктрина. Сем тога, возила на гусеницама, у погледу дуготрајности употребе, тешко да се могу упоредити са возилом на точковима.

Најзад, знатна кочница у брзом развоју операција била је слабо развијена мрежа совјетских жељезничких комуникација код којих се морало губити и драгоцено време у мењању колосека да би се оспособиле за немачки транспорт.

Балканска кампања, а нарочито догађаји од 27 марта 1941 године, имали су за последицу, да је почетак напада на СССР одгођен од 15 маја на 22 јуни. Ово је било потребно нарочито због тога што су се у саставу трупа, одређених за операције на Балкану, налазиле јаке тенковске снаге под командом Клајста које су у походу на Русију имале своје место у саставу Јужне групе армија (Рундштет). Овим снагама требало је после Балканске кампање обезбедити време за повратак, ревизију мотора и одмор посада. Те јединице одоцниле су са доласком у састав поменуте групације. Ово, као и још неке чињенице учинило је да је Јужна група армија заостајала. Предузете су мере за убрзање њених операција, али се то фатално одразило на дејство централним правцем.

Идеја за напад на СССР никла је у јулу 1940 године, а коначна одлука по томе је донета крајем 1940 године. Истицано је

да Русију треба тући пре но што ојача, а наводно су постојали подаци да се СССР припрема за напад на Немачку за лето 1941 године. Немачки Генералштаб био је против оваквог решења. Сматрао је да је боље сачекати напад Руса.

Претпостављало се да ће рат на истоку бити кратак. Сви планови предвиђали су крај кампање у јесен 1941 године. Квалитет је требало да избори победу над квантитетом. Квалитет је, међутим, долазио до изражаја само дотле, док Црвена армија није прикупила потребна борбена искуства.

Маршал Кајтел рачунао је у то време да према 155 совјетских дивизија стоји 121 немачка дивизија, али бољег квалитета, које су требало да изборе победу, што умало није успело.

Под условима бројне подређености, а квалитативног преимућства, успех је требало изборити држањем иницијативе у нападу, изненађењем и стварањем релативне надмоћности на правцима тежишта операција. Однос снага на појединим правцима био је следећи: на северном правцу (група армија Леб) снаге су биле једнаке; на централном правцу (група армија Бок) Немци су имали извесну слабу надмоћност, а на јужном правцу (група армија Рундштет) немачке снаге су биле слабије од совјетских. На овоме правцу Буђонијев фронт је располагао са око 2.400 тенкова, док је Клајстова тенковска група имала свега 600 тенкова. Најзад, Немци, на Источном фронту, у целини узев, нису располагали са тако изразитом надмоћи у ваздуху као на Западном фронту.

Зашто план није успешно спроведен, немачки генерали резимирају следећим: зима је дошла раније него осталих година, а Црвена армија је претпостављала жртвовање земљишта него да се упусти у одлучну битку коју су Немци тражили.

Постојала је и грешка у стратегиском развоју. Између Јужне и Централне групе армија остављена је у немачком распореду празнина (Припјатска блата) где су Совјети прикупили јаке коњичке снаге које су отпочеле дејство на бок и позадину Јужне групе армија чим се ова нашла јужно од поменуте просторије. Због тога је ова група армија и знатно заостала у односу на Централну и Северну групу армија.

На централном правцу окружење код Слонима и Смоленска није у потпуности успело. Знатне снаге Црвене армије успеле су да се извуку из обруча. Код Смоленска на реци Десни ова се група армија зауставља и чека неколико недеља ради довођења појачања, уређења снабдевања и због дилеме куда управити следећи удар, да ли на Кијев или на Москву. Прихваћено је прво решење.

После Кијевске операције тежиште се поновно преноси на центар, јер се сматрало да се одатле могу најбоље пресецати комуникације које се пружају радијално из Московске Области, тј. њих је било најлакше сећи дејством ка североистоку и југоистоку.

Овим, међутим, операције на јужном правцу нису заустављене, већ су продужене у експлоатацију победе код Кијева, а са циљем да се избије на реку Дон, на отсеку Ростов—Вороњеж са истурањем предњих одреда чак до Мајкопа на Кавказу и Стаљинграда на Волги. Требало је, дакле, учинити оперативни скок од читавих 800 км, зашто се није располагало ни довољним снагама и погонским материјалом, нити су била моторна возила способна да превале толико отстојање, с обзиром на њихову истрошеност у претходним операцијама.

Интересантно је мишљење маршала Рундштета по овом питању. Он налази да је тежиште требало пренети на северни правац у циљу заузимања Лењинграда па онда, у другој фази, повести операцију на Москву у садејству са Централном групом армија.

Последњу велику победу над Црвеном армијом Немци су изборили код Вјазме. У овој операцији окружења учествовале су 2, 4 и 9 армија са тенковском групом Хепнер на десном и тенковском групом Хот на левом крилу. У овој операцији, по немачким подацима, заробљено је око 600.000 људи. У овој, као и у ранијим операцијама, тенковске снаге су учествовале у пробоју, окружењу и уништењу непријатеља. Генерал Гудеријан је предлагао да се одустане од овог шаблонског начина операције окружења и да се тенковске снаге употребе само за пробој, а извршење окружења и уништења непријатеља да се повери стрељачким јединицама, док би тенковске снаге имале да се употребе за продирање у дубину. На тај начин, вођење операција добија већу динамичност и брзину. Немачки генерали су мишљења да је овакав начин дејства могао да доведе до заузећа Москве. Хитлер, међутим, није усвојио предлог смелог и дрског генерала тенкисте Гудеријана већ се противно његовој навици приклонио класичном плану окружења који му је поднео командант Централне групе армија фон Бок. Поменуту теориску поставку применила је у пракси Црвена армија почев од 1944 године — наприме, у Јаш—Кишињевском окружењу.

После операције код Вјазме отпочеле су припреме за напад на Москву, али под врло тешким временским и земљишним приликама. Код немачких генерала запажено је све веће страховање од могућег понављања Наполеонове катастрофе. Због тога није био редак случај, да се у рукама највиших руководилаца видела књига Коленкура која описује Наполеонову катастрофу. Генерал Блументрит, тада начелник штаба 4 армије (фон Клуге), живо

се сећа слике како његов командант гази руско улично блато одлазећи ујутру из свога стана на радно место, а држећи у руци књигу Коленкура. При томе је 4 армија требало да одигра главну улогу у нападу на Москву. Генерал Блументрит уопште сматра да је књига поменутог француског писца имала врло дефетистичко дејство на немачки командни састав. Код трупа се ова брига мање осећала, јер су оне ноћу виделе отсјај светла Москве и надале се да ће ускоро наћи удобно пребивалиште.

Из описа Московске операције интересантно је истаћи да је 4 армија (Клуге) заустављена у шумској области западно од Москве, где су се Руси показали прави уметници у шумским борбама.

*

* *

У зимској кризи 1941/42 године, која је наступила због неуспеха под Москвом, немачко командовање је стављено пред крупну дилему шта треба предузети. Да ли наредити опште повлачење или се задржати на достигнутој линији? Генерали (изузев генерала Халдера) су били махом за прво решење, а Рундштет (Јужна група армија) и Леб (Северна група армија) предлагали су чак да се изврши повлачење на полазну линију у Пољској. Хитлерова одлука „Ни корак повлачења — сваки има да се бори онде где се налази" отклонила је опасност панике у овом црном моменту и спречила да Немачка армија доживи судбину Наполеонове армије.

Губици у дивизијама били су ипак знатни. Дивизија генерала Типелскирха, која је дејствовала у области Валдајских Висова, пала је на 1/3 свог формациског састава, тј. испод 5.000 људи, а поједине чете су имале само 50 људи.

У току зиме Немачка армија је организовала одбрану на широком фронту ослањајући се на насељена места као чворове комуникација и сигурни заклон од зиме. Фронтови дивизија износили су 40—50 км, а на тежиштима борбе 20—25 км. Овако широке фронтове омогућавала су два фактора:

— јача ватрена моћ дивизија него раније;

— већа покретљивост резерви (тенкови и моторизоване јединице).

Насељена места организована за кружну одбрану у виду јежева могла су да буду врло тешко снабдевана и често су се ослањала на дотур искључиво ваздухопловством, које је том приликом, услед непријатељског дејства, а нарочито због временских неприлика, претрпело огромне губитке. 2 стрељачком корпусу морало се дотурати по 200 тона потреба дневно. За пренос ових

потреба било би под нормалним приликама потребно око 100 авиона. Због рђавог времена и немогућности да се потребе баце на одређена места, морало је да буде ангажовано 350 авиона ако се желело да трупе корпуса остану у животу и да издрже притисак Црвеноармејаца. Према тим подацима у току овог периода уништен је велики део немачког ваздухопловства.

Одлука Хитлерова, којом је забрањено повлачење, била је оправдана и показало се да се она може спровести у дело. Ова чињеница довела је до још јачег опадања угледа генерала.

О плановима за 1942 годину генерал Блументрит, тадањи помоћник начелника штаба сувоземне војске, даје следеће податке:

— Хитлер није веровао подацима о могућности ојачавања Црвене армије, нарочито у погледу тенкова;

— Хитлер није хтео да чује о повлачењу, већ је сматрао да треба поновно прећи у офанзиву са циљем да се, по могућству, постигне оно што се није могло постићи 1941 године;

— привредни стручњаци су такође захтевали офанзиву, а са циљем заузимања нафтоносних области, јер су сматрали да се без нафте не може даље ратовати;

— главни успех офанзиве Црвене армије у току зиме 1941/42 године био је у ремећењу немачких планова за 1942 годину. У тој офанзиви немачки губици су били већи од зиме него од руских напада. Због тога се морала офанзива 1942 године свести на један ужи сектор. Резултати су према томе испољавали више индиректно дејство (стратегија) него непосредну опасност (тактика);

— циљ офанзиве је био заузимање Кавказа, а Стаљинград је имао да се заузме само у циљу бочне заштите целе операције. Генерал Блументрит одбија совјетско тврђење да је постојала намера да се преко Вороњежа учини заокрет на север у циљу обухвата Москве. Операција према Москви имала је да се поведе тек пошто се створе одговарајући материјални услови, у ком циљу треба заузети нафтоносне области. Да би се ово постигло удар се имао извести:

а) правцем Курск—Вороњеж — десном обалом низ реку Дон: 4 оклопна армија (Хот), а позади ње 6 армија (Паулус);

б) правцем Харков—Ростов—Кавказ: 1 оклопна армија (Клајст), а позади ње 17 армија.

Генерал Блументрит сматра да је било правилније прво заузети Стаљинград па онда окренути на Кавказ. Да је био циљ постављен овако, 4 оклопна армија је могла да заузме Стаљинград, а она је упућена прво на Доњи Дон, да помогне 1 оклопну армију у прелазу ове реке, а овој, по изјави маршала Клајста, то није било потребно.

Што нису заузета кавкаска нафтоносна поља наводе се следећи разлози:

— недостатак погонског материјала (због штедње у бензину, могле су се видети смешне слике: камиле преносе бурад са бензином);

— упућивање знатног дела трупа Стаљинградској групи (моторизоване јединице, ПА корпус, ваздухопловство).

*

* *

У исказима немачких генерала о догађајима који су се одиграли после стаљинградске катастрофе писац истражује да ли је Немачка војска могла избећи пораз после стаљинградских догађаја. Истакнуте личности немачког командовања, као што су маршали: Рундштет, Манштајн и генерал Дитмар, сматрају да се ово могло остварити под условом скраћивања фронта и уношењем у дефанзиву оперативног елемента, тј. еластичном одбраном и са већим оперативним скоковима, а са давањем командантима веће слободе у доношењу одлука. Хитлер, међутим, на такво решење није пристао. Он се противио сваком оперативном повлачењу, па се због тога дешавало да је повлачење морао ипак предузети под ударцима непријатеља.

Клајст је добио маршалски чин због успешно организованог повлачења са Кавказа под изванредно тешким оперативним условима услед опасности која је настала стаљинградским догађајима. Док се Црвена армија налазила на свега 70 км источно од Ростова, Клајстова армија се налазила још 650 км јужно од ове вароши, па, ипак, успела је да се извуче кроз ово уско грло на Доњем Дону, а уз бочну заштиту групе армија „Дон" (Манштајн).

У погледу Курске битке даје се интересантан податак, да је у њој учествовало 17 немачких оклопних дивизија. Маршал Клајст сматра да је офанзива могла имати успеха да је предузета 6 недеља раније, али тај успех није могао бити одлучујући, јер се није располагало са довољно снага.

Генерал Хенричи, командант 4 армије, која је у времену Курске офанзиве држала отсек Рогачев—Орша, затварајући правац Москва—Минск, изјавио је да може својим искуством потврдити поставке пишчеве из времена пре рата, да одбрану у оквиру тактике треба сматрати надмоћнијом од напада. Његова армија састојала се из 10 дивизија, држала је фронт од 150 км у правој линији (односно 200 км по предњем крају). Циљ Руса је био да заузму Оршу и они су у три узастопне офанзиве ангажовали 20, 30 и најзад 36 дивизија, а нису постигли жељени успех. На тежишту борбе од 20 км Немци су употребили $3^1/_2$ дивизије, а остали део фронта од 180 км држало је $6^1/_2$ дивизија.

Одбрана је вођена са успехом благодарећи следећим мерама:

— уски дивизиски сектори на нападнутом делу фронта (око $5^1/_2$ км);

— јака артиљериска подршка (380 оруђа на сектору тежишта борбе (20 км), односно 19 оруђа на 1 км фронта);

— попуна губитака (сваки дан просечно по 1 батаљон на дивизију) у дивизијама на тежишту борбе, узимањем људства из дивизија на осталом делу фронта. Тежило се да позади сваке дивизије буде по 1 свеж батаљон извучен са мирнога сектора. Следећег дана је узет наредни батаљон истога пука са командом тога пука итд.;

— у доцнијем периоду рата овај командант је примењивао тактику повлачења предњег краја на другу линију отпора (око 2 км позади) када је осетио да се приближава моменат совјетског напада (хватање заробљеника). На тај начин напад непријатеља је значио увек удар у ветар и могао је бити сломљен. Ову околност користиле су трупе суседног отсека и бочним нападом на уклињене руске снаге повраћале првобитни предњи крај.

Генерал Хенричи, у завршници рата командант групе армија за одбрану Берлина, сматра да је за извођење успешног напада потребна надмоћ 1:3, а понекад чак 1:6 до 1:7. Било је случајева, да је он водио успешну одбрану при односу снага 1:12 до 1:18.

И овај генерал сматра да је еластичном одбраном могла да буде постигнута равнотежа у снагама. Међутим, Хитлер је био против сваког повлачења које није наређено одозго. За сваки противни поступак командантима се претило судом. Пред летњу офанзиву Црвене армије 1944 године у Белорусији команданти су тражили благовремено повлачење на реку Березину, али Хитлер није хтео да чује за ово. Генерал Типелскирх, тада командант 4 армије, наредио је, међутим, на своју одговорност кратко повлачење и тиме одржао своју армију компактну, док су суседне две армије смрвљене чиме је проузроковано опште расуло Централне групе армија.

*

* *

У оцени Црвене армије, коју су дали немачки генерали, такође наилазимо на интересантне податке значајне и за данашњицу.

Генерал Клајст сматра да су Немци изборили првобитне успехе због боље извежбаности и поседовања ратног искуства. Црвеноармејци су постали првокласни борци кроз искуства рата. Штабови су убрзо умели извући одговарајуће поуке из претрпљених пораза. Команданти који су били на северном правцу,

међутим, сматрају да су трупе које су се против њих бориле биле слабе, технички и тактички, из чега се изводи закључак да су се ту бориле трупе другостепеног квалитета. Сви се, међутим, слажу да су руски тенкови Т-34, а нарочито тип „Стаљин” изванредни.

Партизанско ратовање задавало је велике бриге немачком командовању и наносило велике штете Армији.

Немачки гренадир није се бојао руског пешака, али се бојао да падне у руско заробљеништво и одашиљања у Сибир. Ова бојазан појачавала је његову отпорност.

Дискутујући о слабим и јаким тачкама Црвене армије у току 1941 године, маршал Рундштет наводи да су тешки совјетски тенкови и њихов квалитет били непријатно изненађење за Немце. Насупрот томе, Немци су наилазили на слабију совјетску артиљерију но што су је очекивали, а совјетско ваздухопловство није пружало озбиљан отпор у току прве кампање на Источном фронту.

У 1941 години, по мишљењу маршала Рундштета, на совјетској страни није било добрих генерала. О Буђонију, који је командовао Јужним фронтом на правцу дејства његове групе армија, маршалу Рундштету један заробљени совјетски официр дао је следећу оцену: „То је човек са врло дугачким брковима, а врло кратком памећу”. Без сваке је сумње да се стање у генералским редовима временом све више побољшавало.

Совјетски Савез налазио се у најкритичнијем стању у погледу људства и материјала 1942 године.

Од совјетских маршала немачки генерали сматрају да је Жуков био најбољи, али, као узгред, наводе да је био у времену 1921—23 године на војном школовању у Немачкој код генерала фон Секта. За Коњева сматрају да је добар тактичар, али да заостаје за Жуковим.

Уколико је рат више одмицао, утолико је руско командовање, почев од врха па до дна постајало боље.

Генерал Дитмар сматра да Руској армији даје особени печат безбрижна равнодушност што претставља нешто више него фатализам. Црвеноармејца је тешко импресионирати ма чиме. Уочавајући ове особине, Хитлер је наредио да се копира ово психолошко држање Руса. С друге стране, Руси су учили од Немаца тактику.

Даље се износе још следеће карактеристике:

— црвено небо у току ноћи (паљење села) значило је да се Совјетска армија повлачи;

— европске трупе су благе нарави док су Сибирци крволочни;

— већ у рату 1914/18, а то се поновило и у току прошлог рата, показало се да Немци више воле да иду на Западни него на Источни фронт. Чак и пакао код Вердена и на Соми они су прет-

постављали тешком животу на Источном фронту, ноћним и шумским борбама, као и борбама прса у прса које су карактерисале пре, а и сада борбе на том фронту;

— Совјетска армија била је тврђа и јаче дисциплинована него царска војска; Црвеноармејац се карактерише слепом послушношћу према претпостављеном;

— старешине могу тражити невероватна напрезања од трупе, а она неће негодовати.

Ради постизања успеха совјетским командантима су њихови претпостављени често претили. У вези са овим генерал Блументрит наводи неколико примера ухваћених телефонских разговора: „Зашто не успевате у нападу? Ја вам последњи пут наређујем да заузмете с. Стриленко, у противном ја се бојим за ваше здравље”, или „Зашто ваш пук није на полазном положају за напад? Отпочните напад ако не желите да изгубите главу”. Ми у 1941 години нисмо имали појма, каже поменути генерал, да ће се ове речи неколико година доцније чути и код нас.

Генерал Блументрит сматра да поред моралног елемента, који даје специфичан карактер Црвеној армији, постоји и други фактор, исто тако важан као и први, тј. невероватна скромност војника у погледу потреба за живот. Он се може дуго борити без редовног снабдевања. Војник, хранећи се парчићима суве коре хлеба и прикупљеним плодовима са поља и из шуме, а коњи једући сламу са кровова кућа и кору дрвета, могу издржати у непрекидном покрету до три недеље. На овакве трупе веома је слабо утицало њихово отсецање од позадине.

Све у свему, Исток и Запад су два света који се не могу разумети, то је закључак генерала Дитмара, шефа некадањег немачког војног Пресбироа.

*

* *

Прелазећи на догађаје на Западу које обухвата насловом „Парализа у Нормандији” писац највећим делом излаже исказе маршала Рундштета и генерала Блументрита, начелника штаба Западног фронта.

Писца је, пре свега, интересовало да ли је маршал Рундштет очекивао инвазију раније но што је она стварно уследила. За време док је маршал био на Источном фронту, он се чудио зашто инвазија није предузета још у 1941 години када су немачке армије биле дубоко у Русији. Када је, међутим, дошао за команданта Западног фронта, он је схватио да су савезничка средства била недовољна и да због тога инвазију не треба очекивати ускоро.

Искрцавање код Дијепа 1942 године оцењено је у немачком руководству на различите начине. Маршал Рундштет изјављује да је овај десант оценио као покусни напад у циљу испитивања немачке обалске одбране. Генерал Цајцлер, његов начелник штаба, и маршал Кајтел, начелник штаба Врховне команде, сматрали су, међутим, да овај десант има озбиљнији значај.

Година 1943 била је година несигурности и неизвесности. Очекивано је да инвазија може уследити и то у Јужну Француску. На ово уверење наводила је Немачку команду појачана активност покрета отпора који у тој години обједињује своју делатност, док се раније дејствовало подељено — Деголисти, Комунисти и Жиродисти.

У 1944 години постало је јасно да ће десант уследити из Енглеске. У томе су се слагали сви подаци (агентурни извештаји, ваздушно извиђање, активност покрета отпора у Француској, једна ухваћена флотна депеша, итд.). Ужи сектор десанта, међутим, није се могао докучити.

О организацији одбране немачки генерали износе да се располагало са свега 60 дивизија, којима је требало бранити око 6.000 км обале. Тешкоће су појачане још и тиме што је Хитлер претпостављао да се искрцавање може извршити на свакој тачки обале. Сем тога, дивизије су биле слабијег квалитета како у моралном, тако и у материјалном погледу. Француска је сматрана реконвалесцентном просторијом, па су ту упућиване дивизије које су исцрпљене на Истоку. Један део људског састава претстављале су и Власовљеве руске трупе. Наоружање и муниција били су веома разноврсни, јер је коришћено и заплењено пољско, француско и југословенско наоружање. Дивизије су биле највећим делом од свега два стрељачка пука, са 24 пољска и 12 средњих артиљериских оруђа. Од поменутог броја дивизија 8 се налазило у Холандији и Белгији. Више од половине биле су обалске и наставне дивизије. Од 27 пољских дивизија било је свега 10 оклопних, од којих су биле три на југу, а једна у Белгији. У Нормандији се налазило свега 6 дивизија. Обалске дивизије биле су непокретне и као такве неподесне за маневарску употребу. Карактеристично је да је обалска артиљерија сачињавала посебно тело потчињено ратној морнарици, што је претстављало извор неспоразума.

Стање фортификациских радова било је незадовољавајуће. Оно се није у многоме поправило ни доласком маршала Ромела, који је због тога и доведен на овај фронт. Многобројни радни одреди организације Тот све више су извлачени и упућивани на раскрчавање рушевина у Немачкој, насталих услед бомбардовања из ваздуха. За три године било је дуж обале постављено око

2 милиона морских мина, а маршал Ромел је овај број за три месеца успео да попне на 6 милиона, али је то било далеко испод оног што је планирано (50 милиона).

Узроке недовољне изградње обалских одбранбених утврђења писац види и у томе што Рундштет није веровао у могућност успеха статичке одбране, већ је свој план заснивао на концепцији покретне одбране.

Сем размимоилажења, која су изнета у првом делу приказа, постојале су у погледу детаља инвазије још следеће противречности:

морнарица је претпостављала да ће се десант извршити у области неког пристаништа (највероватније Ле Авр), а сувоземна војска је веровала да ће десант уследити на обали, ван пристаништа. Ни једна ни друга страна, међутим, није претпостављала да ће бити употребљена вештачка пристаништа;

морнарица је претпостављала да ће се десант извршити за време плиме, а стварно је извршен за време осеке, да би се користили заклони у морском стењу.

У целом немачком планирању писац види тенденцију да се противнику предодређује поступак заснован на сопственој ортодоксној стратегији и конвенционалним оперативним потезима. Вредност правила да ће нападача чинити баш оно што бранилац не очекује, била је занемарена.

Поред већ наведених слабости и пропуста у самој организацији одбране, немачки генерали наводе следеће пропусте који су учињени у току саме одбранбене операције:

— Рундштет овладан фиксидејом, да ће главна снага вршити десант у области Канала, сматрао је да се у Нормандији ради о помоћном десанту. Због тога отеже са упућивањем резерви и скидањем неангажованих дивизија са осталих делова фронта. Неодлучности влада и у Врховној команди;

— одузимање од стране Врховне команде руководству Западног фронта слободе употребе резерви (нарочито тенковских снага) као и дивизија на деловима фронта који нису били угрожени; уколико је ипак дозвољена употреба резерви, оне су стизале доцкан. Например: 1 СС оклопни корпус кренут је — првог дана искрцавања — 6 јуна, тек у 16 часова, после дискусија у току целог дана са Врховном командом;

— када је, 14 дана после извршеног искрцавања, било јасно да Савезници не намеравају вршити искрцавање и на неком другом месту, а исто тако, да их је немогуће разбити у мостобрану, Рундштет и Ромел предлажу извесна повлачења на Нормандиском фронту, у циљу стварања оперативних предуслова за извршење противудара уз ангажовање резерви и дивизија које

би се скинуле са сектора који нису били угрожени. Хитлер, међутим, не усваја ни једну од ових мера. У очајању Рундштет моли Хитлера да дође у Француску на састанак на коме би се претресла ситуација. На овом састанку, који је одржан у Соасону, Рундштет и Ромел иступају у пуној сагласности, али у својим настојањима не успевају. Тако је битка у Нормандији продужена својим фаталним током;

— у време Нормандиске кризе покушан је атентат на Хитлера који је уздрмао цео војни апарат, јер је био организован од војних кругова. Слом у Француској наступио је, према томе, под ударцима с фронта и из позадине.

Писац закључује да је сукоб идеја у погледу начина одбране, који је владао у немачком војном руководству, појачан одузимањем права команди Западног фронта за ангажовање резерви, више придонео успеху инвазионе операције него све мере Савезника да се постигне изненађење.

По изјави немачких генерала број трупа ангажованих у десанту није их изненадио. Они су очекивали и јаче снаге. Баш ова чињеница је, поред осталог, имала утицаја, да се очекивало и искрцавање на другом месту, а у духу тезе генерала Рундштета који је претпостављао да ће главни десант уследити на обалама Канала.

Сем напред изнетог даје се и оцена немачких, енглеских и америчких војника.

У погледу квалитета немачких војника мишљења су подељена. Неки сматрају да је немачки војник из рата 1914/18 био бољи од оног из Другог светског рата. Већина даје, међутим, супротан суд. Ови сматрају да је националсоцијализам повољно утицао на квалитет војника. Смањена је провалија између војника и официра. За разлику од војника 1914/18 године, у прошлом рату, немачки војник се борио боље и када је био усамљен и испољавао је више иницијативе. Ову црту немачки војник је стекао кроз логорски живот Хитлерјугенда. У Првом светском рату утицај социјалистичких идеја поколебао је морал немачког војника, док је у Другом светском рату војник остао чврстог морала до последњег дана рата.

Од савезничких генерала Немци сматрају да су били најбољи Монтгомери и Патон.

Амерички војник је веома срчан у нападу и испољава велику покретљивост, али је веома осетљив на артиљериску ватру, чак и у случају када је у пробојним акцијама постизао успех. Насупрот томе, Енглези су постојанији, земљиште које заузму и на њему остану 24 часа тешко је повратити.

*

* *

Један посебан одељак писац посвећује завери против Хитлера, али исту разматра само са гледишта њеног одраза на Западни фронт, налазећи да су догађаји (атентат) у самом Фиреровом Главном стану са акцијом генералштабног пуковника Штауфенберга и начелника организациске управе, генерала Штифа, као и догађаји у Берлину, где су завереници имали да преузму власт (маршал Вицлебен, 1940 године командант армије у Западној кампањи, генерал Бек, начелник Генералштаба до 1938 године, генерал Хепнер, познати командант тенковске армије, Шуленбург, бивши амбасадор у Москви и др. Герделер), довољно расветљени дотле објављеним написима.

Податке о покрету завере износи генерал Блументрит, који је био у критичним данима завере начелник штаба Команде западног фронта. Из његових речи излази да су немачки генерали прво покушали речима да приволе Хитлера на тражење мира и да у том смислу треба тумачити кораке Рундштета, који је преко маршала Кајтела предложио Хитлеру да се тражи обустава непријатељства. Ово је Хитлер одбио и сменио Рундштета са положаја команданта Западног фронта.

Када ови кораци нису успели, приступило се остварењу завере са циљем да се Хитлер убије и да се одмах тражи склапање мира.

20 јула, после извршеног атентата, отпочели су да пристижу у Команду западног фронта контрадикторни извештаји о овоме догађају. По једнима Хитлер је био мртав, а по другима је потврђивано извршење атентата, али је атентат означен као неуспео. Команда фронта вршила је проверу ових извештаја и дошла до закључка да су тачни они о неуспеху атентата. Приликом претресања настале ситуације, маршал Клуге је изјавио своме начелнику да би биле прве његове мере, да је Хитлер при атентату погинуо, обустављање бомбардовања Енглеске диригованим пројектилима и тражење мира. Пошто је Хитлер остао жив, све се имало продужити као да није ништа било.

Поподне тога дана у Команду западног фронта стигао је командант Париза, генерал Штилпнагел, један од главних завереника на Западу и покушао да приволи маршала Клугеа на тражење примирја са Западним савезницима упркос неуспелог атентата, али маршал Клуге на ово није пристао. Генерал Штилпнагел је, међутим, пре тога у Паризу приступио извршењу мера уговорених са завереницима, тј. хапшењу извесног броја полициских чиновника и једног пука СС сигурносне службе. Маршал

Клуге је одмах наредио да се ово људство пусти, а генералу Штилпнагелу је саветовао да одмах обуче цивил и да нестане. У току ноћи је, међутим, већ стигло наређење да га команда фронта упути на реферисање у Берлин. Пролазећи поред Вердена, где се као млад официр борио у току Првог светског рата, он излази из аутомобила под изговором да види некадање бојиште. Пуцањ из револвера привукао је пратиоце. Они су видели његово тело како плива водом канала, али није био мртав. Истерао је једно око, а у болници морало је да му буде извађено и друго. После кратког лечења он је слеп упућен у Берлин где је обешен.

Судбина маршала Клугеа, тесно повезана са овим догађајима, описана је у одељку у којем је изнета његова биографија.

Завера је, према томе, претрпела неуспех, првенствено због неуспеха у атентату на Хитлера, а донекле и због устручавања немачких генерала да мимо Хитлера ступе у преговоре са својим противницима. Зашто они то нису учинили — писац објашњава следећим: верност датој заклетви; немачки народ није био у току ситуације и не би их разумео; трупе на Источном фронту пребацивале би им да су их оставили на цедилу; бојазан да не уђу у историју као издајници.

*

* *

Немачка офанзива у Арденима означена као „Хитлерова последња игра" отпочела је 16 децембра 1944 године. Ова офанзива деловала је као шок међу Западним савезницима и претстављала је огромно изненађење, јер нико није претпостављао да су Немци способни ма за какву нападну операцију. Она је изазвала међу њима забринутост, јер је постојала опасност да се понови други Денкерк. Одлука и идеја за ову операцију била је лично Хитлерова, а била би и сјајна да је за њено спровођење у дело располагао са довољно снага и средстава (5 и 6 оклопна армија са свега 800 тенкова). Да је ова операција у почетку, ипак, имала успеха, заслуга је, за немачке прилике младог генерала (47 година) Мантојфла, команданта 5 оклопне армије, који је операцију повезао са новим тактичким поступцима добро прилагођеним ситуацији у којој је офанзива извођена.

Генерал Мантојфл скренуо је на себе пажњу као командант прослављене 7 оклопне дивизије коју је некад — у 1940 години, водио Ромел. У јесен 1943 године, када су трупе Црвене армије, после заузећа Кијева, брзо наступале у правцу Житомира, маршал Манштајн није имао потребну резерву за парирање ове кризе. У таквој ситуацији он поверава генералу Мантојфлу за-

датак, да прикупи извесне јединице које је требало тек наћи, ради импровизовања противнапада. Он у томе успева и упада у позадину наступајућих совјетских колона, а у једном ноћном нападу одбацује совјетске снаге из Житомира, а затим повија на север и поновно заузима Коростен. Он је ове успехе постигао изненадношћу свога дејства и деобом својих мршавих снага на мале покретне борбене групе са којима ствара утисак велике снаге. Овакав начин дејства пренет је и примењен доцније и у другим акцијама против наступајућих руских колона погађајући нарочито штабове и центре везе, јер се на снабдевачки транспорт у руским колонама врло ретко наилазило.

Као циљ Арденске офанзиве постављена је одлучна победа на Западу. Требало је пробојем непријатељског фронта и избијањем на морску обалу одвојити британске снаге (група армија Монтгомери) од њених база (Антверпен) и наслона на америчанске снаге и уништити их или принудити на евакуацију са европског копна. Сви команданти су се слагали да су снаге, којима се располагало, сувише слабе за постизање таквог циља и предлагали су да се само отсече испадни угао око Ахена. Хитлер, међутим, није хтео да одустане од спровођења своје идеје.

Припреме за операцију изведене су у највећој тајности. Команданти (чак и командант 6 оклопне армије, генерал Сеп Дитрих) обавештени су о претстојећој акцији тек у последњем моменту, а прикупљање снага ка фронту вршено је само ноћу. Због свега тога није се имало довољно времена ни за извиђање ни за остале припреме. Морал трупа био је висок. Највећа недаћа целе операције била је у томе, што се није располагало са довољно погонског материјала.

У почетку су за офанзиву била погодна два фактора:

а) танак распоред Американаца у Арденима, тј. свега 4 дивизије на фронту од 150 км;

б) нов начин напада предложен од генерала Мантојфла, који је заменио Хитлеров тактички план напада састављен на ортодоксни начин: почетак артиљериске припреме у 7.30, а пешадиског напада у 11.00 часова. У међувремену ваздухопловство је имало да бомбардује штабове и комуникациске чворове. Генерал Мантојфл је сматрао овакав начин почетка напада неприкладним с обзиром на шаблонизам и краткоћу децембарског дана, јер пешадиски напад у року од 5 часова до пада мрака није могао да оствари пробој фронта и предуслове за ангажовање тенкова. Због тога се предлаже:

— почетак напада у 5.30, тј. још по јутарњем мраку;

— у овом нападу учествује свега по један јуришни стрељачки батаљон из састава сваке дивизије методом инфилтрације;

— овај напад мора да буде подржаван осветљавањем облака рефлекторима, стварајући на тај начин вештачку месечину, да би јуришни батаљони могли свршити свој посао;

— после свануһа почетак напада пешадиских дивизија у циљу извршења пробоја;

— увођење тенковских снага у пробој падом мрака.

Овако пројектовани напад имао је у почетку заиста сјајан успех, али се све више гасио услед отпора изолованих група (јежева), а нарочито у Бастоњу и услед недовољне заштите пробојне песнице од бочних удара са севера и југа. Снаге, првобитно одређене у ову сврху, морале су да буду знатно ослабљене због опасности која је опет претила са Истока.

Ваздушнодесантне снаге, ово изванредно средство за садејство са тенковским акцијама, употребљене су у врло скученом опсегу, тј. свега један падобрански батаљон и то са задоцњењем од једног дана после почетка напада. Овај батаљон је имао да заштити десни бок оклопних снага од непријатељског противудара са севера. Одоцнели падобрански десант извршен је сем тога на погрешну просторију тако, да су падобранци упали у бујицу противничких снага које су јуриле ка југу и били су највећим делом раштркани и заробљени.

После неуспеха Арденске операције Немци нису извели ниједну значајнију акцију. Рат се свео на мноштво почесних борби, тј., по речима немачких генерала, Хитлер је почео да води прави капларски рат. По мишљењу ових генерала, рат се отезао само због тога, што су Савезници, као услов за обустављање непријатељства, постављали безусловну капитулацију.

Штета је што у књизи нису изнети никакви подаци о Арнхајмској катастрофи ваздушнодесантне армије која је дејствовала у оквиру Монтгомеријеве 21 групе армија. Ту бисмо наишли поново на име генерала Студента, најбољег немачког падобранског команданта, коме је случај одредио задатак да са својим трупама, названим звучним именом падобранска армија, али стварно само обична сувоземна трупа сузбије овај савезнички покушај наневши елити англосаских трупа велике губитке. Али, изгледа, да о овој операцији писац није желео да поставља питања, за што су му били вероватно благодарни и немачки генерали. О овим догађајима англосаксонска јавност вероватно не воли да чита, а немачки генерали нису хтели да повређују њихово самољубље, а и легендарног маршала Монтгомерија.

*

* *

Под насловом „Хитлер, како га је видео један млади генерал”, писац износи исповест генерала Мантојфла

о утисцима које је на њега оставила Хитлерова личност. По његовом казивању Хитлер је имао магнетичко-хипнотички утицај на лица са којима је долазио у додир. Они који су долазили на реферисање, спремни да се не сложе са његовим одлукама и да му изнесу своје противразлоге, убрзо су подлегали његовом утицају, почели су да се колебају и да прихватају оно што је било супротно њиховом првобитном гледишту и уверењу. Он је добро разумео војника, као и ситни део ратоводства, а имао је слабо разумевање за више тактичке и стратегиске комбинације. При томе се, међутим, не може порећи да је имао известан осећај за стратегију и тактику, специјално за брзе покрете, али је имао посве слабо разумевање за техничке детаље. Он је имао наклоност за оригиналност у стратегиским и тактичким потезима, док су генерали били научно врло спремни, али без оригиналности. Хитлерово неразумевање техничких и стручних детаља одбијало је генерале од прихватања његових идеја, док је он био разјарен њиховом ортодоксијом.

У закључку писац каже: „Немачки генерали прошлога рата били су најбољи продукат који ова професија може уопште дати. Они су могли да буду и бољи, да су имали шири видик и да је њихово разумевање било дубље. Али, ако би постали филозофи, они би престали да буду војници”.

Писац је својим делом дао изванредан пресек Другог светског рата и немачке позадине свих најважнијих догађаја. Штета је што би се у историску вредност изнетих података могло, можда потпуно неоправдано, посумњати због чињенице да су ти подаци ипак, дати од стране генерала — ратних заробљеника. Поврх тога, над многим од њих су лебдели облаци могућности стављања на листу ратних злочинаца. Најзад, дело би било можда још свестраније, да писац у извесној мери није каналисао своја истраживања на правилност или неправилност његових предратних погледа на организацију савремених оружаних снага и њихову тактику, оператику и стратегију. Не можемо се, дакле, отети утиску, да је и речима немачких генерала желео да докаже исправност својих мишљења и претсказивања. У излагању писца осећа се на извесним местима и дивљење за неке Хитлерове стратегиске концепције које се не би могле увек прихватити. Тиме што је биографија немачких команданата изнета одвојено од излагања тока операција наилазимо на непотребна понављања. Личности командног састава се заиста не могу одвојити од операција. Дело би било, свакако, потпуније да су изнети бар извесни основни подаци о операцијама на Апенинском и Балканском Полуострву, о Берлинској операцији и о завршној операцији против групе армија маршала Модела у Западној Немачкој.

В. К.

УСПОМЕНЕ ЈЕДНОГ ВОЈНИКА (Немачки маршал Гудеријан)

Под горњим, скромним насловом, издао је 1951 године немачки генералпуковник Гудеријан књигу[1]) од скоро 500 страна великог формата, а у октобру 1950 године брошуру са насловом „Може ли се одбранити Западна Европа?”[2])

Генерал Гудеријан спада у најпознатије немачке генерале из Другог светског рата, а, како досада изгледа, и међу прве, чији се рад с војног гледишта може најпозитивније ценити. Зато нас не изненађује што су обе публикације наишле на највеће интересовање код немачког и иностраних народа.

У књизи писац износи своје доживљаје, сазнања и мишљења из прошлости, претежно из последњег рата, док у брошури излаже кратко, али јасно, одређено и без икаквог обзира на расположења и тежње немачких влада и окупаторских сила, своје мишљење о садашњој и будућој Немачкој, нарочито о њеном најактуелнијем проблему, да ли ће и под којим условима, да се прикључи Западном блоку и пристане на поновно наоружање, које јој се већ сада нуди. Тако се Гудеријан, као некада Лудендорф, тек што је скинуо одору „неполитичког” војника, користећи се својом војничком репутацијом, уплео у јавно расправљање најсудбоноснијег, политичког, питања свога народа. Докле ће га то довести, да ли ће проћи Лудендорфовим стазама, за кога има највеће дивљење, треба да покаже скора будућност. Свакако, вредно је и са тога гледишта изближе се упознати са његовом личношћу, утолико пре што је, како сам истиче, пунокрвни Прус, из „јункерске” породице, те кроз њега упознајемо целу једну касту, која, можда, сада изумире, али која је у бившој немачкој војсци имала највећи утицај.

Кроз „Успомене” упознајемо јасно врло компликовану личност писца и његово гледање на светска питања, а став у бро-

---

[1]) Heinz Guderian: Erinnerungen eines Soldaten, bei Kurt Vowinckel, Heidelberg, 1951.

[2]) Kann Westeuropa verteidigt werden? Vom General-oberst Heinz Guderian, im Plesse — Verlag Göttingen, 1950.

шури, тешко се може потпуно правилно разумети ако се претходно не зна његова прошлост. Јер, ни сви велики преломи у Немачкој нису у њему — према нашем мишљењу — битно изменили основне политичке и менталне назоре.

Гудеријан се у „Успоменама” дотакао огромног броја, с историског, политичког и војног гледишта, важних и још недовољно расветљених и утврђених чињеница. Како и сам у предговору истиче, „Успомене” се не могу сматрати неким завршним историским делом, него само доприносом за његово остварење, у коме се види како је писац проживљавао, схватао и ценио извесна збивања. Због тога, као и чињенице да су описане операције, обухваћене само у оквиру пишчевог делокруга, а не у захвату целог ратишта, књига има, и поред све актуелне интересантности и поучности, извесних недостатака. Зато ћемо у овом приказу настојати да укратко изнесемо све оно што нам у њој изгледа важно и карактеристично, и дамо, ради лакшег разумевања, сопствене напомене и објашњења, тамо где то сматрамо за умесно.

Књига има предговор и 14 поглавља. Сам предговор је веома карактеристичан и важан за упознавање општег, политичко-идеолошког пишчевог настројења и духа који провејава кроз целу књигу и наведену брошуру. У њему писац износи побуде које су га потстакле да с књигом изађе пред јавност: да и са немачке стране олакша и убрза обраду историје Другог светског рата, и да ода пошту милионима немачког народа свих слојева, који су изгубили живот у рату или су материјално настрадали услед бомбардовања, вршећи најсавесније дужност према отаџбини. Понаособ се истичу милиони Немаца који су прогнани са својих огњишта, а при томе били уништавани или морају сада, да тешко зарађују свој насушни хлеб у туђини. Нарочиту захвалност жели да ода палим друговима на бојном пољу, који су „храбро и верно дали свој живот за народ и отаџбину, као што су то немачки војници чинили столећима”. Дакле, писац изједначује интерес народа и отаџбине са лудачким амбицијама Хитлера!

Но, сад долази најинтересантније. Писац износи свој револт против многих оних, који сада желе да војсци пребаце њен „милитаризам” и „национализам”, а свестан је да ће „овом приговору бити изложена с извесне стране и ова његова књига”. Према нашем убеђењу, тај га предосећај није преварио. Сваки објективан и критичан читалац његове књиге наићи ће у њој на многобројне ставове који ће га у то уверити. Да би побио ове приговоре, писац објашњава: „За мене и моје старе војнике милитаризам значи само сујетно играње са војним формалностима, разметљиво опонашање војничког језика, претеривање у војничком

држању и преношење свега тога у грађански живот, што је све одвратно правом војнику. Прави војник, који познаје страшне последице рата, већ је као човек противу њега и далеко је од сваке амбициозне помисли на агресивну и насилну политику. Постали смо војници да бранимо своју отаџбину и да одгајамо своју младеж да буду пристојни и за одбрану способни људи. То смо постали и били свим срцем. Војни позив сматрали смо високом обавезом, која се изродила из љубави према своме народу и својој земљи". Писац, не само да одриче и историски доказани утицај војске на развој немачке унутрашње и спољне политике пре и у Првом светском рату, у чему је суштина оног што се разумевало под „милитаризмом" (а не у формалним изопаченостима које су само узгредне, али и природне појаве), него не налази за потребно да га бар диференцира и одбрани од оптужбе да је био главна полуга и Хитлеровском покрету, и доцнијем делању.

Није мање карактеристично ни пишчево објашњење национализма. „За нас национализам значи себично претеривање патриотске љубави и уздизање изнад других народа и раса. Знамо да код нас то не постоји. Но, ми волимо своју земљу и свој народ, као што поштујемо друге народе са њиховим особеностима. И ова наша патриотска љубав, тај високи осећај према нацији, знаћемо за себе и да сачувамо. При томе се нећемо дати збунити ни набеђивањем, које се појављује код неких садашњих слабића према такозваном национализму. Ми јесмо и остаћемо Немци". Човек се пита у чуду како је тако високи руководилац и интелигентан официр и данас могао да остане при овако погрешном и уском схватању односа других народа према Немачкој нацији, када је и сам проживео два светска рата. Овде писац не говори ништа о „нацизму" као специфичној врсти национализма, нити настоји да у његовом делању потражи праве узроке несрећних последица које данас сноси Немачка нација. Уосталом, он је оптимиста у погледу њене судбине и будуће улоге. „Потпуно свесни значаја европског споразума, приправни смо да постанемо чланом, али са једнаким правима и једнаким поштовањем овог нашег у основама потрешеног континента", вели писац, и наставља да у том духу његова књига треба младим генерацијама да каже „како су се борили њихови очеви и свој живот залагали за свој народ; да их потсећа на оне, који су веровали у нашу Немачку и у нужди и у смрти, па, коначно, и када су били свесни пораза. Јер, само онда неће бити узалудно поднете болне жртве, само онда ће постојати нада на — акобогда — мирни успон Немачке". Као што видимо, и овде писац избегава да каже историску чињеницу ко је и због чега водио у смрт ове очеве, иако би то била, свакако, најбоља поука младим генерацијама

која би им показала како ће најсигурније моћи да придонесу „мирном" успону Немачке.

У првом поглављу Гудеријан износи своје личне податке. Рођен је, као официрско дете, 1888 године у Кулму, на Висли. По оцу и мајци је из породице пруских земљопоседника, који су, као што је познато, били језгро пруског „јункерства". Његов завичај потпао је под Пољску, чиме се донекле објашњавју многи његови политички ставови. Прошао је нормалним током пут немачког активног официра све до Ратне академије, из које је ушао у рат 1914 године, као водник за радиовезу. 1917 године служио је у дивизиском и корпусном штабу. 1918 године довршио је започету Ратну академију и преведен је у генералштабну струку. После рата, био је на разним дужностима у трупи и по штабовима, већином моторизованих јединица. 1933 године Хитлер га је унапредио у чин пуковника, 1934 године поставио га за начелника штаба Команде тенковских трупа, а идуће године, већ за команданта 2 тенковске дивизије. 1938 године постављен је за команданта 16 армиског корпуса, у који су улазиле све 3, дотада образоване, тенковске дивизије, и унапређен је у чин генераллајтнанта (начелник штаба био му је тадашњи пуковник Паулус, потоњи командант 6 немачке армије код Стаљинграда). Са овим корпусом учествовао је у окупацији Аустрије и Судета. Исте године постављен је за начелника штаба брзих јединица и унапређен у чин генерала тенковских трупа.

У рату са Пољском и у почетку рата на Западу командовао је 19 армиским корпусом, а доцније тенковском групом „Гудеријан". По завршетку овог рата унапређен је у чин генералпуковника и постављен за команданта 2 тенковске групе са којом је ушао у рат против Русије. Почетком октобра 1941 године примио је команду над 2 тенковском армијом. После пораза Немаца пред Москвом, смењен је и упућен у позадину, у резерву руководилаца Врховне команде. Све до марта 1943 године био је на расположењу. Тада је рехабилитован и постављен за генералног инспектора тенковских трупа. У јулу 1944 године, одређен је, поред дотадање дужности, и за вршиоца дужности начелника Генералштаба војске. 28 марта 1945 године напустио је коначно војску и упућен је на осуство. Додајемо да је после рата био у затвору у Нирнбергу, под сумњом ратних криваца, али је после истраге пуштен.

Као што се види, Гудеријан је и у мирно доба и у ратовима, био поглавито код тенковских трупа. Многи га с правом сматрају њиховим главним творцем и најзначајнијим немачким тенковским командантом. Сам Гудеријан вели: „Главни део мога живота између

оба светска рата био је посвећен стварању немачких тенковских јединица".

У раду на моторизацији, у трупи и у министарству, обрађивао је и питање брзог превожења трупа. То је било од великог значаја за тадању малу немачку војску, јер је њена одбрана у рату могла бити само маневарска, у којој је брзо померање снага по фронту и дубини било од пресудне важности. У Првом светском рату превожење трупа аутовозилима вршено је превенствено код Француза, например у Првој бици на Марни и код Вердена. Ово превожење, међутим, извођено је само иза стабилизованог, сопственог фронта и то са борцима и опремом али без коња и возила, који су доцније упућивани. Поред тога, оно никада није извођено непосредно пред непријатељем, са чим су Немци морали рачунати у покретној војни, која им је у рату претстојала. Постављало се ново питање: како да се обезбеде овакви аутомаршеви, а да се не изгуби у брзини покрета? Гудеријан је дошао до убеђења да се то може постићи само додељивањем тенковских јединица у овакве колоне. То га је потстакло да се посвети изучавању тенкова. Немци их у Првом светском рату нису имали, сем неколико мањих јединица. Нису имали ни неког сопственог искуства са њима, и Гудеријан је био упућен на француску и енглеску литературу. Нарочито су му користила дела Фулера, Лидел Харта и Мартела, који су већ тада заступали гледиште да тенкови треба да добију већу улогу у будућем рату, а не да остану само помоћно оружје пешадије. За ове писце Гудеријан вели да су, у епоси развоја моторизације, истакли тенк као њено главно средство и тиме стекли права да их сматрамо покретачима новог, прогресивнијег ратоводства. Изненађује да Гудеријан нигде не спомиње име генерала Ајмансбергера, за кога се чак и у Енглеској тврди да је био од највећег утицаја на правилно схватање употребе тенковских трупа, нарочито у Немачкој. Убрзо се Гудеријан почео и сам да појављује у војним часописима са чланцима о тенковима и да сарађује са Аустријанцем Хајглом, који је такође о њима писао. Код Немаца је убрзо стекао глас стручњака и поверено му је већ 1923/24 године да руководи једном ратном игром у којој је требало да се испита садејство моторизованих трупа и ваздухопловства (као што је познато, Версаљски уговор није дозвољавао Немцима држање ових родова војске). Ратна игра је успела, и Гудеријан је добио нов потстицај и практичну могућност да се усавршава у новој стручности. 1928 године дошао је до убеђења да сами тенкови, и у тесној повезаности са пешадијом, неће моћи никада доћи до одлучнијег значаја. Тенкови ће само онда моћи да дају веће користи ако се формирају у специјалне тенковске са-

ставе, у којима би имали главну борбену улогу. При томе, њима би се придавале јединице других родова војске, које су им потребне за борбу и живот, а које располажу истом брзином и покретљивошћу као и сами тенкови. Дакле, Гудеријан је још тада (када Немци нису ни имали нити су смели имати тенковске трупе) говорио да се њихова будућа организација треба да усмери на самосталну употребу стратегиског значаја, тј. да се формирају тенковске дивизије, а доцније тенковски корпуси. Њему је било одобрено да исте године изложи своје гледиште на практичној вежби у којој је на једној страни био маркиран рад тенковске дивизије. Вежба га је убедила да је на правом путу. Међутим, његов инспектор, који је налазио да је тенковска дивизија само утопија, није био убеђен и забранио је употребу тенкова, у већем саставу од пука, чак и за наставне сврхе. Уопште, у погледу будуће оперативне улоге тенковских јединица, преовлађивало је у немачком врховном руководству скептично гледиште. Нарочито се наилазило на отпор коњице, која је себи присвајала улогу брзе интервенције за стратегиске циљеве, и већ у малој војсци формирала коњички корпус са три дивизије, колико их је свега и било. За тактичко-оперативна извиђања коњица се више није интересовала и радо је препустила тај задатак моторизацији. То је користио Гудеријан да предложи формирање тенковских извиђачких одреда и већ 1929 године постао је командант првог таквог одреда. Одред је био састава: 4 чете, чета мотоциклиста, чета извиђачких тенкова, тенковска чета и батерија противтенковских топова. Тај одред служио је Гудеријану за тактичке опите. У то време био је смењен инспектор моторизованих трупа, а новопостављени од увек је био наклоњен Гудеријановом гледишту, које је почело да добија све више присталица и у врховној управи. Гудеријан је ускоро постао начелник штаба новог инспектора и одао се проучавању тенковских модела за будуће тенковске дивизије. Још 1926 године Немци су имали у иностранству једну опитну станицу за немачке тенковске моделе. Дата су на испитивање 2 типа средњих и 3 типа лаких тенкова, сваки у 2 примерка. Стало се на гледиште да тенковске дивизије треба да имају лаки тип са 1 топом од 3,7 см за пробијање оклопа и 2 митраљеза и средњи тип са топом већег калибра — 7,5 см — и 2 митраљеза, сваки тип са посадом од 5 људи, а брзином од 20 км на час. Како је требало да се нове конструкције годинама испитују, импровизован је, у међувремену, за вежбање трупа мали тенк, под називом „Тенк I" који је био наоружан митраљезом М 32. Доцније је уведен и „Тенк II", наоружан топом калибра 2 см и једним митраљезом.

1933 године дошао је Хитлер на власт. Отпочела је нагла моторизација у земљи (укидање пореза на аутомобиле, изградња аутострада, продукција „аутомобила за народ, и сл.). Његови војни сарадници имали су већег смисла за техничка питања, па и за тенковско, него претходници. Једино је начелник Генералштаба, Бек, сматрао да је улога тенкова да буду само помоћно средство пешадије. Ипак, после разних опита, формиране су 15 октобра 1935 године три тенковске дивизије, и тиме је постављен темељ доцнијем развоју овог важног чиниоца почетних победа у Другом светском рату. Гудеријану припада највећа заслуга у томе. Али, чим је он постао командант 2 дивизије и отишао на ту дужност, отпочело је отступање од његове основне замисли. Попуштало се гледишту генерала Бека и, уместо формирања нових тенковских дивизија, формиране су три „лаке дивизије", састава два моторизована стрељачка пука, 1 извиђачки и 1 артиљериски пук, 1 тенковски батаљон и др. Сем лаких дивизија образоване су још четири моторизоване пешадиске дивизије. Гудеријан се супротставио оваквом разноликом развоју моторизације и расипању средстава, али узалуд. Тек доцније могле су се унеколико ублажити ове грешке.

На том положају Гудеријан је, по наређењу, издао књигу „Пажња! Тенкови!" у којој је изложио историју тенковских трупа и основне мисли према којима су се развијале немачке тенковске трупе. Гудеријан је на страницама стручних часописа водио живу полемику са противницима својих гледишта о тенковским трупама.

У поглављу „Хитлер на врхунцу моћи" писац износи доживљаје у 1938 години. Неочекивано брзо је унапређен у чин генераллајтнанта и постављен за команданта 16 армиског корпуса. 4 фебруара 1938 године био је код Хитлера на конференцији генерала, где је сазнао за пензионисање многих виших руководилаца, међу којима и министра војске, маршала Бромберга, као и врховног команданта војске, генералпуковника Фрича. Хитлер је лично навео разлоге за пензионисање Бромберга и Фрича. Бромбергу се замерало за женидбу девојком сумњиве прошлости. То пензионисање генерали су одобравали. Али, Фрич се оптуживао због хомосексуалних односа, у што нико није веровао. Две судске истраге доказале су његову пуну невиност; генерали су тражили његову рехабилитацију. Хитлер се одазвао само утолико, што је осудио на смрт лажног сведока, али не и оне, који су инсценирали цео скандал. Фрич је затим именован почасним командантом артиљериског пука. Овом догађају Гудеријан приписује највећи значај. Место министра војног Хитлер није више попуњавао, а 4 фебруара 1938 године преузео је сам „Врховну

команду над оружаном силом". Вероватно, претходно пензионисање и оптуживање генерала било је увод за ово.

10 марта 1938 године сазнао је Гудеријан првипут да ће са 2 тенковском и СС моторизованом дивизијом „Leibstandarte Adolf Hitler" учествовати у походу за прикључење Аустрије. Дивизије су биле на свом редовном, мирнодопском послу. Алармиране су истог дана око поноћи, и кренуле сувим, прва из Вирцбурга, друга из Берлина, за Пасаву у Баварској, где је требало да се сконцентришу. Прелаз границе наређен је за 12 март у 8 часова, а уследио је са задоцњењем од једног часа. Дивизијама је недостајало много од мобилизациске опреме. Корпус Гудеријана стајао је под командом генерала Бока и наступао је ка Бечу само једним друмом преко Линца — Св. Пелтена, док су пешадиске дивизије генерала Бока скренуле на југ, у Тирол. Без икаквог отпора, дочекиване свуда са највећим усхићењем, ушле су прве трупе у Беч 13 марта у 1 час. 2 тенковска дивизија превалила је при томе 680, а моторизована 962 км, што је доказало да је оперативна употреба тенковских дивизија могућа, јер су били испуњени услови и брзине и дужине марша. Сем тога, показало се да се и две моторизоване јединице могу кретати по једном путу, једна позади друге.

Крајем септембра исте године, Гудеријановом 16 корпусу наређено је да се припреми за прелаз у чешко — судетске области. У његов састав ушле су 1 тенковска, 13 и 20 моторизована дивизија, које су доцније прешле границу на правцима Хеба и Франценсбада. Поседање је извршено марта 1938 године до предвиђене демаркационе линије, без отпора и, како наводи Гудеријан, уз огромно одушевљење немачког становништва што му се може веровати. Али, нико, ко је био у тим пределима неће моћи да се сложи с његовим тврђењем, да су „Судетски Немци морали тешко да трпе услед безграничне беде, незапослености и националног подјармљивања. Многи су изгубили сваку наду. Сада је требало да отпочне нова изградња". Писац је сасвим изгубио из вида да је та изградња могла бити тада само у нацистичком духу!

После повратка у Берлин, Гудеријан је, и поред највећег отпора, а по изричитој жељи и наређењу Хитлера, морао да се прими положаја начелника „брзих јединица", у које су спадале моторизоване јединице и коњица. На овом положају, како сам признаје, и поред најбоље воље, није могао дати ништа позитивно.

Следеће поглавље носи општи наслов „Почетак катастрофе", коју писац види у присаједињењу Чешке, у марту 1939 године.

При уласку Немаца у Праг, Гудеријан је упућен тамо да

прикупи искуства моторизованих и тенковских трупа у току њихове употребе у зимским месецима и да се упозна са чешким тенковима. Био је задовољан чешким тенковима и признаје да су добро послужили у рату у Пољској и Француској, па и Русији, док нису били замењени јачим немачким типовима.

Уочи рата са Пољском 22 августа 1939 године, примио је

Скица 1 — 0 операцијама 19 немачког корпуса — Гудеријан — у рату са Пољском

команду новоформираног 19 армиског корпуса са 3 тенковском, 2 и 20 моторизованом дивизијом, и ушао у састав 4 армије генерала Клугеа. Као први задатак корпус је имао да продре кроз коридор до Висле и овде опколи пољске снаге, цењене на 3 пешадиске дивизије и 1 коњичку бригаду. Од 31 августа до 5 септембра корпус је, уз садејство суседа и уз умерене борбе, извршио задатак.

19 армиски корпус пребачен је тада у Источну Пруску и требало је на крајњем левом крилу 3 армије да дејствује од Ариса, преко Ломже, на источни фронт Варшаве. Гудеријан је предложио Северној групи армија да се његов корпус појача још са 10 тенковском дивизијом и да остане непосредно под командом групе армија, и самостално изведе операцију правцем Визна—Брест Литовск—Влодава, с тежиштем источно од Буга. Тиме би угрозио позадину пољских главних снага и спречио им отступање ка истоку. Предлог је усвојен. Операција је отпочела 9 септембра. После многих појединачних, оштрих и компликованих борби, заузет је Брест 17 септембра, једна дивизија упућена на југ за Влодаву, ради хватања везе са трупама Јужне групе армија, а једна дивизија је упућена у Кобрин, ради обезбеђења према истоку (скица 1).

22 септембра предао је Гудеријан Брест совјетским трупама, пошто је претходним уговором између Немачке и СССР био утврђен Источни Буг за демаркациону линију.

У овој операцији Гудеријан је, по нашем мишљењу, с правом гледао крунисање својих дугих напора да докаже могућност самосталне, оперативне употребе великих тенковских и моторизованих снага за постизање виших стратегиских циљева. Међу малим бројем одликованих и он је за тај успех одликован највишим орденом и стекао је, изгледа, нарочиту наклоност Хитлера.

Са историске тачке гледишта важна је следећа епизода. По завршетку операција у Пољској, Хитлер је запитао, приликом заједничког доручка, Гудеријана како су народ и војска схватили пакт са СССР-ом. Када му је Гудеријан одговорио да је војска одахнула када је за њега чула и видела да ће се избећи рат на два фронта, који је у прошлом рату довео Немачку коначно до слома, Хитлер се онерасположио. Његова мржња, пише Гудеријан, према СССР-у имала је дубоког корена, и зато је очекивао да пакт има неповољан одјек.

Други доживљај осветљава однос у врховима немачког руководства. У новембру 1939 године одржали су Гебелс, Геринг и Хитлер конференцију, углавном, са генералима и адмиралима, на којој се понављала славопојка ваздухопловству и морнарици, јер су политички сигурни, а примећивало се да партија нема апсо-

лутно поверење у генерале сувоземне војске. Ово је јако револтирало генерале после успеха пожњевених у Пољској. Гудеријан, иако међу најмлађим, тражио је од старијих генерала да траже сатисфакцију. Но, ни Браухич, ни Рундштет, ни Рајхенау, нису се усудили на тај корак, него су подметнули Гудеријана. Хитлер га је примио у аудијенцију. Гудеријан му је изнео зле последице раздора међу врховима војног руководства и тражио доказе за неповерење. Вођа му је одговорио да се говор односио на врховног команданта војске, генерала Браухича. Изнео је и неке конкретне замерке, например Беку и Фричу што су опонирали његовом појачању војске на 36 дивизија, били противу присаједињења Сарске Области, а Бек и против подухвата у Чешкој, због чега је и смењен са положаја. Браухичу је замерао да му није чинио предлоге за веће наоружање и да се нису слагали ни по оперативним питањима у току рата у Пољској, ни у плану за рат на Западу.

У петом поглављу изложен је рат на Западу, уколико се односи на Гудеријанов рад.

У рату с Пољском показале су се лаке дивизије као нецелисходне и претворене су у тенковске, а моторизоване пешадиске дивизије смањене су за један стрељачки пук. Врло је хитно било преоружање тенковских пукова тенковима III и IV, али то је ишло споро.

Од Врховне команде војске Хитлер је тражио да што пре отпочне са операцијама на Западу и ова се одлучила за стари Шлифенов план. Са тим се многи нису сагласили, па ни генерал Манштајн, начелник штаба Групе армија „А”, којој је припадао и 19 армиски корпус Гудеријана. Генерала Манштајна Гудеријан је сматрао најбољим оперативцем Немачке војске. У новембру 1939 године Манштајн је замолио Гудеријана за стручну оцену његове замисли да јаке тенковске снаге наступе кроз Луксембург и Јужну Белгију ка Седану и овде изврше пробој утврђеног француског фронта. Гудеријан је нашао да је задатак изводљив, али са тенковским снагама јачим од оних којима је располагао. Манштајнову замисао прихватио је и његов командант Рундштет и Манштајн је у том смислу поднео предлог Врховној команди војске. Ова је предлог одбацила, сменила Манштајна са положаја и поставила га за команданта пешадиског корпуса који је наступао у трећем ешелону.

Но, после дугих дискусија и ратних игара, иако је и нови начелник Генералштаба, генерал Халдер, оценио Манштајнов план као „бесмислен”, он је ипак усвојен и био је од пресудног значаја за исход рата на Западу 1939/40 године. „У његов успех

није стварно нико веровао сем Хитлера, Манштајна и мене", пише Гудеријан.

Немци су били добро упознати са француским утврђењима. Знали су да се Мажиновљева линија завршавала јужно од Седана и да до белгиске границе постоји слабија линија утврђења коју су Немци звали „продужена Мажиновљева линија". На њу је био управљен пробој групе генерала Клајста, у коју је улазио и Гудеријанов 19 корпус од три тенковске дивизије и пешадиског пука „Gross—Deutschland".

Немци су знали да Французи рачунају са Шлифеновим планом и да су зато распоредили своје и енглеске главне снаге иза француско-белгиске границе, између Канала и Мезе, фронтом ка североистоку, истичући белгиско-холандске снаге ка немачкој граници. Рачунали су да Савезници располажу са 4.800 тенкова према 2.200 немачких[3]), да су и у погледу оклопа и топова надмоћнији, али, да у погледу употребе још нису нашли прави пут. Ако се узме у обзир да Немци нису имали бројну надмоћност у пешадији, а да је Мажиновљева линија пружала могућност уштеде у снагама на граничном фронту, онда се види колико је цео немачки напад био заснован на ризику. Но, у целом раду Гудеријанов корпус имао је да изврши најтежи и најрискантнији задатак, који се у основи састојао из: наступања кроз брдовито земљиште Ардена до реке Мезе, њеног форсирања, уништења утврђења иза ње, а потом надирања у позадину непријатељских главних снага са слабо обезбеђеним боковима (скица 2).

9 маја 1940 године Гудеријанов 19 армиски корпус отпочео је своју операцију са границе; 13 маја његове дивизије заузеле су прве мостобране преко Мезе, а већ идућег дана налазио се цео корпус на левој обали. 16 маја био је спреман за надирање ка западу. Али, тада се морало решити најделикатније питање по коме ни у току припрема нису били донели своје одлуке ни Врховна команда војске, ни Група армија „А", ни Клајст, наиме, куда и када треба да се продужи надирање тенковским јединицама после овлађивања мостобрана на реци Мези придошлим ешелонима пешадије. Гудеријан је и тада и сада био непоколебљивог мишљења да се покрет одмах продужи право на запад, ка Каналу. Због тога је дошло 17 маја до оштрог судара између Клајста и Гудеријана, који је у тој критичној ситуацији био поднео и

---

[3]) Немачке тенковске трупе биле су тада разнолике и по формацији и наоружању и према Гудеријану састојале су се из тенковских дивизија под ознаком 1 до 10. Дивизије под 1 до 5 и 10 имале су 2 пука од по 2 одељења (одговара нашем батаљону) са немачким тенковима; 9 дивизија била је састава од 1 пука са 2 одељења такође са немачким тенковима, а дивизије под бројем 6, 7 и 8 (формиране од бивших лаких дивизија) имале су по 1 пук са 3 одељења са чешким тенковима.

ЛЕГЕНДА

19 арм. у три див колоне у првом периоду

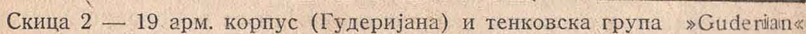
тенк. група Гудеријана у три корп. колоне у друго периоду

главни правци гр. армија

Мажино линија

продужена Мажино линија

Вејганова линија

Скица 2 — 19 арм. корпус (Гудеријана) и тенковска група »Guderian«

оставку, коју је Клајст усвојио. Команда Групе армија умешала се и решила лични спор. По спорном питању сви су се и даље држали резервисано и неодређено, али, и то је Гудеријану било довољно да се, више иницијативно него у духу наређења, одлучи и предузме надирање општим правцем Монкорне—Перон—Амијен—Абевил, а одавде да скрене на север, ка Калеу и Денкерку. 19 маја пређена је река Сома, 20 маја заузет је Амијен, али тек 21 маја добивено је наређење за скретање на север. Уз оштре борбе и цернирање Булоња и Калеа, тенковске дивизије Гудеријана и његовог десног суседа (41 корпуса, генерала Рајнхарта, који је надирао паралелно с њима) стигле су већ између 23 и 25 маја на канал Аа неких 20 км од Денкерка. Напад је био у фази припреме, кад се одједанпут умешао и Хитлер у извођење операције и лично наредио (25 маја) да се снаге задрже на каналу Аа, а Денкерк да се препусти ваздухопловству. Исто тако, ако и освајање Калеа наиђе на тешкоће, и то да се препусти ваздухопловству.

Овај застој Гудеријан назива „фаталним” и од најштетнијег утицаја „н а т о к ц е л о г р а т а!” (подвукао М. З.), јер је убеђења да би у противном дошло до потпуног заробљавања свих енглеских снага на копну. Тиме би били, по мишљењу писца, створени услови за повољно окончање рата на Западу, а свакако би то успорило развој нових енглеских снага.

25 маја пао је Булоњ, 26 маја Кале и тог дана Хитлер је дозволио прелаз канала Аа и напад на Денкерк. Гудеријанове јединице нису учествовале у његовом освајању, али, када је ово уследило, Енглези су се, углавном, спасли.

Овде се постављају два питања на која ни Гудеријан не даје одговора. Прво, шта је дало повода за тај такозвани „фатални” застој? Према другима, па и нашем мишљењу, разлог је морао бити у прецењивању ваздухопловног дејства од стране Геринга, који је тада имао највећег утицаја на Хитлера и сагоревао од личне амбиције. Познато је да је на оваквом његовом мишљењу Хитлер заснивао и своје планове за десант на Енглеску, од чега су га једва могли да одврате реални разлози морнарице.

Друго, не мање интересантно питање јесте, зашто Гудеријан, који је дотада и доцније показивао велику упорност, па, и недисциплинованост при спровођењу својих убеђења, није и противу наређења одмах извео напад на Денкерк, чиме би се избегле „фаталне” последице за цео рат? Такве случајеве иницијативе познаје ратна историја, а предвиђају их и већина ратних правила. Он то оправдава непознавањем мотива којим се руководио Хитлер при издавању наређења, али, баш у томе би била величина његове иницијативе, да је до ње дошло. Она се могла очекивати, утолико

пре што његов напад не би могао да поремети неке велике планове нити да донесе некакве веће штете. Нама и овај случај, као и многи други, изгледа карактеристичан за однос свих команданата, па и Гудеријана, према Хитлеру. Они се нису, например, супротстављали ни при извршењу његових нечовечних заповести према непријатељском становништву и сл., иако изјављују да су их осуђивали.

После извлачења Француза на Вегандову линију, Гудеријан је образовао тенковску групу „Guderian" од 2 корпуса по 2 тенковске и 1 моторизоване дивизије, која је ушла у састав 12 армије генерала Листа и концентрисана у простору југозападно од Шарлвила.

12 армија је имала да пређе Ену и канал Ене између Шато Порсијена и Атињија и да надире према југу. Гудеријанове дивизије требало је, по освајању мостобрана од стране пешадиских дивизија, да прођу кроз њих и да надиру у правцу Париза или Вердена, како то буде доцније диктовао развој ситуације.

Напад је отпочео 9 јуна и, уз многобројне борбе, Гудеријанове дивизије су, углавном, 14 јуна избиле на канал Рајна—Марна, у висини Бар-ле-Дика. Како је већ тада био пао Париз, то је група „Guderian" продужила надирање према висоравни Лангр. Левокрилни корпус скренуо је овде према североистоку, док је деснокрилни продужио и даље надирање према швајцарској граници, заузео 16 јуна Безансон, а 17 јуна Понтарлије, на самој граници, и тако прекинуо сваку везу француских снага у Алзасу и Лорену са онима на југу. Овде је и деснокрилни корпус изменио правац надирања на североисток да би, такође, ухватио везу са 7 армијом, која је наступала преко Рајне, кроз Горњи Алзас, те како би допунио окружење француских снага. 19 јуна је ухваћена ова веза североисточно од Белфора и сломљен је сваки даљи отпор Француза.

За ових десетак дана група „Guderian" имала је око 250.000 заробљеника и непрегледни плен разноврсног материјала.

По завршетку ових операција Гудеријана су посетили генерал Еп, присни пријатељ Хитлера, и министар Тот, оба важна партиска функционера. Он им је изложио своје мишљење о решењу дате војнополитичке ситуације у нади да ће их пренети Хитлеру. У погледу Француске налазио је да би требало или окупирати целу територију, тражити предају флоте и колонија, или, пак, не одузимати јој ништа под условом да сарађује на успостављању општег мира и мира са Енглеском. Ако покушај мира са Енглеском не би успео, сматрао је да треба предузети следеће: поред намера и припрема за десант у Енглеску, у чији је успех сумњао, неопходно је да се одмах продуже операције на југ,

заузму француске луке у Средоземљу и Малта, а у садејству са Италијом, изведе десант у Африку са 4—6 тенковских дивизија. После тога требало је, по његовом мишљењу, да се окупирају афричке луке у Средоземљу и успостави веза са италијанским снагама у Абисинији. Француску би требало позвати на ту сарадњу, али, и ако она на њу не пристане, наведени план би требало извести. Еп је пренео ово мишљење Хитлеру који га није усвојио.

Почетком јула тенковска група „Guderian" је расформирана. Гудеријан је са штабом премештен у Париз, где је проучавао даљи развој тенковских трупа, а 19 јула унапређен је у чин генералпуковника. Хитлер је намеравао да повећа месечну продукцију тенкова на 800—1.000, али није успео. Наредио је увођење топа 5 см код тенкова типа III уместо 3,7 см и удвостручио је број тенковских дивизија деобом сваке дивизије на две самосталне, чиме се у суштини није ништа изменило. Једновремено удвостручење моторизованих пешадиских дивизија довело је до преоптерећења тенковског материјала. По свим овим питањима, као и питањима вођења рата, Гудеријана нико није консултовао.

Највеће поглавље књиге намењено је рату са Русијом 1941 године.

Писац осуђује италијанску агресију против Грчке, која је одвукла немачке снаге у Африку, на Балкан и отуђила Франка од сарадње са Осовином. Осуђује потцењивање Русије од стране Врховне команде војске и њеног начелника штаба, генерала Халдера. Хитлер, иако је од војног изасланика у Москви био правилно обавештен о совјетским снагама и материјалном потенцијалу, не само да се одао неоправданом оптимизму, него га је пренео и на команде видова оружане силе. Ове су биле предвиделе тек за сваког 5 човека зимску одећу, а Халдер је изјавио да ће Русија бити сломљена за 8—10 недеља. Гудеријан се није слагао ни са операциским планом према коме су снаге подељене на три групе армија са скоро истом јачином, са дивергентним правцима, без јасно одређеног тежишта и његовог главног циља. По томе је поднео и своје мишљење. Уопште, налазио је да су досадашње победе довеле највише врхове у неки опасни оптимизам и навеле их да из свог речника избришу реч „немогуће".

Гудеријан највише замера Врховној команди што није извршила јачу концентрацију снага и износи да се 22 јуна 1941 од 205 немачких дивизија налазило: 38 на Западу, 12 у Норвешкој, 1 у Данској, 7 на Балкану, 2 у Либији и свега 145 прикупљених за напад на Исток.

Сву своју пажњу Гудеријан је посветио тенковским трупама, у којима стање није било ни најмање сјајно. Годишња продук-

ција износила је свега око 1.000 тенкова свих типова. За новоформиране дивизије морали су се употребити француски тенкови који нису имали услова за употребу на Истоку. Једино је успело да се тенкови I и II замене са оним III и IV, али и ови су квалитативно били много слабији од совјетских. Најгоре је било, што су Совјети имали — према пишчевом навођењу — огромну бројну надмоћност у тенковима. Гудеријан их је још 1937 године ценио на 10—17.000, а према свега 3.200 тенкова са колико су Немци ступили у овај рат. И поред стеченог искуства у претходним операцијама гледишта немачког врховног руководства нису била још изједначена у погледу употребе тенковских јединица.[5])

И Гудеријан потврђује да су ратови на Балкану 1941 године, иако су операције брзо изведене, а пребацивање снага одавде на руско ратиште извршено у најкраћем року, ипак проузроковале одоцњење припрема и почетка операција према СССР-у (као што знамо, померање почетка напада уследило је услед ових ратова од 15 маја до 22 јуна, дакле, неких 38 дана). При томе је, вели писац, и пролеће 1941 године било необично кишовито. Буг и притоке били су још у мају при високом водостају, а прибрежне равнице мочварне и тешко пролазне. Ван сваке је сумње да су ове околности морале најнеповољније утицати на вођење „Blitzkrieg"-а, на коме су Немци оснивали свој успех у овом рату.

Ако се узму у обзир све ове бројне и материјалне слабости Немачке војске, негативни услови земљишта и времена, приговори немачком плану и врховном руководству, како све то наводи Гудеријан, а што нам изгледа сасвим веродостојно, онда се заиста поставља питање, како су и такве немачке армије и под таквим незгодама могле скоро у једном налету да допру до Лењинграда, Москве, Кијева и Ростова. Конкретне и објективне узроке тешко је утврдити све док се немају тачни подаци и с руске стране. Колико нам је познато, руски војни историчари нису пружили, бар за јавност, потребан материјал за потпуно расветљавање овог питања, а што би, према нашем мишљењу, било у интересу војне науке и угледа Црвене армије, који је доцније стекла у таквој мери, да би се могла помирити ма и са констатацијом већих грешака у овом почетном периоду рата.

---

[5]) Хитлер је, према писцу, имао толико поверења у своје Руске савезнике, да је још у почетку пролећа 1941 године, наредио да се једној руској официрској комисији, одаслатој у Немачку, покаже све, па и најновије конструкције тенкова. То је и урађено. Али, комисија није веровала да Немци немају ништа бољег и претпостављала је да јој оне боље конструкције нису показане. Поступак Хитлеров, према нашем мишљењу, треба објашњавати његовим непознавањем руског тенковског материјала и неверовањем да би Руси били у стању да до већ планираног напада израде тенкове према немачким типовима у чију је супериорност над руским дубоко веровао.

За напад снаге су биле груписане у три групе армија: Јужна — маршал Рундштет, јужно од Припјатских Мочвара; Средња — маршал Бок, у средини до Сувалкија на север; Северна — маршал Леб, у Источној Пруској (скица 3).

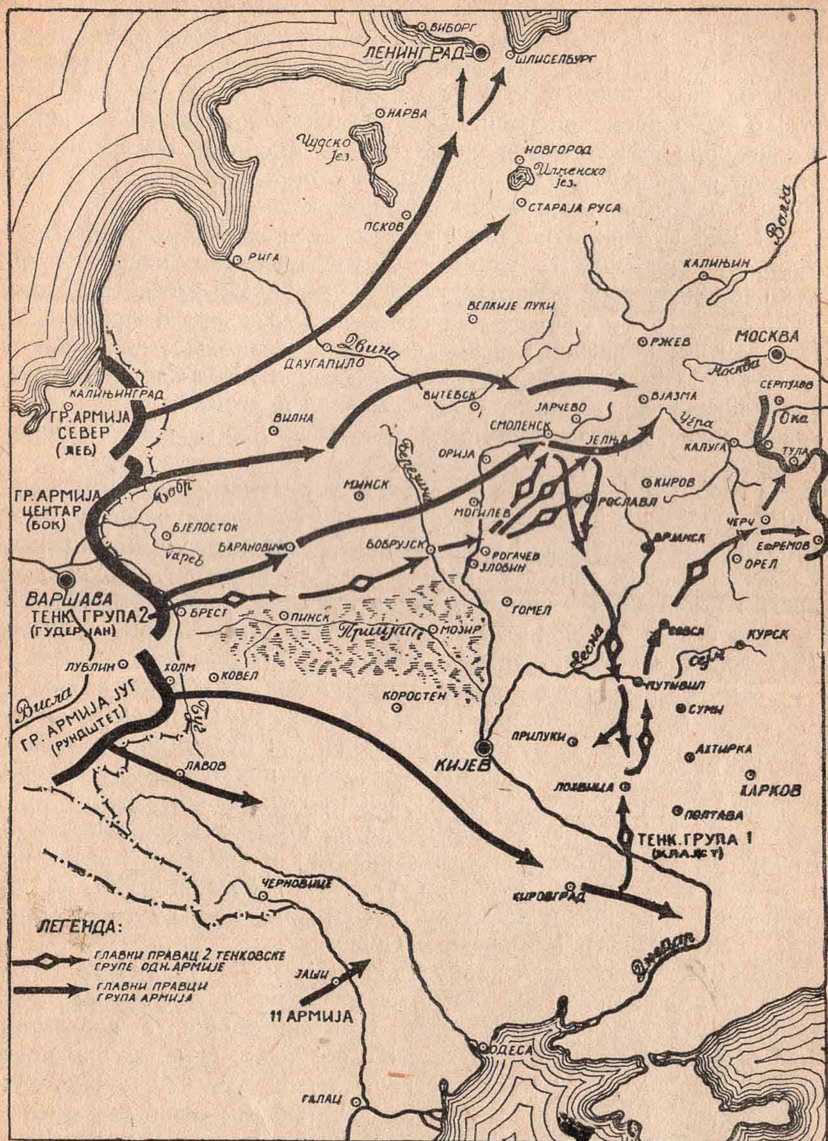
Крилне групе армија имале су по једну, а средња две тенковске групе. У последњој се налазила „3 и 2 тенковска група”, 3 под командом Хота, 2 под Гудеријаном. Састав последње био је: 24 тенковски корпус од две тенковске, једне моторизоване и једне коњичке дивизије; 46 тенковски корпус од једне тенковске, једне моторизоване дивизије и једног пешадиског пука; 47 тенковски корпус од две тенковске и једне моторизоване дивизије.

Групе су имале и разне друге јединице.

Гудеријан је добио задатак да пређе границу код Бреста, пробије руски фронт и што пре избије у простор Рославл—Јелња—Смоленск, где ће добити даља наређења.

22 јуна 2 тенковска група прешла је Буг, напала Брест и, уз жестоке борбе, надирала општим правцем Кобрин—Слуск—Бобрујск на Березини, који је заузела 28 јуна. Све до тог времена пешадиски корпус, који је требало да јој штити десни бок, био је задржан од Руса код Малоротија, неких 300 км уназад, а 2 тенковска група, која је оперисала северније, налазила се код Минска. Делови 2 тенковске групе учествовали су и у окружењу руских трупа код Бјалистока, све док ове нису 3 јула капитулирале.

Већ у току овог кратког периода избиле су велике супротности у немачком Врховном војном вођству. Операцијама на целом фронту требало је да непосредно руководи Врховна команда војске, маршал Браухич, према општим директивама, одобреним од Хитлера као врховног команданта оружаних снага. У духу операциске замисли и основних наређења, 2 и 3 тенковска група требало је да безобзирно теже своме основном циљу, а ради сопственог обезбеђења да оставе минималне делове према руским снагама на пробијеном фронту, препуштајући даље окружење и уништење армијама које су наступале позади тенковских група. Али, већ за окружење снага код Бјалистока Хитлер је наредио њихово заустављање све док Бјалисток не капитулира, супротно усвојеном плану и настојању Браухича, Гудеријана и Хота да тенковске групе што пре овладају прелазима Березине и Дњепра. Командант армије, маршал Клуге, коме је Гудеријан био потчињен, сложио се са Хитлером да се покрет тенковских трупа обустави. Командант групе армија желео је да у овом конфликту остане по страни и потчинио је и Хота Клугеу. Коначно су команданти тенковских група издали наређења за обустављање покрета, која су само неке дивизије благовремено добиле, док су друге, у духу старих заповести, продужиле надирање ка Березини. Услед

Скица 3 — Главни ток операција 2 тенковске групе односно армије Гудеријана до 15 децембра 1941 године

брзе капитулације Бјалистока и других срећних околности није дошло до тежих последица. Али ту су се потврдиле две Хитлерове особености које ће доцније бити, према мишљењу Гудеријана, од најфаталнијег утицаја на цео рат. Хитлер је лако одустајао од основне операциске замисли за љубав неких мање важних, блиставих успеха, и, уколико је био врло смео, чак наклоњен и ризику при планирању операција, утолико му је недостајало храбре истрајности при њиховом извођењу.

7 јула Гудеријанови тенковски корпуси стајали су пред Дњепром. Покушаји да се мостови заузму препадом, нису успели. Река је била слабије поседнута, а са утврђивањем се тек отпочело. Само су мостобрани код Рогачева, Могиљева и Орше били јаки. Према добивеним извештајима, јаче руске снаге прикупљале су се код Гомела, слабије код Орше и Сијена. Код Слобина руске снаге прешле су на десну обалу Дњепра и угрожавале бок тенковске групе. Немачке армије могле су пристићи на реку тек кроз 14 дана.

Гудеријан је стајао пред најтежом одлуком. Ако сачека армије, противник ће сигурно солидно организовати одбрану реке и било је несигурно да ће онда уопште успети њено форсирање. Са овим је онда дошло у питање и да ли ће његова група допрети до постављених првих операциских циљева: Рославл—Јелња —Смоленск, и да ли ће се окончати цела кампања још у јесен 1941 године како је било планирано.

Врховна команда није ништа наређивала. Гудеријан се одлучио да са својим тенковима пређе у напад. 9 јула појавио се маршал Клуге и наредио да напад изостане, али Гудеријан је толико наваљивао, да је овај и против своје воље пристао, додајући при растанку „ваше операције висе увек на свиленом концу".

10 и 11 јула прелаз Дњепра је по плану успешно извршен. Корпусима је наређено да одмах продуже наступање паралелним путевима за Рославл, Јелњу и Смоленск, обезбеђујући се на отвореним боковима и према руским снагама, које су се још држале код Рогачева, Могиљева и Орше.

13 јула левокрилни корпус дошао је на 18 км испред Смоленска, остали скоро на исту висину према истоку. Тога дана појављују се првипут у Врховној команди војске, а вероватно још раније и код Врховне команде оружаних сила, сасвим нове намере: заокретање 2 тенковске групе према југу или југоистоку; учествовање Ромела у операцијама у Африци; извођења операција кроз Турску и Сирију, према Суецком Каналу и преко Кавказа ка Персиском Заливу! Ишло се и даље. Вршило се планирање и о сталним посадама Русије из јединица оперативне војске и то одузимањем потребних снага са Источног фронта.

16 јула пао је Смоленск, али руски напади са правца Гомела појачавали су се на јужном боку, и цењени су тог дана на 20 дивизија под командом маршала Тимошенка. Према Смоленску и Јелњи установљене су нове руске снаге. Опкољене посаде у мостобранима на Дњепру отпочеле су са испадима. Борбе су свуда стално вођене и постајале су све жешће. Према Тимошенку скренула је 2 немачка армија и предузела сектор од Дњепра до Кричева. Гудеријан је појачан са осам пешадиских дивизија ради отклањања даље опасности на десном боку и за продужење напада на Рославл и Јелњу. Борбе су свуда вођене највећом жестином. Например, 30 јула 13 руских напада је одбијено на Јелњи. 1 августа Немци су заузели Рославл.

4 августа Хитлер је одржао конференцију у штабу Средње групе армија, којој су присуствовали Бок, Гудеријан, Хот и претставник Врховне команде војске[6]). Сви су били мишљења да се продужи офанзива, само је Хитлер изјавио да је његов први циљ да се заузме индустриска област Лењинграда, а онда ће тек одлучити да ли по реду хитности долази прво Москва или Украјина. Гудеријан га је упозорио на огромну надмоћност руских тенкова, бројну и квалитативну, и потребу попуне сопствених губитака. У овоме није успео, али му је Хитлер признао да је његова оцена јачине руских тенкова из 1937 године била правилна.

Док је Гудеријан припремао продужење офанзиве ка Москви, 23 августа, у штабу групе армија Бока и у присуству начелника Генералштаба војске генерала Халдера саопштено му је да је Хитлер одустао привремено и од офанзиве према Лењинграду и Москви, и дао приоритет офанзиви према Украјини. Та, можда, судбоносна заповест, почиње овако: „Предлог Врховне команде војске од 18 августа не слаже се са мојим намерама за продужење операције на Истоку. Наређењем: 1) Најважнији циљ, пре наступа зиме, није заузеће Москве, него Крима...... Доњецког базена....... прекида руског дотура бензина из Кавказа....... на северу, заокружење Лењинграда и успостављање везе са Финском......". Даље се наређује уништење 5 руске армије, заокружујући је унутрашњим крилима Средње и Јужне групе армија, за што прва има да одвоји „без обзира на потоње операције, што веће снаге...." Сви су били утучени, али Хитлер

---

[6]) На тој конференцији, где се одлучивало о једном од најсудбоноснијих питања немачког успеха или неуспеха у целој војни, заступник Врховне команде војске био је тадањи пуковник Хојсингер, доцнији генераллајтнант, а сада војно-стручни сарадник канцелара Западне Немачке, Аденауера. Ову конференцију он је описао у својој књизи „Командовање са отпорима".

је изразио да је то његова „непромењива одлука". Па, ипак, Бок и Халдер умолили су Гудеријана, иако је, као најмлађи, био за то најмање позван, да лично покуша код Хитлера да остане код офанзиве ка Москви. Браухич му је то забрањивао, али му је успело да дође до Хитлера и да га овај саслуша и присуству Кајтела, Јодла и др. из штаба.[7]) Хитлер је оправдао своју одлуку економским разлозима. „Сви присутни одобравали су сваку његову реченицу климањем главе." Том приликом је рекао да генерали не разумеју ништа о економским условима рата и остао код своје одлуке. Гудеријанова тенковска група била је прва која је скренута на југ да учествује у бици код Кијева. Спојила се 16 септембра са 1 тенковском групом Клајста код Лохвице, неких 200 км источно од Кијева, и затворила обруч. 26 септембра капитулирале су руске армије у кијевском обручу. Према Гудеријану, командант и начелник штаба фронта извршили су самоубиство. Командант 5 руске армије предао се његовој групи, а око 650.000 људи је заробљено. Овим је, свакако, добијена једна велика битка, али, можда, због ње изгубљена доцније она, много већа и судбоноснија, код Москве. Северна група армија није била у стању да продужи узалудне нападе на Лењинград; Јужна група армија имала је да продужи офанзиву и пре зиме да избије на Дон.

Тек сада је ојачана Средња група армија могла да настави офанзиву према Москви. Преформирана 2 тенковска група ускоро је преименована у 2 тенковску армију (3 тенковска и 2 пешадиска корпуса) и добила задатак да надире на отсек Орел — Брјанск. Покрет је отпочео 30 септембра. Већ 3 октобра заузет је Орел. 6/7 октобра пао је први снег, путеви су се претворили у каљуге; преморене трупе наилазиле су на све веће тешкоће, а врховне команде оружаних снага пливале су у победничком усхићењу без икаквог саживљавања са трупом и конкретном ситуацијом код

---

[7]) Цео поступак је ванредно карактеристичан за однос и опхођење немачких генерала са Хитлером. Браухич и његов начелник Халдер су очајни што Хитлер не продужава офанзиву ка Москви. Први шаље Халдера код Бока и зову Гудеријана на конференцију. И ова двојица су очајни, предосећајући несрећу од Хитлеровог скретања са главног правца. Гудеријан износи још да је стање људства његових тенковских дивизија услед непрекидног надирања тешко, а нарочито у материјалу, да ће једва издржати претстојеће тешкоће на слабим путевима и при слабом дотуру код скретања ка југу. Сасвим сумња да би, и после успешног завршетка ове операције, могао да учествује у току зиме још и у продужењу операције ка Москви. Халдер прво доводи Гудеријана код Браухича, па га онда шаље код Хитлера. Браухич му замера долазак. Гудеријан хоће да се врати без посете Хитлеру. Први му пак наређује: да иде Хитлеру да му рапортира о стању његове тенковске групе али да не спомиње при томе Москву.

противника. 10 октобра Гудеријан је добио нова наређења: заузимање Курска, ликвидација окружених снага код Трубчевска, затварање обруча североисточно од Брјанска и надирање ка Тули, и то све одмах! Наступање је ускоро на целом фронту успорено, па, ипак, Врховна команда војске издаје већ 12 октобра наређење и за окружење Москве.

2 тенковска армија отпочела је, крајем октобра, наступање ка Тули и уз нечувене напоре, потпуно исцрпљена, стигла до на 4 км пред Тулу. 13 новембра температура је пала на —22°С; трупе су биле без зимске опреме, бројна стања чета спала су на 50 људи, брзина тенкова, уколико је кретање уопште било могуће, спала је на 20 км дневно; руски отпор се видно појачавао. И поред свега, тога дана је Врховна команда војске одредила град Горки, дакле 600 км од Орела, као нови циљ надирања! 23 новембра Гудеријан је Врховној команди описао сву очајност своје армије и тражио обустављање наступања и прелаз у одбрану. Предлог је одбијен и само одређен ближи циљ за наступање — Михајлово — Сарајск. Главни нападни објекат био је Тула, око које се с обе стране створио дубоки џеп, али се није могао, услед херојске одбране, ни потпуно затворити, ни фронтално освојити. Температура је спала 5 и 6 децембра на —35 до —50°С; трупе су биле непокретне; сваки напад морао се обуставити, и Гудеријан се иницијативно одлучио да повуче све истакнуте делове на краћу линију, јужно од Туле, и да пређе у одбрану. У истој ноћи 5/6 децембра, морале су обуставити напад и 4 и 3 тенковска армија. Предњи делови последње стајали су свега 35 км удаљени од Кремља. Руси су предузели напад и на правцу Калињина; појачали притисак према Гудеријановој армији, а нарочито на правцима обеју суседних армија.

То је довело до тога да се немачки напад на Москву већ 5 и 6 децембра угасио. Армије су прешле, иницијативно или присилно, у отступање и одбрану и против намера и наређења својих врховних команди да оружане силе војске и групе армија остану бар на месту где су се налазиле. Тек 14 децембра Браухич је Гудеријану наредио повлачење на линију испред Орела, Курска, али, како према писцу изгледа, није се усудио да то саопшти Хитлеру. Тек 20 и Хитлер је одобрио да армије пређу у одбрану, али инсистирао је и даље да то уследи без неког повлачења.

Гудеријан доказује да је предвиђајући све тешкоће још 23 новембра преклињао Врховну команду војске да привремено одустане од даљег извођења напада ка Москви с обзиром на страшно стање трупа и несавладиве зимске тегобе и заустави трупе на положајима подесним за одбрану према зимским околностима.

Овакав предлог је и доцније понављао. Успео је, штавише, преко веома утицајног првог ађутанта Хитлеровог, генерала Шмунда и Кајтеловог млађег брата, с којима је, изгледа, био у пријатељским односима, да достави ово своје мишљење Хитлеру и његовом начелнику. Но, све је било узалуд.

Претрпљени пораз пред Москвом писац приписује, у првом реду, несаживљавању врховних команди оружане силе и војске са тешком ситуацијом трупа на фронту, нарочито на руској зими и тврдоглавости Хитлера који је био против сваког повлачења. Иначе налази да се пораз могао лако избећи. Као у већини случајева, тако и овде, изгледа нам, да Гудеријан има ако не баш оправдање, а оно бар благонаклоно објашњење за Хитлеров поступак. Претпоставља да су га на показану устрајност наводили вањско-политички обзири, јер се радило о Јапану да се прикључи рату, што је овај 8 децембра и извршио. Сам пак признаје, да је војска била изненађена да је Хитлер одмах 11 децембра објавио рат САД-у, а Јапан није то урадио ни Русима, ни Руси њему и руске трупе са Далеког Истока пристизале су масовно неочекиваном брзином на фронт према Немцима. Војска је почела схватати да се „економски и војни потенцијал највећег дела земаљске кугле сјединио противу Немачке и њених слабих савезника".

Гудеријан је тражио и добио 20 децембра аудијенцију код Хитлера. Трајала је 5 часова. Предлагао је повлачење армија испред Москве на повољније положаје за одбрану, замену сарадника или бар генералштабних официра са онима са ратним искуством са фронта. То је, вели писац, довело „до прелома у њиховим односима, који се никад више није могао изгладити." Већ наведени пуковник Хојсингер износи да је Хитлер не само избегавао посете фронту, него је спречавао и својим сарадницима у штабу да тамо одлазе, јер се бојао да их трупне и ратне страхоте рђаво не импресионирају (сваки искусни ратник зна да је то обично обележје бојажљивих, али и свирепих старешина). У цитираном разговору са Гудеријаном разголићава се веома очигледно сва површност Фиреровог познавања рата и његове стратегиске способности, коју је често истицао, позивајући се на то да је проучавао дела Клаузевица, Молткеа старијег и све планове и њихове варијанте које је израдио Шлифен. Па, и то што је „висио" на Кајтелу, Јодлу и другим компромитованим стручњацима, доказ је, према нашем мишљењу, да о његовој улози неког војсковође и стратега, што се чак и у страној војној литератури покаткад хоће Хитлеру да призна, не може бити ни говора.

Неколико дана после ове аудијенције дошло је до оштрог личног судара између маршала Клугеа, наследника оболелог

Бока, и Гудеријана, наводно, зато што му је овај поднео нетачан службени извештај. Клуге је предложио, а Гудеријан једновремено молио за смену са свог положаја. Предлог и молба су одмах усвојени.

Тиме се стварно завршава онај део Гудеријанове делатности, у којем је имао прилике да лично од себе да такве резултате, који ће вероватно имати трајну и велику вредност у ратној историји. Доцније је рехабилитован и заузимао је чак и положај вршиоца дужности начелника Генералштаба војске. Али на свим тим положајима није имао, нити је могао имати, ма каквог утицаја на развој операција и ток рата. Хитлер је преузео лично и Врховну команду војске, при чему је улогу помоћника свео више на техничког извршиоца својих одлука, при чијем доношењу се више ослањао на Кајтела и Јодла, а ови су тај положај и онако сматрали сувишним. Из пишчеве књиге добија се утисак да његови пријатељи жале што се тог положаја примио, те писац осећа потребу да то нашироко објасни. Правда се тиме да није налазио ни као војник, ни као патриота, да је правилно да откаже службу отаџбини, која се налазила у највећој опасности. Нама се, а мислимо и другим читаоцима књиге, намеће сумња да ли за то није више говорио лични однос према Хитлеру, а, можда, и болећива војничка амбиција, него тај патриотски осећај. Јер, отаџбини је била потребнија његова сарадња у бици код Седана, у почетку рата са СССР, а нарочито после пораза пред Москвом, па је Гудеријан хтео да напусти свој положај само због неслагања са претпостављеним старешинама, него 1943 године, када је сваком било очигледно да Хитлер сваког дана својим радом све више доводи и отаџбину и цео свет у тежу ситуацију, и када су његови другови, бар у последњем моменту и по цену живота хтели да спасавају отаџбину од овог кобног човека или, боље рећи, бесног лудака, у што се и Гудеријан, како сам наводи, уверио.

Изнећемо зато из осталог дела књиге само неколико маркантних података, важних са историског гледишта као и за упознавање пишчеве личности и његова мишљења по најзначајнијим војним питањима којих се у књизи дотакао.

Немачке губитке на Источном фронту од 22 јуна до 30 новембра 1941 године Гудеријан цени на 743.000 људи, тј. 23% од 3,500.000, колико је била просечна јачина ангажованих снага. Међу узроке пораза пред Москвом Гудеријан наводи да је „и устанички рат на Балкану захтевао, да се тамо доле ангажују све јаче и јаче снаге”. У то време ово се могло односити само на наше народе; наши су народи тада улагали највеће напоре, без обзира на огромне жртве и најсвирепије репресалије, да се олакша

опасна ситуација савезника. Хитлер је свалио сву кривицу за пораз на генерале и отпочео са великим „чишћењем”. Браухич, Леб, Рундштет, Халдер и др. су пензионисани, па и опробани команданти тенковских трупа.[8]) Хитлер је преузео сам даље старање за живот и рад тенковских трупа. Не познавајући свестрано проблем, не ослањајући се на стручњаке, и мешајући улоге тенкова са улогом самоходне артиљерије, унео је хаос у њено наоружање и организацију и био на крају приморан да фебруара 1943 године именује Гудеријана за генералног инспектора тенковских трупа. Гудеријан каже да није наишао на подршку и разумевање у врховима војне управе. Унео је нешто систематичнијег рада у продукцију и организацију, али сви ти резултати били су слаби да паралишу претрпљене губитке на фронту услед неразумне употребе тенкова, и нису могли одржати равнотежу са снажним развојем тенкова код великих противника. Гудеријан се жали да ни код Ромела, када је постао командант групе армија „Б” у Француској, није наишао на разумевање о употреби тенковских формација, као покретне стратегиске резерве, и није могао спречити да их Ромел не употреби за тактичке сврхе. Налази да би иначе одбрана инвазије друкчије изгледала. То потврђује потпуно и генерал Ајзенхауер.

Док је Гудеријан био на том положају, завереници су настојали, али веома опрезно, да и њега задобију за свој план, но све је било узалуд. Сâм пак Гудеријан тврди да је наговарао Гебелса, Химлера, Рибентропа, Кајтела, Јодла и др. да утичу на Хитлера да потражи могућности за окончање безизгледног рата; да се одрекне непосредног командовања војском, да смени своје саветнике и сл. у чему није имао никаквог успеха. 24 јула 1944 године извршен је атентат на Хитлера. Улога Гудеријана није нам потпуно јасна. Четири дана пре атентата дознао је да маршал Клуге, који је уместо Рундштета примио команду на Западу, намерава да ступи без Хитлеровог знања у преговоре са Западним противницима ради закључења примирја. Гудери-

---

[8]) У ситној, личној афери Хитлер је нашао повода да изврши тада и коначан напад на и оно мало ауторитета немачке државе. Заслужни командант 4 тенковске армије, генералпуковник Хепнер згражавао се у неком телефонском разговору са својим претпостављеним, маршалом Клугеом, над „лаичким руковођењем операција.” Клуге је то доставио Хитлеру. Овај је то схватио да се то односи на њега, избацио Хепнера одмах из војске без права на пензију, ношење униформе, ордења и сл. Овај се жалио судовима и они су му дали за право. На то је Хитлер тражио да Рајхстаг одобри предлог његовог фамозног закона о његовом опуномоћењу којим се укидају стварно све легислативне, егзекутивне и судске препреке против његове самовоље. Закон је 26 априла 1942 године у Рајхстагу једногласно усвојен!

јан није о томе никоме говорио, али га је и сама помисао на ту могућност револтирала. Одмах после атентата наименован је за начелника Генералштаба војске и ушао у неку комисију за осуду осумњичених завереника. Маршал Клуге, генерал Бек и др., који су били у завери, извршили су, после неуспеха, самоубиство, а Ромел и многи други ликвидирани су као сумњиви. Свакако би они, да су живи, дали потпунију слику о држању Гудеријана. Гудеријан признаје да је и онда и сада противу атентата из разлога које тешко може разумети неко ко није задојен старим пруским „духом". Данас је најважније да је због тога атентата настао велики раздор у Немачкој војсци и народу (Гудеријан вели „овде се разилазе духови"), који и данас траје и може и у будућности бити од највећег значаја.

При све очигледнијем слому Источног и Западног фронта 1944 године Гудеријан је настојао да приволи Хитлера да се тежиште рата пренесе на непосредну одбрану отаџбине и да се за ту сврху благовремено повуку све снаге са истакнутих фронтова. Хитлер није пристао, него је увек при самој речи о повлачењу беснео, јер је то за њега претстављало само личну слабост и плашљивост, и није могао да схвати објективне мотиве који су могли оправдати и овакве одлуке. Гудеријан налази да су огромне немачке снаге због тога узалуд жртване и недостајале су за одбрану саме Немачке. Свирепости почињене при угушивању устанка у Варшави 1 августа 1944 године приписује и Гудеријан, углавном, Химлеру и његовим органима и тврди да се код Хитлера залагао да не поруши Варшаву, јер су зграде биле „потребне за становање немачких трупа"! Налази да није дошло до очекиване интервенција Руса због размирица међу Савезницима, а баш то је Немцима дошло у добар час да добију предаха.

После повлачења Јужне групе армија на линију Галац — Фокшани — гребен Карпата Гудеријан је тражио од Хитлера да се 4 моторизована полициска дивизија извуче из борби у Србији и пребаци у Букурешт. Јодл је налазио да је то, због стања у Србији немогуће и предлог је одбијен. Иако изрично не наводи, провејава пишчево убеђење да би и тиме, уз поседање прелаза преко Дунава и бржег повлачења, постојала још могућност да се бар делом избегне пропаст шеснаест дивизија у Румунији. Предлагао је благовремено извлачење немачких тенкова из Бугарске. Хитлер је одбио, јер је држао да „Бугари тако мрзе бољшевизам, да се никада не би добровољно борили на страни Руса"! И предлоге за евакуацију осталог Балкана Хитлер је доцкан и с устезањем примио, па, када се на то, после уласка Бугарске у рат, морао да одлучи, „покрет је био сувише спор да би се ове снаге могле искористити за одбрану Рајха". Данас је свакком ја-

сно да су ово успоравање проузроковале херојске тешке борбе наших народа.

Врховна команда војске, па и њен начелник Генералштаба, Гудеријан нису имали никаквог утицаја, сем оног ограниченог на Источном фронту. Ипак се Гудеријан осврће укратко и на збивање на осталим фронтовима и осуђује рад Врховне команде оружане силе, под којом су непосредно стајали сви фронтови, сем Источног, као главног кривца за претрпљене поразе. У највећи грех јој приписује што је због осталих фронтова пренебрегла важност Источног фронта, где су Руси почетком 1945 године располагали надмоћношћу у пешадији 11:1, тенковима 7:1, топовима и ваздухопловству најмање 20:1.[9]) Са великом руском офанзивом, 12 јануара 1945 године, ратна ситуација „тражила је брже, отсудније одлуке више но икада. У простору југоисточно од Сарајева устаничке југословенске дивизије вршиле су све јачи притисак на групу армија „Е...”, а Хитлер и његов штаб губили су све више преглед над ситуацијом, живце и главу. Задржавали су се на споредним питањима, заносили се неким неозбиљним организационим плановима — војском последње одбране „Volkssturm”, добровољачким корпусима и сл., неким утврђеним

---

[9]) Нејасан је став Гудеријана према Арденској офанзиви, предузетој у децембру 1944 године преко Ајфела на унутрашња крила 2 енглеске и 9 америчке армије. Изгледа да је био у почетку наклоњен овом судбоносном, али и скроз рискантном подухвату. Од овога је Хитлер очекивао тако осетно слабљење Западних савезника, да би му то обезбедило време да пребаци јаке снаге на Исток и одбије руски напад који је очекивао у току зиме. Сем тога очекивао је да ће великим тактичким успехом пољуљати код непријатеља наде у тоталну победу, те ће бити наклоњени да одустану од безусловне капитулације Немачке и приступе споразумевању за успостављање повољног мира.

Гудеријан се није слагао са Хитлеровим планом, како изгледа, утолико, да се намеравана офанзива правцем Лијеж—Брисел—Антверпен спроведе чак до мора, него да се обустави на десној обали Мезе. То мишљење делило је, уосталом, и све извршно, више руководство у офанзиви (Рундштет, Модел, Мантојфл, Сеп Дитрих).

Али, у велики и неопростиви грех Гудеријан уписује Врховној команди оружаних сила то, што није одмах, 22 децембра, увидела да су се сва очекивања од Арденске офанзиве изјаловила и што није одмах отпочела са пребацивањем снага на исток, где се сваког часа очекивала велика руска офанзива. Овим Гудеријан хоће донекле да оправда и потоње велике поразе, који су на Истоку ускоро отпочели да се нижу брзо један за другим.

Нама изгледа, баш због тога што је најбоље познавао Источни фронт да је већ у почетку требало да заузме енергичан став против спровођења Арденске офанзиве уопште или, бар, онда када је рђаво време захтевало одлагање њеног почетка чак до 16 децембра. Ми и у овој прилици налазимо, ма колико се Гудеријан бранио против тога, да је и он стајао увелико под сугестијом Хитлеровом.

„бедемима” око алписке области, уништењем колебљивих и несигурних Немаца итд. За сваки пораз окривљавани су, смењивани и кажњавани команданти. Гудеријан их је бранио, где је налазио да су овакви поступци неправедни и у таквом једном оштем сукобу Хитлер га је 28 марта 1945 године послао да се лечи, јер ће „за 6 недеља ситуација бити врло критична и тада ће бити нужно потребан”! Дакле, у времену, када су Руси стајали на Одри, Англосаксонци прешли Рајну; немачке снаге у Југославији, Мађарској, Италији, стајале пред очигледним уништењем; немачки народ услед бомбардовања био избезумљен, врховни командант оружане силе очекује тек критично стање кроз 6 недеља, а, од таквог вође, Гудеријан је могао још да очекује ма какво олакшање за своју отаџбину!

У „Успоменама” писац износи још и мишљење о руководећим личностима Трећег Рајха и о немачком Генералштабу уопште. Највише се упустио у анализу Хитлера као човека, државника — политичара и војсковође. Као војсковођи одриче му сваку вредност и доказује то на конкретним примерима. С тим ће се свакако свако сложити. Но, читалац се не може отети утиску по коме Гудеријан жели да Хитлерове страшне грешке и злочине пре оправда или бар умањи него осуди. Он га прикавује као неког генија, руковођеног најбољим намерама за судбину немачког народа. Тешка физичка болест, негативан утицај околине, неповерење света у његове добронамерности и друге спољне тешкоће, растерали су „његове добре духове” и „демон је победио генија”..... и свршило се све потпуним разарањем његовог дела и један добар, уљудан, марљив и веран народ скрхао се с њим заједно у понор.” Такво мишљење тешко се може схватити ван Немачке, а разумљиво нам је да су се на њему „разишли духови” и у самој Немачкој. О другим нацистичким вођама има већ правилнији суд, али, ипак, много блажи него што нам изгледа да заслужују. О немачком Генералштабу и његовим начелницима, почев од 18 века, природно, он има највише мишљење, као и већина Немаца. Карактеристично је за писца да му после Молткеа старијег импонује највише Лудендорф.

За њега је „Лудендорф човек снажне воље, огромне радне енергије и ванредан организациони таленат. Сагоревао је у љубави према отаџбини и са снагом титана одупирао се поразу свога народа који му се приближавао. У најтежем времену дао је од себе нешто највеће.” Овај суд и усхићење могу нам, увелико, помоћи да правилније схватимо Гудеријана, какав се одражава кроз обе своје публикације, а још, можда, више у његовом дашњем политичком делању.

На крају наводимо да је књигу вредно прочитати и проучити, јер је писац у својим чисто војничким, како оперативним, тако и организационим разматрањима и делањима, врло поучан. Верујемо да је само тиме и својом личном храброшћу, умешношћу и агилношћу, могао да стекне огроман углед у Немачкој војсци и народу, а данас га увелико ужива и у страној војној литератури.

М. З.

УЗРОЦИ НЕМАЧКОГ ПОРАЗА НА ИСТОЧНОМ ФРОНТУ У РАТУ 1941—1945[1])

Кроз кратку анализу догађаја из Другог светског рата генерал Глабиш долази до врло интересантних закључака о стварним узроцима због којих је Немачка морала да претрпи пораз и у овом рату. Његови закључци расветљавају и допуњују многе податке совјетских и немачких маршала у овој књизи и наводе читаоца на размишљање и доношење сопствених закључака и извлачење поука.

Генерал Глабиш, одмах на почетку свог чланка, каже да је тешко одвојено посматрати рат на Источном фронту, па ма он и био најважнији у општем светском сукобу који је претстављао Други светски рат. Због тога би неко могао помислити, каже он даље, да није ни вредно истраживати узроке за крајњи исход ове страшне борбе кроз догађаје на Источном фронту. Међутим, потребно је да се овај рат проучи, јер су руско-немачке битке у периоду од 1941 до 1943 превазишле по значају све остале битке из Другог светског рата и јако утицале на ток рата, па према томе, и на његов крајњи исход. Сем тога, проучавање ће открити многа преувеличавања са једне и друге стране, која су ширена у циљу пропаганде. Разумљиво је да ова анализа не може бити потпуна, ако се бар у најкраћим цртама не додирну и догађаји на осталим ратиштима, као и материјална помоћ коју су Савезници пружили СССР-у.

Зато генерал Глабиш прелази на анализу главних фактора који су довели до преокрета ситуације на Источном фронту, а потом даје одговор и на питање: какав би био исход овог рата, да неки од наведених фактора није постојао?

---

[1]) Major General Kazimierz Glabisz: Causes of the German Defeat in the 1941—1945 Russo-German Campaign, Military Review, january 1951, USA.

Упркос почетне надмоћности немачких снага на фронту, као и великих руских губитака у 1941 и 1942, руски потенцијал у људству био је скоро двапута већи од немачког, и то се брзо одразило на ратне догађаје.[2])

Ова надмоћност у људству дошла је брзо до оперативног изражаја с обзиром на повећање руске ратне индустрије, као и на добијену англоамеричку помоћ у ратном материјалу којим су опремљене и наоружане нове руске снаге. Сем тога, Немачка није била у стању да окупира ни из ваздуха да растроји главне центре руског ратног потенцијала. Због тога је Русија могла да издржи оно тешко стање почетком 1942 и да истури на фронт боље јединице од оних што су биле раније и у већем броју од Немаца. Бројна надмоћност руских снага испољила се нарочито после пораза Немаца код Стаљинграда, ма да још не тако много. Половином 1943 бројни однос снага био је 2:1 у корист Руса. Како је тада иницијатива прешла у руске руке, а и немачка извиђачка служба постала слабија, то су Руси могли да концентришу три до четири пута јаче снаге (нарочито у артиљерији) где год су хтели.

Ова несразмера у бројној јачини снага, која је стално расла, није више могла бити надокнађена, као у почетку рата, ни надмоћнијом немачком техником нити авијацијом. Напротив, с обзиром да је у то време 60 до 70% немачке авијације било ангажовано ван Источног фронта, Руси су могли постепено да остваре надмоћност и у ваздуху. Спрег немачке моторизације и авијације, који је Немачкој обезбеђивао победу од 1939 до 1942, сада је изгубио своју ефикасност.

Даљи немачки порази на Истоку, инвазија Савезника на Западу, као и постепено извлачење немачких сателита или чак њихово прелажење на непријатељску страну, увећали су још више руску надмоћност.[3]) У исто време фронт је постао дужи, а битке

---

[2]) После припајања територија у 1939—1940, становништво Русије повећало се на 190 милиона, док се у исто време немачко становништво увећало од 75 на 105 милиона. У овај број урачунато је и становништво Румуније, Мађарске и Финске. Међутим, становништво Пољске, Чехословачке, Југославије и Бугарске, које је износило око 63 милиона, није се могло употребити на Руском фронту, јер би половина побегла Русима, а друга би половина заузела оружани став према Немцима, каже писац.

[3]) 1941 било је на Источном фронту 33 сателитске дивизије, а 61 у 1942, док се 1943 овај број свео на 30 дивизија. С обзиром на претрпљене губитке, румунске и мађарске дивизије нису биле пуног састава, а 10 италијанских дивизија, као и шпанске и белгиске трупе, биле су потпуно повучене. Једино је број финских дивизија остао непромењен, али су ове дивизије ређе употребљаване у акцијама на фронту.

на Западу захтевале су све више немачких снага. Зато није чудо што су Руси од половине 1944 постигли велику надмоћност како на земљи, тако и у ваздуху.

ПРОМЕНЕ У МОРАЛУ ТРУПА

Бројна надмоћност не би спасла Русе да руски војник није био вољан да се бори, а руско командовање да није било онако одлучно и вешто. Руски војник, као и увек, био је храбар и постојан упркос своје опште инфериорности у почетку, а нарочито у слабијој обуци. Али се његов морал стално дизао и то не само због тога што се он у току 1941 и 1942 уверио да непријатељ није тако страшан као што се мислило, већ и због тога што је руска пропаганда била далеко надмоћнија.

У току првог периода рата руско руководство се брзо уверило да је класна свест недовољна да потстрекне војнике на борбу. Зато су биле примењене строге законске мере против плашљиваца, паничара и бегунаца, а поред тога извучене су из дубоке архиве већ зарђале патриотске пароле, слике разних народних јунака из прошлости, еполете, ширити, медаље, ленте, разна унапређења, а војнички оброк је увећан. Све је ово дало добре резултате.

Немци нису били приправни да се користе разорним дејством националних мањина у СССР-у и ранијих малопоседника. Поред тога, Немци су врло рђаво поступали са ратним заробљеницима као и са цивилним становништвом на окупираној територији. Све ове грешке Москва је искористила за јачање отпора и мржње према Немцима како на фронту, тако и у позадини. То је омогућило онако потпуну евакуацију индустрије као и њен даљи развој.

После Стаљинграда руски војници су се потпуно ослободили страха од опште инфериорности, а немачки војници су изгубили веру у своју надмоћност и борбени дух. Одговарајуће промене у моралу код обеју страна убрзо су се одразиле на будуће операције.

ПОВЕЋАЊЕ РАТНЕ ПРОИЗВОДЊЕ

И поред све веће руске бројне надмоћности и пораста морала код трупа, исход даљих операција био би сасвим друкчији за Русе да они нису били у стању да подмире фронт наоружањем и осталим ратним потребама. Логично је било веровати да сама Русија неће бити у стању да подмири све оне материјалне по-

требе с обзиром на губитак Украјине и делимично оштећење индустрије у рејону Москве и Лењинграда. Међутим, ствари се испоставише друкчије. Евакуација готово целе индустрије из Украјине много је допринела. Продукција у рејону Москве имала је само један краћи застој, док је индустрија Лењинграда била у могућности да подмирује локалне потребе за све време, чак и када је била у захвату немачке артиљерије. Остали руски комбинати, за разлику од немачких, производили су несметано. Они нису били рушени ни узнемиравани од стране немачке авијације, а имали су припремљених сировина. Поред тога, добијали су све више машина, алата и полупрерађених фабриката из САД и Велике Британије. Најзад, треба напоменути да је немачка индустрија морала да подмирује и остале фронтове, док је руска могла да се концентрише само на потребе немачког фронта.

Повећање руске ратне производње изненадило је Немце, јер је у неким гранама превазилазило немачку производњу. Биће довољно да наведемо само неке цифре које се односе на опрему тенковских јединица. Руска производња тенкова и тенковске опреме у 1941 години износила је 250% од производње у 1940 години. У 1942 број се попео на 430%; у 1943 на 920%, а у 1944 чак на 1.270% од производње у 1940. Сличан однос у повећању производње био је код авијације, као и артиљерије. У то исто време повећање у немачкој производњи није никада прешло 500% за исти временски период. Па ипак, једно се мора имати у виду, а то је, да су губици обеју страна стајали у обрнутој сразмери, као и да се дотур потреба из Енглеске и Америке стално увећавао.

Могло би се, такође, нагласити да је руска опрема, иако примитивнија, боље одговарала специфичним условима на Источном фронту него немачка, што је било веома важно. У извесним гранама техничке производње, као у средњим бомбардерима, ракетним бацачима и тенковима (до појаве немачких Пантера и Тигрова), Руси су превазилазили Немце како у квалитету, тако и у броју. После 1943 Руси су имали више тешке артиљерије него Немци.

Недостатак код Немаца у даљним бомбардерима за дејство противу руске територије, у вези са разорним дејством англоамеричке авијације над Немачком, главни је разлог који је омогућио Русима да постигну надмоћност над Немцима не само у броју, већ и у квалитету ратног материјала, што је било поразно за Немце.

ГРЕШКЕ НЕМАЧКЕ ВРХОВНЕ КОМАНДЕ

Ефекат поменутих фактора био је повећан са неколико озбиљних грешака, које је лично починио „непогрешиви и генијални стратег међу стратезима" — Хитлер. Генерал Глабиш каже да наводи само неке од најважнијих грешака:

1— одлагање напада на Русију 1941 године до друге половине јуна због одлуке Хитлера да претходно прегази Југославију и Грчку, ма да му у то време није претила никаква опасност са јужног правца. По мишљењу генерала Глабиша, ондашње снаге Италије, Бугарске, Мађарске и Румуније биле су довољне да савладају Југославију и Грчку;

2— смањење притиска у правцу Москве после заузећа Смоленска 1941, услед померања дела снага из групе армија Бок више на југ. Овај маневар спасао је Москву, па иако је немачка моторизација већ била на издисају;

3— припреме за зимске операције отпочеле су сувише доцкан. Генералпуковник Халдер признаје у својој брошури „Хитлер као војсковођа" да је Врховна команда сувоземне војске још у августу месецу 1941 поднела своју листу недостајуће зимске опреме, али Хитлер тада није хтео за то ни да чује;

4— наређење Хитлерово за продужење офанзиве код Москве у новембру 1941 и поред протеста маршала Браухича, уместо да се групе повуку на зимовање;

5— одлагање офанзиве 1942 године све до јула месеца, делом због претходећих операција на Криму;

6— упућивање 1942 године знатних снага, па ипак недовољних, на Кавказ, и поред тога што су Руси држали рејон Вороњежа, уместо ликвидирања овог руског упоришта по сваку цену. Држањем Вороњежа Руси су приморали Немце на знатно продужење фронта и претили су отсецањем немачких јединица од главних снага;

7— тврдоглава упорност Хитлера у продужењу напада на Стаљинград, противно мишљењу Паулуса, Бока и Халдера;

8— обезбеђење угрожених бокова стаљинградског фронта помоћу слабих сателитских дивизија (румунских, мађарских и талијанских);

9— забрањивање Шестој армији под командом Паулуса да се повуче од Стаљинграда када је била опкољена и после неуспеха Манштајнових трупа да је спасу;[4])

---

[4]) Геринг је крив што је утицао на Хитлера да изда наређење за неповлачење Шесте армије, јер је уверавао Хитлера да ће моћи да је снабдева ваздушним путем читаву годину дана .Међутим, Геринг је у по-

10— Хитлерово наређење да се не отступи из Донецког Базена у 1943 години, што је довело до великог и опасног проширења фронта, као и до огромних губитака у армији Манштајна;

11— тврдоглава одбрана Литваније, а потом и Курландије 1944, што је довело до изоловања армије генерала Шорнера. Упорна одбрана Естоније имала је више оправдања него чврсто држање Финске;

12— остављање знатних снага на Криму у пркос повлачења из Донецког Базена и напуштања дњепровске препреке, а немање потребних снага за предузимање противофанзиве којом би се изгубљено могло повратити;

13— тотална заблуда у погледу предвиђања даљих руских планова у лето 1944 и на почетку 1945 године. У првом случају Хитлер није веровао да главни руски напад може бити северно од мочвари Полесија. У другом случају, био је убеђен да ће главни руски напад бити управљен на Праг и даље на Пешту и Беч или на Братиславу, али не преко Пољске, јер је било осам руских „фронтова" северно и четири јужно од Карпата. Ове погрешне претпоставке довеле су до неправилног груписања немачких снага, као и до израде непотребних утврђења у Судетима, окренутим на југ;

14— остављање јаких снага у опкољеним градовима (Будимпешта, Познањ, Пила, Грауденц и Бреслава), а у исто време покушај да се одржи непрекидан фронт. Истина је да су ови гарнизони задржали руско надирање, али су у исто време везали више немачких но руских снага. У сваком случају, ове немачке снаге нису одиграле активну улогу у противударима које су Немци предузимали.

Сем ових крупнијих стратегиских грешака (почињених нарочито пошто је Хитлер узео непосредну команду над сувоземном војском), Немци су, такође, починили грешке у организацији својих ратних напора, као и у погледу политичких мера. Тако, например, одлука за фабрикацију дефанзивног оружја сувише је споро спровођена; у служби ВООВ нису жене довољно искоришћене, а план за стварање независне Украјине и ослобођење кулака био је напуштен, итд.

четку подмиривао свега 40% потреба ове армије, али се то доцније свело на 20%, па ни оволико до краја. Немачки губици овом приликом били су огромни .

ПРОМЕНЕ У ВИШЕМ КОМАНДОВАЊУ

Честе промене у вишем командовању јако су утицале на ток рата, водећи Немачку брзом и сигурном поразу. Хитлер је морао да замени све своје „непожељне" команданте људима типа „разуммем" или са лудом храброшћу какву је некад имао стари Блихер. Тако, смена маршала Браухича, Рундштета, Леба и Хопнера крајем 1941, а Бока крајем 1942, свакако је лишила Немачку армију својих најбољих команданата. Исто тако, тешко се одразила замена смишљеног Халдера, начелника штаба Врховне команде сувоземне војске, са професионалним оптимистом, генералом Цајцлером, на коме се све више испољавао утицај „стратега-шовинисте" Јодла.

Ништа се друго не би могло рећи ни за доцнија уклањања генерала Клугеа, Манштајна и маршала Кихлера, као и некоришћење маршала Листа и генерала Бласковица који су се већ били истакли у рату против Пољске. Такође треба истаћи врло честе промене армиских и корпусних команданата. Као што се види, смењивања су била толико честа, да су једино маршал Буш и генерал Гудеријан остали на својим местима кроз цео период ове кампање. Од следбеника смењених команданата истакли су се само Манштајн, Шорнер, Модел и генерал Фризнер, док су сви остали подбацили.

Промене у Руској армији биле су општепозната ствар, нарочито после Стаљинграда. После запостављања старе гарде: маршала Ворошилова, Буђонија, Тимошенка, начелника штаба Ваздухопловства Смушникова и начелника Генералштаба Шапошникова, младе вође — маршали Васиљевски, Коњев, Рокосовски, Жуков, Малиновски, Толбухин, Баграмион, Говоров, Воронов и Новиков, остали су на својим местима све до краја. Генералпуковник Ватутин и генерал Черњаковски смењени су смрћу.

Ове чињенице допринеле су успешном развоју руских операција, а Шапошников, као и Васиљевски доцније, умели су вешто да искористе немачке грешке и да много не ризикују.

Поред наведених грешака, брзина руских трупа повећала се благодарећи плену немачких возила и опреме, а нарочито добијањем из САД огромних количина транспортних средстава и осталог ратног материјала.

КЛИМА И ПРОСТРАНСТВО РУСИЈЕ

Као што је већ поменуто, Немци нису били спремни ни материјално ни духовно за тако страшне услове руске зиме. Иако се знало за искуство Наполеона, ипак није било ништа предузето да се припреме изведу. И тако су, у опреми као за вежбе у око-

лини Дрездена или Келна, немачке трупе имале да поднесу изузетно сурову руску зиму. Немачка моторизација, са уским гусеницама, потањала је у снег и блато. Авијација није могла да дејствује због замржњавања мотора, а није било ни потребних „плугова" за чишћење аеродрома од снега.

Акција за скупљање зимске помоћи, ма да импровизована и то у последњем моменту, допринела је извесном побољшању личне опреме војника, али је све то било недовољно или је доцкан стизало на фронт. Због тога су губици од смрзавања били већи него у неколико битака. Поред великих губитака од смрзавања и болести, морал трупа био је пољуљан страхом од руске зиме и бескрајног руског простора.

Немци нису посвећивали довољно пажње огромном пространству Русије, а нису имали ни довољно снага за овако велике фронтове и обезбеђење позадине. Сем тога, нарочито су оскудевали у моторизацији за брзи дотур милионских потреба из позадине, ма да су били заузели тек само осми део Русије. Поред свих незгода овако дугачког комуникациског правца, руски партизани постајали су све многобројнији и задавали су Немцима велике тешкоће у контроли позадине.

ПОМОЋ ЗАПАДНИХ САВЕЗНИКА

Англоамеричка помоћ одиграла је врло велику улогу па, можда, и пресудну, у наношењу пораза Немачкој. Међутим, помоћ коју је Немачка имала од својих сателита — Румуније, Финске, Италије, Мађарске, Словачке, Балтичких држава, Шпаније и Бугарске, — била је веома малих размера и сводила се углавном на помоћ у трупама, сем Бугарске чије трупе нису учествовале на Источном фронту. Ова помоћ Немачкој потпуно је престала 1944, док је англоамеричка помоћ Русији стално расла, па је чак и после рата, ради обнове, настављена.

Но, с обзиром да све то Руси или уопште не признају или само делом признају, неопходно је да се тачно испита и определи помоћ Западних савезника и њихов допринос у победи над Немачком:

1 — **Привезивање немачких снага на Западу чији се број постепено повећавао.** Док је у првим годинама рата проценат немачких снага ван Источног фронта износио само 24 до 27%, у 1943 години попео се на 33%, а у 1944 чак на 45%. Ово се једино не односи на оклопне јединице од којих је 65 до 70% остало за све време на Источном фронту. Поред тога, Руски фронт био је нарочито помогнут привезивањем немачке авијације на Западу.

Тако је у 1943 години 50% немачке бомбардерске авијације оперисало ван Руског фронта, а од ловачке авијације чак 75%. У 1944 години ови су се бројеви попели на 60%, односно 80%. Стога се може поуздано рећи да би ток операције био сасвим друкчији да је цело немачко ваздухопловство било на Источном фронту.

2 — **Бомбардовање Немачке у све већим размерама.** — Од 1943 године бомбардовање Немачке од стране англоамеричког ваздухопловства било је све жешће и не само да је јако ометало и успоравало ратну производњу и саобраћај, већ је у исто време омогућило Русији да извојује надмоћност у ваздуху. Нарочито је било важно уништење немачких фабрика за синтетична горива и петролејских извора у Румунији. Недостатак у гориву ограничио је рад немачке авијације и умањио маневарску моћ немачких тенковских и механизованих јединица.

Американци су покушали да помогну Русима и непосредним дејством своје авијације са руских аеродрома на Источном фронту. Али су резултати ових покушаја били слаби, јер Русија, пре свега, није желела ту помоћ и ометала ју је на све могуће начине. Зато су америчке ескадриле, које су биле у области Полтаве, напустиле Русију јуна 1944 године.

3 — **Стални пораст у испорукама ратног материјала, који су Савезници дали Русији на основу Закона о зајму и најму.** Бојећи се сепаратног мира између Русије и Немачке, Западни савезници унели су све своје напоре у проблем материјалне помоћи Русији како би она издржала. Испоручени материјал обухватао је у првом реду наоружање и возила, разне врсте алата и машина, храну, сировине, тенкове и осталу ратну опрему. Сав овај материјал требало је превести чак до Мурманска у пркос тешких губитака и иначе велике оскудице у бродовљу код Савезника у то време. Дотур преко Персије захтевао је огромне напоре око изградње комуникација. Помоћ Русији продужена је и после рата ради обнове. У циљу превоза САД су употребиле 2.660 трговачких бродова са којима су превезли укупно 16,500.000 тона ратног материјала, што претставља вредност од 11 билиона долара. Од важнијих ратних потреба Русији је излиферовано: 427.000 теретних аутомобила, 13.000 оклопних возила (од којих 7.000 тенкова и 5.000 тегача за артиљерију); 2.300 артиљериских радионица, 14.000 авиона, 2.000 локомотива, 11.000 вагона, 500.000 телефонских апарата, 2,670.000 тона бензина, 4,478.000 тона хране (већином у конзервама); 6 комплетних рафинерија нафте, 1 огромна фабрика гуме, велика количина осталог ситног оружја, медикамената, сировина и полупрерађевина, машина, стругова и других алата.

Испоруке Велике Британије биле су нарочито у тенковима, авионима и ратној опреми, тако да су закључно са мартом 1944 износиле: 5.031 тенк, 6.800 авиона, 4.600 пт оруђа и око 150,000.000 метака.

Можда би било претерано рећи да је англоамеричка помоћ спасла Русију 1941—1942. Али је ова помоћ свакако одиграла огромну улогу у бици како пред Москвом тако и код Стаљинграда. Зато би се, нема никакве сумње, без англоамеричке помоћи догодило следеће:

— руска ратна индустрија не би била у стању да подмири потребе фронта;

— без транспортних средстава Руска армија не би била способна за онако брза гоњења;

— дејства руског ваздухопловства била би далеко мање ефикасна;

— руски војник био би слабије храњен и одевен, те би и његова издржљивост и напор у операцијама били знатно мањи;

— руске железнице не би биле у стању да одговоре потребама фронта;

— смртност међу руским рањеницима била би далеко већа, итд.

Наравно, руска пропаганда данас све то брише, одбијајући сваки допринос ове помоћи за победу над Немачком. Штавише, она ово претставља као чисту трговину, или, још горе, као слабост Запада. Совјети не дозвољавају да се ма на који начин изрази мишљење да су Западни савезници били партнери у поразу Немачке.

4 — **Давање података и осталих информација о стању немачких и савезничких снага, као и њихових планова и операција.** — Одмах после напада Немачке на Русију, енглеске власти прво, а потом и америчке, почеле су да дају Русима разне важне информације о непријатељу међу којима и оне од велике тајности. Ова пракса настављена је све до краја рата, ма да су реципрочни руски подаци били незнатни. Русија је намерно отежавала сваки покушај стварне сарадње, кријући све своје стратегиске планове као и политичке. Ово је било нарочито важно, с обзиром да је руска обавештајна служба у погледу немачке била веома слаба.

Каква је жеља за сарадњом постојала код Руса најбоље се види из следећих чињеница: шефовима војних мисија било је дозвољено само двапута да оду на фронт; подаци о груписању снага за напад држани су у тајности чак иако је напад био у току; англоамеричким стручњацима није био дозвољен приступ у Гдињ и Пенемунд; апарати за прислушкивање били су инсталирани у

штабу Британске војне мисије; и, најзад, британским авионима, који су помагали снабдевањем Пољаке у Варшавском устанку, није било дозвољено да атерирају на аеродроме у Русији.

ПАСИВНО ДРЖАЊЕ ЈАПАНА

Стриктно неутралан став Јапана према Русији, противно одредбама Тројног пакта, било је једно од највећих Хитлерових разочарања, а такође и један од главних узрока немачког пораза на Истоку. Руске дивизије, доведене са Далеког Истока у новембру 1941, спасле су Москву чију важност за јачину руске одбране као саобраћајног и индустриског чвора нико не би могао да оспори. Само 23 руске пешадиске и 11 коњичких дивизија са 16 тенковских бригада било је у 1943 години на Далеком Истоку, што претставља мање од 10% од укупних руских копнених снага. Међутим, у исто време, Немци су били присиљени да држе око 35% својих снага на Западу и Југу.

ОПШТИ ЗАКЉУЧАК

Немогуће је рећи који је од наведених фактора био најважнији у претварању почетног немачког успеха у пораз. Сви су фактори утицали, више или мање, што је зависило од ситуације.

Али, постоје два фактора који су били основни и стални, а то су: руска бројна надмоћност и свесна пожртвованост руских маса.

За годину и по дана Русија је имала готово сама да издржи цео терет рата противу моћних немачких снага. Она је успела да иступи оштрице страшног немачког мача. Стога, оно што се објективно мора признати Русији јесте храброст њених војника и упорност и сналажљивост њеног политичког вођства у вишем командовању. Она би подлегла и поред помоћи са Запада, пасивног држања Јапана и Хитлерових грешака, да није била брањена и вођена од оваквих људи.

Констатујући ово, каже генерал Глабиш, ми морамо имати у виду и то, да је Русија бранила своју властиту земљу и да би сва њена храброст била узалудна, као и њена бројна надмоћност, да није имала наоружање и осталу ратну опрему, коју је добила добрим делом од Савезника .

Из ових општих констатација могу се извући следећи дефинитивни закључци:

1 — Немачка би победила Русију, можда још 1943 године у прекос свега:

а) да Русија није била у стању да употреби скоро све своје снаге на Немачко-руском фронту;

б) да је Немачка отпочела своју офанзиву два месеца раније како 1941, тако и ону у 1942 години;

в) да је Немачка била припремила своје снаге за зимско ратовање;

г) да Запад није пружио Русији онолику материјалну помоћ, коју је стварно дао.

2 — Немачка би могла дуже да истраје у борби ван своје територије без ангажовања већих снага на Истоку:

а) да Хитлер није био онако непромишљен у доношењу својих одлука;

б) да англоамеричка материјална помоћ Русији није била тако велика;

в) да бомбардовање Немачке није било онако ефикасно;

г) да је искрцавање Англо-Американаца на европско тле уследило доцније;

д) да су Немци поступали праведније према ратним заробљеницима и становништву окупираних земаља; и

е) да је Јапан загрозио Русији објавом рата.

3 — После краха немачке офанзиве код Москве и Лењинграда и успешне одбране у критичној 1942 години, Русија није више била у кризи ни за спољни ни за унутрашњи фронт. Она је могла да продужи рат чак и без знатне англоамеричке помоћи, у ком случају, ипак, не би била у стању да поведе брзу и одлучну офанзиву великих размера.

Резимирајући све изнето, може се рећи да би, без англоамеричке помоћи, догађаји на Руско-немачком фронту били сасвим друкчији; састанак на Јалти био би немогућ, ако ни због чега другог, а оно зато што би Крим био у немачким рукама све до 1945.

М. П.

САДРЖАЈ

Страна

I. Предговор — — — — — — — — — — — — — 3
II. Совјетски маршали имају реч — — — — — — — — 7
III. Немачки генерали говоре — — — — — — — — — 67
IV. Успомене једног војника — — — — — — — — — 117
V. Узроци немачког пораза на Источном фронту у рату 1941—1945 147

ИСПРАВКЕ

На скици број 1, стр. 20:	стоји Јарчево	треба Јарцево
	стоји Јаро-Фоминск	треба Наро-Фоминск
	стоји Бенев	треба Венер
На скици број 2, стр. 29,	стоји Криви Рог	треба Кривој Рог
На скици број 3, стр. 40,	стоји Корсуњшевченк	треба Корсуњшевченск

Графичко предузеће „Вук Караџић“, погон „Просвета“,
Београд, Ђуре Ђаковића 21, Н. 2224 III 1951 6000

